

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ
ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΗΤΟΙ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.

Π α ρ ὶ

ΤΩΝ ΚΚ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, Γ. ΒΕΛΛΙΟΥ, Π. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ,
Ν. ΛΕΒΑΔΙΩΣ, ΚΑΙ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ.

Τ Ο Μ Ο Σ Β.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Β'. ΤΟΥ Α'. ΕΤΟΥΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1840.

ΕΥΡΩΠΑΙΟΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

1871

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΙΑΤΡΕΩΣ ΠΡΟΓΥΠΩΝ

ΕΠΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τ. Ο. Μ. Ο. Σ. Β.

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΑΔΟΥ.

1871

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ. — ΠΟΛΙΤΙΚΗ.

Ἱστορικὴ ἔποψις τῆς Μεσογείου.

Μετὰ πολλὰς ἀμφισβητήσεις, κατέστη ἤδη σχεδὸν βέβαιον ὅτι ὁ πρῶτος ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν μας χρόνων διαυγᾶσας πολιτισμὸς ἀνέτειλεν εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ ὅτι οἱ θεωρήσαντες ἀρχαιότερον αὐτοῦ τὸν Αἰγυπτιακὸν ἠπατήθησαν, ἐκλαβόντες θυγατέρα ἀντὶ μητρός. Τὸ εὐγαιον τῶν πέραν τοῦ Γάγγου τόπων, ἢ τῶν ἐθνῶν ἐκείθεν καταγωγή καὶ ἡ ῥοπή τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, τὰ πάντα ἀναδεικνύουσι τὴν χερσονήσον ἐκείνην ὡς ἐστὶαν τοῦ γεραιτέρου γνωστοῦ πολιτισμοῦ· τὴν γνώμην δὲ ταύτην ἐνισχύουσιν ὄχι μόνον ὑλικά τεκμήρια, οἷα τὰ ἐρείπια τοῦ Μααβαλιπουράμου καὶ αἱ κρύπται τῆς Ἑλλόρης (1)

(1) Ἡ Ἑλλόρη καὶ τὸ Μααβαλιπουράμον εἶναι δύο χωρία Ἰνδικὰ, τὸ μὲν κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τοῦ Βασιλείου τοῦ Δεκκάνου, τὸ δὲ εἰς τὴν τοπαρχίαν τοῦ Μαδράσου, πλησίον τῆς Σαδράσης κείμενον. Εἰς Μααβαλιπουράμον θαναμάζονται εἰσέτι πολλὰ ἔργα τῆς Ἰνδικῆς γλυπτικῆς, καὶ ἰδίως ἕξ ναοὶ περιεργότατοι διὰ τε τὰ ἀνάγλυφα, τὰ ὅποια περιέχουσι καὶ τὴν ὕλην ἀφ' ἧς κατεσκευάσθησαν. Πλησίον τῆς Ἑλλόρης ἀπαντῶνται ἱκανοὶ ναοὶ κατεσκευασμένοι ἐντὸς σπλάγχνων ὄρους κοκκίτου λίθου, καὶ

ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἀναργέστατοι ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας παρῆγαγον ἦτε πολυμάθεια καὶ ὁ ζῆλος τοῦ Κολεβρούκου καὶ τοῦ Οὐϊλιάμου Ἰωνᾶ.

Ἄλλ' ἐὰν ἦναι ἤδη εὐκόλον νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν Ἰνδικὴν τὸν πρῶτον τοῦ ἀνθρωπίου γένους πολιτισμὸν, δυσκολώτατον εἶναι νὰ ἐξακριβώσωμεν τὰ ὄρια μέχρι τῶν ὁποίων ἔφθασεν ἡ κοινωνικὴ, ἡ ἠθικὴ, ἡ βιομηχανικὴ πρόοδος του. Τοῦ ἀνερμηνεύτου τούτου ζητήματος σκοπὸν δὲν ἔχομεν νὰ ἐξετάσωμεν εἰμὴ ἐν καὶ μόνον κεφάλαιον, τὸ ἐξῆς· ἡ τοσοῦτων πραγμάτων διδάσκαλος Ἰνδική, ἐ χρημάτισεν ἤρα γε καὶ τῆς ναυτιλίας ἢ διδάσκαλος; Ἐἰς αὐτὴν ἤρα γε ὀφείλονται τῆς τέχνης ταύτης τὰ στοιχεῖα, ἡ πρόοδος καὶ ἡ τολμηρὰ καὶ νοήμων ἄσκησις; ἀδιστακτῶς ἀπαντῶμεν ὄχι. Ὅχι, ἡ ναυτιλία δὲν εἶναι ἐφεύρημα τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐγεννήθη καὶ διέπρεψε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἰς τὴν Μεσόγειον. Εἰς τούτου ἐρχόμεθα τὴν διὰ βραχέων ἀπόδειξιν.

Ἡ ναυτιλία ἐ χρημάτισεν ἀναμφιβόλως μία τῶν φοβερωτέρων ἐπιχειρήσεων τοῦ ἀνθρώπου. Ῥιπτόμενος αὐτὸς εἰς τὰ πελάγη καὶ εἰς τοὺς ἀνέμους παρεδίδοτο εἰς μοῖραν ἄδηλον καὶ ἐπάλαιεν οὕτως εἰπεῖν πρὸς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν φυσικὸν ἦτο πρὶν ἢ διακυβέουση, νὰ ἐκλέξῃ τὸ καταλληλότερον πρὸς τὴν δοκιμασίαν του χωρίον, νὰ ψηλαφήσῃ, νὰ χρονοτριβήσῃ, νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τῶν περιστάσεων. Εἰς τὴν Ἰνδικὴν θάλασσαν οὐδὲν τι ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν πρὸς τοιοῦτον τόλμημα, διότι ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν δυτικῶς παρακειμένων γαιῶν, ἡ θάλασσα αὕτη εἶναι ἀπέραντος, ἢ δὲ τάξις τῶν ἀνέμων, ἢ σήμερον θεωρουμένη ὡς ἐν τῶν πλεονεκτημάτων τῆς μακαρίας ἐκείνης ζώνης, ἐπὶ πολὺν χρόνον ηὔξανε τοὺς κινδύνους καὶ τὰ προσκόμματα τῆς θαλασσοπλοίας. Τῶνόντι, ἐπειδὴ οἱ ἔτησίαι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ ἔπνεον ἐπὶ ἐξ μῆ-

ὑπερέχοντες κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν τοῦ ἔργου ἐντέλειαν πάντα τὰ ἄλλα τοῦ αὐτοῦ εἶδους Ἰνδικὰ μνημεῖα.

(Σημ. τοῦ Μεταφρ.)

νας ἀπὸ βορρᾶ, καὶ ἐπὶ ἄλλους ἕξ ἀπὸ μεσημβρίας, ὁ ναυ-
 τίλος ἦτο εἰς τὴν ἀνάγκην ἢ νὰ δεσμεύεται εἰς τὴν ἀκτὴν
 ἀπὸ τὸν ἄνεμον τῆς θαλάσσης, ἢ νὰ φέρεται εἰς τὸ πέλα-
 γος ἀπὸ τὸν ἄνεμον τῆς ξηρᾶς, καὶ οὕτως ἡ περιοδικὴ σταθε-
 ρότης τῶν ἀνέμων κωλύουσα τὴν ἀναχώρησιν ἢ καθιστῶσα
 ἐπικίνδυνον τὴν ἐπάνοδον ἐνέβαλλεν εἰς ἀμηχανίαν τοὺς
 ἀποπειρωμένους τὸν πλοῦν. Προσθετέον δὲ καὶ τὸν διηνεκῆ
 κλύδωνα τὸν ὑπὸ τῆς παλιρροίας εἰς τὰ ὕδατα τῶν παρα-
 λίων προξενούμενον, καὶ θέλομεν ἐννοήσει ὁπόσας δυσκο-
 λίας ἢ ἀρχέγονος ναυτιλία ἔμελλε νὰ ἀπαντήσῃ ἐν τῇ Ἰν-
 δικῇ θαλάσῃ.

Ἄπαντα τὰ κωλύματα ταῦτα ἐκλείπουσιν ἐν τῇ Μεσογείῳ,
 ἣτις παραβαλλομένη πρὸς τὸν Ὠκεανὸν εἶναι λίμνη πλή-
 θουσα νήσων· ὅπουδῆποτε στρέψῃ ἐκεῖ ὁ ναύτης τὴν
 πρῶραν του, εἶναι βέβαιος ὅτι θέλει προσορμισθῆ μετ'
 ὀλίγον εἰς φιλόξενον γῆν· τὰ κολπώματα τῶν παρα-
 λίων τῆς περιλαμβάνουσιν εὐφυσάτους λιμένας καὶ ὄρμους,
 οἱ ἄνεμοι εἶναι ἡμεροί, ἀνώμαλοι καὶ πολλάκις, κατὰ τὸ
 ἔαρ, ἀποροῦντες τοὺς βλέπομεν σρεφομένους μετ' ἡλίον.
 Ἡ θύελλα ἐνσκήπτει μὲν ἐνίοτε εἰς τὴν δεξαμενὴν ταύτην,
 ἀλλὰ τυχὸν παρέρχεται· αἱ παλιρροίαι εἶναι μικραὶ καὶ ἐκ
 τούτου ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης ἀκλυδώνιστος, ὥστε ἡ
 ἀμοιβαία ῥοπὴ τῶν ρευμάτων δὲν δυσκολεύει ποτὲ τὴν εἴ-
 σοδον ἢ τὴν ἔξοδον τῶν λιμένων· τέλος αἱ περιβρεχόμεναι
 ὑπὸ τῆς θαλάσσης ταύτης χῶραι διατελοῦσι φίλιatoi τοῦ
 Οὐρανοῦ καὶ διανγάζονται ὑπὸ τῶν μαλακωτέρων τοῦ ἡλίου
 ἀκτίνων. Ἡ Ἑλλάς, ἡ Αἴγυπτος, ἡ μικρὰ Ἀσία, ἡ Συρία,
 ἡ Ἰταλία, ἡ Νουμηδία, ἡ Ἰσπανία, ἡ μεσημβρινὴ Γαλλία
 ἐκάλεσαν ἀνέκαθεν τὸν ἄνθρωπον νὰ κατοικήσῃ περὶ τὴν
 πλουσίαν ταύτην καὶ πραεῖαν λίμνην καὶ νὰ μορφώσῃ κί-
 κλω αὐτῆς πολλὰς εὐδαίμονας γεννεάς. Ἐντεῦθεν δὲ συνέβη
 ὅτι τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, παροτρυνόμενον ἀφ' ἐνὸς
 ὑπὸ ἐλπίδων βεβαιοτέρων, καὶ ἐμψυχούμενον ἀφ' ἑτέρου
 διὰ τὸ μετριώτερον τῶν κινδύνων, ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν
 Μεσόγειον μᾶλλον ἢ εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν καὶ ὅτι εἰς

τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου μάλλον ἢ ἄλλοῦ που ἔπρεπε νὰ βλασθήσῃ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἢ ἀνάγκη τῶν διανοητικῶν καὶ φυσικῶν ἀνταλλαγῶν ἢ γεννήσασα τοὺς πρώτους ἐμπόρους καὶ ναυτίλους.

Ἡ δὲ εἰκασία αὕτη, δικαιολογουμένη ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς θαλάσσης ταύτης, λαμβάνει καὶ ἄλλην ἐκ περισσοῦ βεβαίωσιν, τὴν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως ἐνῶ οὐδὲν τῶν ἀρχαίων Ἰνδικῶν μνημείων μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν ναυτικῆς τέχνης ἀξίας τοιοῦτου ὀνόματος, οἱ ἀρχαιότεροι ἱερογλυφικοὶ τοῖχοι τῆς Αἰγύπτου εἰκονίζουσι διαφόρους τρόπους ναυτικῆς κατασκευῆς, ναυμαχίας, ἐμβολὰς [abordages] σιτοπομπείας καὶ ὀλοκλήρους στόλους. Τὰ ὑπόγεια τοῦ Βιβάν-Ελ-Μολούκ, (1) τὸ ὑπόσυλον τοῦ Καρνὰκ, ὁ ἵππόδρομος τοῦ Μεδινέτ-Αβου, τὸ Μεμνόνειον, οἱ ναοὶ τοῦ Ἑσνέ [τῆς Λατοπόλεως], τοῦ Ὀμβου καὶ τοῦ Ἐβσαμβούλ, διατηροῦσιν ἅπαντες ἐπὶ τῶν ὀρθίων εἰσέτι τοίχων αὐτῶν τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐγγύφου ταύτης μαρτυρίας. Ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Αἰγύπτου χρόνων καὶ ἐπὶ αὐτῶν τῶν μυθολογικῶν, ἡ ναυτιλία ἀναφαίνεται ὡς τέχνη ὑπάρχουσα καὶ συνήθης βραδύτερον δὲ μετέχει τῆς ναυτικῆς ταύτης κινήσεως καὶ ἡ Ἰουδαία, ἡ ὀπλίσασα ἐπὶ Σολομῶντος στόλους τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἔμειν' ἔνδοξον εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἀλλὰ παρ' ὅλα τοῦ ἀρχαίου κόσμου τὰ κράτη, ἐπικρατέστερον εἰς τὴν θάλασσαν ὑπῆρξεν ἡ Φοινίκη, ἥτις φυσικῶς μὲν θεωρουμένη δὲν ἦτον εἰμὴ ἄγονος ταινία γῆς τριῶν λευγῶν πλάτους ἐπὶ τεσσαράκοντα μήκους, κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἰβάνου ὄρους, ἀλλὰ λόγῳ ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας, ἦτο δύναμις κραταιοτάτη. Ἐνῶ περίξ αὐτῆς οἱ Ἑβραῖκοι, οἱ Ἑλληνικοὶ καὶ οἱ Αἰγυπτιακοὶ λαοὶ ἔζων βίον θεωρητικὸν, βίον θρησκευτικὸν, βίον τῶν τεχνῶν, ἡ Φοινίκη

(1) Οὕτως ὀνομάζουσιν οἱ σημερινοὶ τῆς Αἰγύπτου κάτοικοι τὴν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ἄχθης τοῦ Νείλου ἄγονον κοιλάδα ἐν ἣ σῶζονται τὰ μνήματα τῶν Βασιλέων τῆς 18, 19 καὶ 20. δυναστείας. Σημ. τοῦ Μ.

κατεγίνετο ἐπιμόνως εἰς τὴν ὑλικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν, καὶ ἀφιεμένη εἰς τοὺς ἄλλους τὸ ἔργον τοῦ λεπιδοπτέρου τοῦ ἐπικαθημένου εἰς τὰ ἄνθη μόνον διὰ τὰ ἀποσεισῆ τὴν δρόσον αὐτῶν, ἐμιμείτο τὴν μέλισσαν ἣτις συλλέγουσα τὸν χυλὸν αὐτῶν τὸν μεταβάλλει εἰς γλυκύτατον μέλι. Οὕτω λοιπὸν ἔκπαλαι διεκρίθησαν αἱ δύο μεγάλαι κοινω- νικαὶ τάξεις, τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ βιομηχάνου, καὶ ἔκτοτε παρατηροῦμεν ὅτι οἱ κατεχόμενοι ὑπὸ τῶν λογισμῶν γηίνου συμφέροντος λαοὶ δυσκόλως ἢ ἐμπαρόδῳ μόνον προσηλώ- νονται εἰς τὰς θεωρητικὰς ἰδέας, διότι οἱ Ἰουδαῖοι λ. χ. ἐθεώρουν τοὺς Φοίνικας ὡς ἀσεβεῖς, ὡς ἱεροσύλους, ὡς υἱοὺς τοῦ Χαναάν, καθὼς τοὺς ὀνομάζει ἡ Γραφή. Ἡ θεοσο- φία εἶναι προῖον τῆς διανοητικῆς ὑπάρξεως, ὁ πρακτικὸς βίος τὴν δαμάζει καὶ τὴν ἀφανίζει· ὅταν ἡ ψυχὴ δεσπόζη ἀπρακτεῖ τὸ σῶμα, καὶ τ' ἀνάπαλιν ὅταν ὑπερέχη τὸ σῶμα, ἡ ψυχὴ συστέλλεται καὶ στερεῖται τὰς θείας αὐτῆς ιδιό- τητας. Ἡ στενὴ ἔνωσις καὶ πλήρης ἄρμονία τῶν δύο τούτων δυνάμεων, εἶναι τὸ λαμπρὸν πρόβλημα τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ τὴν λύσιν ἐν μέσῳ τῆς λεπτότητος τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ νοός.

Τὸ βέβαιον, κατὰ τὰ φαινόμενα, εἶναι ὅτι καὶ εἰς τὴν μεγαλητέραν ἀκμὴν τῆς ἡ Φοινικῆ ἠγωνίζετο νὰ ἀποκρύ- πτη ἐπιμελῶς τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας καὶ ναυτιλίας τῆς, καὶ εἶναι πασίδηλον ὅτι ὁ παρ' αὐτῇ ἐν χρήσει τρόπος τοῦ χρωματισμοῦ τῆς Τυρίας πορφύρας ἔμεινεν ἄγνωστος εἰς τοὺς παλαιούς, καὶ ὅτι καμμία λεπτομερὴς περιγραφὴ δὲν ἐμαρτύρησε τὰς πολυπληθεῖς ἀνακαλίψεις τῶν ναυτι- κῶν τῆς. Καὶ ὅμως, ἐκτὸς τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος, πόλεων τοσοῦτων περιφήμων καὶ ὀλβίων, ἡ Φοινικῆ ἔσπειρεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ἀποικίας αἵτινες κατὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ κατὰ τὴν δύναμιν ὑπερέβησαν μετ' οὐ πολὺ τὴν μητρόπολιν των· τοιαῦται ἦσαν ἡ Ταρτησὸς, τὰ Γά- δειρα, ἡ Καρτηία, ἡ Ἰθάκη, τὸ Ἀδρούμητον καὶ πρὸ πάντων ἡ Καρχηδὼν ἣτις ἔμελλεν εἰς τὸ μετὰ ταῦτα νὰ ἀναδείξῃ ἑαυτὴν τοσοῦτον λαμπρὰν καὶ περίβλεπτον.

Οὕτω λοιπὸν οἱ Φοίνικες, ἢ οἱ ἄποικοὶ τῶν ἐπεσκέφθησαν ὅλην τὴν Μεσόγειον, διεκινδύνευσεν μάλιστα μετὰ τοὺς ζόλους τῶν κυβερνωμένους ὑπὸ τοῦ Ἀμίλκωνος καὶ Ἀννωνος, πέραν τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους, πέραν δηλαδὴ τῶν ὀρίων τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ προσῆλθον εἰς τὰς χώρας ὅπου συνελέγετο τὸ ἤλεκτρον. Οὐδεὶς τῶν τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας λιμένων διέφυγε τὴν πύραν τῶν τολμηρῶν τῶν πλοίων, ὃ δὲ Ἡρένος βεβαιοῖ ὅτι ἐπεσκέφθησαν εἰς τὴν Γαλατίαν τὴν ἀρχαίαν Λακυδῶνα ἀφ' ἧς οἱ Φωκαεῖς ἔμελλον μετέπειτα νὰ ἐγείρωσι τὴν Μασσαλίαν. Τὸ σκῆπτρον τῆς Μεσογείου ἀνήκεν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἰς τὴν Σιδῶνα, τὴν Τύρον καὶ τὴν Καρχηδόνα, αἵτινες ὁμῶς ἀνασσαὶ ζηλότυποι καὶ πολυάσχολοι, δὲν ἐνεπιστεύθησαν εἰς κανένα τὰ μυστήρια τῶν ἀνακαλύψεων τῶν καὶ τὰς πηγὰς τῶν θησαυρῶν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται πῶς, ἐνῶ ἡ Φοινίκη διέτρεξε στάδιον λαμπρὸν, τὸ στάδιον τοῦτο ἔμεινεν ἀμνημόνευτον ἀπὸ τὴν ἱστορίαν. Χώρα ἐνεργὸς, δὲν εἶχεν αὐτὴ μήτε θέλησιν, μήτε καιρὸν νὰ διηγηθῇ ὅσα ἔπραξεν, καὶ ἴσως μάλιστα ὡς ἐξ αὐτῆς πρέπει νὰ θεωρήσωμεν καταγόμενον τὸ ἡμέτερον ἀγγλικὸν ἀξίωμα. “ὁ καιρὸς ἀργυρίου ἀντάξιος.” Πολλάκις τῶντι οἱ ἐργατικοὶ λαοὶ στεροῦνται ἱστοριογράφων.

Ἐὰς μᾶς ἐπιτραπῆ δὲ ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσωμεν ἐν παρόδῳ πόσον ὁ χαρακτήρ τῶν νεωτέρων Ἰουδαίων προσεγγίζει, ὡς πρὸς τὴν ἐμπορικὴν δεξιότητα εἰς τὸν χαρακτήρα τῶν Φοινίκων, ὁποῖον μᾶς τὸν παρασταίνει ἡ ἱστορία· ὁμοιοὶ καὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην σεμιτικὴν οἰκογένειαν, ἐπομένως συγγενεῖς κατὰ τὴν καταγωγὴν οἱ δύο οὗτοι λαοὶ ἀναγκαίως ἔπρεπε νὰ συμφυρθῶσι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς διασποράς. Τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα δὲν ἦτο μὴδὲ νὰ ἦναι ἠδύνατο τὸ συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολιτισμοῦ ὁποῖον τὸν διενοήθη καὶ ἐνομοθέτησεν ὁ Μωϋσῆς, οὐδὲ ἤθελεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποδιώξει μετ' ἀτιμίας τοὺς πωλητὰς ἀπὸ τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ, ἂν ὁ λαὸς τῆς Ἰουδαίας ἦτο λαὸς ἐμπόρων. Ἡ Ἑβραϊκὴ εὐφυΐα, πλήρης

ἔψους καὶ ποιήσεως δυσκόλως ἠδύνατο κατὰ τὰς ἐνδόξους αὐτῆς ἡμέρας, νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ μικρὰ βουλευμάτα τοῦ γηίνου συμφέροντος· ἀλλ' εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς παρακμῆς εἶχεν ἄλλως τὸ πρᾶγμα, ἐπήλθον τότε αἱ ἀνάγκαι βίου ἐλεεινοῦ καὶ τότε ἐπομένως τὸ φοινικικὸν στοιχεῖον κατίσχυσε τοῦ Ἑβραϊκοῦ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς διασπαρέντας Ἰουδαίους ὁποίους τοὺς ἴδαμεν πρὸ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, φυλὴν, δηλαδὴ, τραπεζιτῶν, τοκογλύφων καὶ ἐπὶ ἐνεχύρῳ δανειστῶν. Πρὸσθετέον ὅτι ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην θεωρούμενοι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἐξόριστοι αὐτοὶ τῆς Συριακῆς παραλίας δὲν ἐξηχρειώθησαν, ἀλλὰ φυλάξαντες τὴν προπατορικὴν αὐτῶν ἀρετὴν διέμεινον, ὡς ἐκεῖνοι, οἱ πρῶτοι ἔμποροι τοῦ κόσμου.

Ἐνῶ δὲ ἡ Φοινίκη ἐμόρφωνε τοιουτοτρόπως τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, ἡ Ἑλλὰς ἐγκυμῶνει ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου ἔμβρυον ναυτικοῦ πολεμικοῦ καὶ ἔπεμπεν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Τρωάδος στόλους τοὺς ὑμνηθέντας ἀπὸ τὸν Ὅμηρον. Διὰ τὴν ἐννοήσῃ τις ὁποῖα ἦσαν τὰ πλοῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀρκεῖ νὰ ἀναγνώσῃ εἰς τὰς ῥαψωδίας τοῦ ποιητοῦ, τὴν περιγραφὴν τοῦ περίπλου αὐτῶν ἀπὸ νήσου εἰς νήσον, ἀπὸ ἀκρωτηρίου εἰς ἀκρωτήριον, ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα· ὀπόσῃ φρίκην προξενούσιν οἱ ἄνεμοι εἰς τοὺς ναυτίλους ἐκείνους! ἂν ἐπιμείνουν πνέοντες μέ τινα δύναμιν, τὰ Ἑλληνικὰ σκαφίδια θέλουν διαμείνει ὀλόκληρον ἐνιαυτὸν εἰς Αὐλίδᾳ, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν διὰ τὴν ἐμπνεύσωσιν θάρρος εἰς τὸν δεισιδαιμωνοῦντα στόλον, θέλουν ἀναγκασθῆναι νὰ θυσιάσωσι νέαν κόρην, ἀνένοχον παντάπασι τῆς ἀργοπορίας ταύτης! Τὰ πάντα ἦσαν τότε μεστὰ κινδύνων εἰς τοὺς πλέοντας, τὰ πάντα μυστηριώδη· αἱ φάραγκες ὑλακτοῦσι, αἱ σύρτεις βρυχῶνται, οἱ σκόπελοι λαμβάνουν μορφὴν σειρήνων, αἵτινες συμφύλλουσαι μὲ τὴν θάλασσαν προσελκύουν τὰ σκάφη διὰ τὴν ἐπιτρέψωσιν. Πᾶσα νήσος ἔχει τὸν θεόν, τὸν δαίμονα, τὸν κύκλωπα, τὴν γοητεύτριάν της· μοῦσα ἐνὶ λόγῳ τούτων τῶν θαλασσῶν ἦτο ἡ Φρίκη, ἡ ἐμπνεύσασα σχεδὸν ὅλας τὰς ἀρχαίας ποιήσεις. Πρὶν ἢ δαμάσῃ τὰ

στοιχεῖα, ὁ ἄνθρωπος τὰ ἐφοβήθη καὶ ὁ μέγας ῥαψῳδὸς δὲν ἔπραξεν ἄλλο εἰμὴ νὰ μαρτυρήσῃ τὸ αἶσθημα τοῦτο, εἰκονίσας πιστῶς τὰς δόξας τοῦ αἰῶνός του.

Οὕτω βαίνοντες φθάνομεν εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔλαβε τὴν ἡγεμονείαν τῆς Μεσογείου· κτισθεῖσα παρ' Ἑλλήνων ἐπὶ γῆς τῆς Αἰγύπτου, ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐμφαίνει τὴν διφυῆ ταύτην καταγωγὴν καὶ φέρει ἐν ἑαυτῇ τοὺς κυρίους ἐκάστης χαρακτῆρας. Ἐνώπιον τοῦ ἀνατέλλοντος τούτου ἀστέρος, ἀμαυροῦται ἡ Φοινίκη καὶ ἐπισκοτεῖται αὐτὴ ἡ Καρχηδών. Εἰκοσαετίαν μόλις ἀφ' ἧς ὁ Δεινοκράτης ἐθεμελίωσε, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν χερρὸνησόπολιν ταύτην μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς Μαρεώτιδος λίμνης, ἡ Ἀλεξάνδρεια κατέστη ἡδὴ βασιλεὺς τῶν ἀνατολικῶν πόλεων καὶ ἀνασσα τῶν θαλασσοῶν αἵτινες ἔλουον τοὺς πόδας τῆς· ὅλα τὰ πλοῦτῃ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, ὅλοι οἱ θησαυροὶ ὅσους ἦντλει μὲν τὸ διὰ ξηρᾶς ἐμπόριον ὑπὸ τὰ ἐνδότατα τῆς γῆς, ἐτρύγων δὲ τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Καρχηδώνια πλοῖα εἰς τὰς ἀπωτάτας παραλίας, συνέρρυσαν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν πλουσίαν ταύτην ἀγορὰν, εἰς τὴν κοινὴν ταύτην ἀποθήκην τῆς οἰκουμένης, εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ τῶν Πτολεμαίων καθέδραν. Ἡ Ἀλεξάνδρεια περιεῖχε 900,000 ψυχὰς, ὅσας δηλαδὴ κάμμία ἐκ τῶν πόλεων τῆς παραλίας ταύτης δὲν περιέλαβε ποτὲ εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον· καὶ τόσῃ σφοδρᾷ κίνησιν εἶχε δώσει εἰς τὴν ἀνάπτυξίν τῆς ὁ θεμελιωτῆς αὐτῆς ὥστε δέκα ἑκατονταετηρίδας μετέπειτα, ὁ Μουσουλμάνος Ἀμρουῦ, ἐπαιρόμενος διὰ τὴν κατάκτησίν του, ἔγραφε πρὸς τὸν Καλίφην Ὁμέρην. “ Ἴδου ἐγὼ κύριος τῆς πόλεως τῶν
 „ Δυσμῶν. Ἡ ἕκτασις τῆς ἀπέραντος, δὲν δύναμαι νὰ σέ
 „ εἰπῶ ὅποσα περιέχει θαύματα, σέ λέγω μόνον ὅτι ἔχει
 „ 4,000 λουτρά. 12,000 ἐλαιοπωλητὰς, 4,000 Ἰουδαίους
 „ φορολογουμένους, 4,000 κωμῳδοὺς κλπ. „

Ἡ Ῥώμη δὲν ἐνήργησεν εἰς τὴν θαλασσοπλοῖαν τῆς Μεσογείου ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ ἐμμέσως, οὕτως εἰπεῖν ὀργανισμένη κατ' ἀποκλειστικὰς καὶ ἰδιοτελεῖς ἀρχὰς, ἡ

Ῥώμη δὲν παρεδέχθη πώποτε ὡς συμφέρον της, ὅ,τι δὲν ἦτο συμφέρον τῶν πατρικίων της καὶ, ὑποδουλώσασα τὸν κόσμον, δὲν παρεξετράπη μηδὲ γραμμὴν ἀπὸ τὴν ἡγεμονικὴν της ἀξιοπρέπειαν ἄλλοι ἐμπορευόντο δι' αὐτὴν, αὐτὴ δὲ ὠφελεῖτο ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τοῦτο καὶ ἐξέτεινε δι' αὐτοῦ τὰ μέσα τῆς δυνάμεώς της, ἀλλὰ πώποτε δὲν ἐμόλυνε τὰς χεῖράς της εἰς αὐτό. Ἡ κυρίως λεγομένη Ῥωμαϊκὴ χώρα [Ager Romanus] δὲν περιεῖχεν εἰμὴ ἀσημάντους τινὰς λιμένας συμβάλλοντας εἰς εὐτελεῖς ἀνταλλαγὰς· ἡ μεγάλη βιομηχανικὴ κίνησις ἦτο μακρὰν τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους εἰς τὰς Ἰταλικὰς, Γαλατικὰς, Νουμιδικὰς, Ἀσιατικὰς, Αἰγυπτιακὰς καὶ Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἡ Ῥώμη ἠρκεῖτο εἰς τὸ νὰ στέλλῃ αὐτόθι ἀνθυπάτους ὁμοίους τοῦ Οὐγγύρου οὔτινες ἐγύμνωναν τὰς διοικουμένας χώρας, μέρος μὲν πρὸς ὄφελος τῶν μητροπόλεων, κυρίως δὲ πρὸς ὄφελος ἐδικόντων. Τὸ κράτος εἶχεν ἐπαρχίας ἀποκλειστικῶς διωρισμένας εἰς ἓν τι εἶδος ἐμπορίου· ἡ Σικελία καὶ Αἴγυπτος ἦσαν αἱ σιτοφόροι ἐπαρχίαι [fromentanes], ἡ Νουμιδία παρεῖχε ἔλαιον καὶ ἵππους, ἡ Συρία, μετὰ ξὴν καὶ οἶνους, ἡ Ἑλλὰς σταφίδας καὶ ἰσχάδας, ἡ Μυδία, Λυδία, Καρία, Παμφυλία, Κιλικία, Ἰβηρία διάφορα καὶ ποικίλα προϊόντα. Διὰ τῆς δυνάμεως λοιπὸν καὶ ἐπιβρόχης της, ἡ βασιλις τῆς οἰκουμένης συνεκέντρωνεν εἰς ἑαυτὴν ὅλην τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ καθεκάστην ἐπορίζετο ἐξ αὐτῆς νέα πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν της στοιχεῖα· αἱ ἀποικίαι ἐχάλκευον τοιουτοτρόπως τὰς ἀλύσεις μὲ τὰς ὁποίας ἡ μητρόπολις τὰς ἐδέσμευεν. Μόνῃ ἡ Καρχηδὼν ἐτόλμησε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν γιγαντιαίαν ἐκείνην δύναμιν, ἀλλὰ νικηθεῖσα καὶ αὐτὴ, ἐξέτισε βαρεῖαν δίκην διὰ τὸν ἐφήμερον αὐτῆς θρίαμβον καὶ ἐτιμωρήθη αὐστηρῶς διότι ἐνέπνευσε τοσοῦτον φόβον εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ Ἀλεξάνδρεια διέπρεπεν ὁμοίως οὐκ ὀλίγον· εἶχον δὲ ἀξίους λόγου λιμένας καὶ ἡ Ἰταλία τὴν Γένουαν, τὴν Παρθενώπην, τὸ Ἀρίμινον, τὴν Σαλασίαν, τοὺς Λοκρούς καὶ τὸ Ἰδρυνον· ἡ Σικελία τὸν Ἀκράγαντα καὶ τὰς Συρακούσας· ἡ Ἰσπανία,

τὴν Ταρράκωνα, τὴν Οὐαλεντίαν καὶ τὴν Ἐμπορίαν, κτισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Φωκαέων· ἡ Γαλατία τὴν Μασσαλίαν, τὴν Νίκαιαν, τὴν Ναρθώνα καὶ τὸ Ἀρέλατον. Ἡ Ἑλλὰς εἶχεν εἰς μὲν τὴν στερεὰν τὴν Κόρινθον, τὴν Ναυπλίαν, τὴν Ἴωλκὸν, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ναύπακτον· εἰς δὲ τὰς νήσους τὴν Σκύρον, τὴν Χαλκίδα, τὴν Κνωσσὸν, τὰς Κυδωνίας, τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Ἰθάκην, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα ἐνθυμίζει τὴν Ὀδύσειαν. Ἡ μικρὰ Ἀσία εἶχε τὴν Ἐλέαν καὶ τὴν Φώκαιαν, μητέρα τῶν γαλατικῶν ἀποικιῶν, τὴν τετραλίμενον Μίλητον, τὴν ἐνδοξὸν διὰ τὸν κολοσσόν τῆς Ῥόδου, τὴν Ταρσὸν, ὅπου προσῆλθεν ἡ Κλεοπάτρα ἐπὶ τριήρους ἐχούσης χρυσὴν τὴν τρίπιν καὶ πορφυρὰ τὰ ἰστία· ὅλοι οὗτοι οἱ λιμένες ἔδιδον ἐλπίδας τινὰς καὶ εἶχον ἱκανὰ μέσα, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ πολιτικὴ δὲν ἐσυγχώρει νὰ τὰ αὐξήσωσι μὴ καὶ παρασυρῶσιν εἰς ἀποπείρας ἀποστασίας. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ταρκινίου τὸ σύστημα τῆς Ῥώμης ἦτο πάντοτε τὸ αὐτὸ καὶ πάντοτε ἡ βασιλις αὐτῆ ἀπέκοπτε τὰς κεφαλὰς ὅσαι ὑψοῦντο ὑπεράνω τῶν ἄλλων, κ' ἐπιμελῶς ἠγρύπνει μὴ τις προσεγγίσῃ τὸ ἀνάστημά της.

Ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς παρακμῆς, διακόπτεται πρὸς μικρὸν ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ κίνησις τῆς Μεσογείου· προσεγγίζει ἤδη τότε ἡ ὥρα τῆς τῶν Βαρβάρων εἰσβολῆς καὶ ἡ ἀνθρωπότης καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, εὐρίσκεται εἰς τὴν παραμονὴν μεγάλης μεταμορφώσεως· αἱ ἀρχαῖαι σχέσεις διατηροῦνται μὲν, ἀλλὰ προδήλως ἀδρανεῖς καὶ ἀκίνητοι· ἂν καὶ τὸ νέον τῆς Ἀνατολῆς κράτος ρίπτει διαλειπούσας τινὰς ἀκτίνας, πᾶν ὅμως ἐλατήριον θετικῆς δραστηριότητος χαννοῦται ἐν μέσῳ τῶν θρησκευτικῶν ἀμφισβητήσεων καὶ τῶν ἀνακτορικῶν μεταβολῶν. Τὸ Βυζάντιον, πόλις τρυφῆς καὶ λαμπρότητος, δὲν εἰμπορεῖ νὰ λογισθῇ μητρόπολις ἐμπορίου· καὶ ὅμως τίς ποτε ἄλλη πόλις εἶχε καλητέραν θέσιν; λιμένα ἔχουσα τὸν Βόσπορον ἦτοι θάλασσαν ὀλόκληρον, πατοῦσα τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, τὸν ἄλλον ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς, κρατοῦσα

τὰς κλείς τοῦ Εὐξείνου εἰς τὴν ἄριστερὰν αὐτῆς χεῖρα, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν τὸ σκῆπτρον τῆς Μεσογείου, κειμένη εἰς τὸ ὠραιότερον τῆς γῆς κλίμα, καὶ ἐπὶ τῆς πλουσιωτέρας χώρας, ὅποιας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ἡ Κωνσταντινούπολις τύχας; Διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τῆς δεδομένης τῷ ἀνθρώπῳ εὐδαιμονίας καὶ λαμπρότητος, δὲν εἶχε χρεῖαν εἰμὴ λαοῦ βιομηχανικοῦ καὶ νοήμονος καὶ ἡγεμόνων ὅπως οὖν τοῦλάχιστον δραστηρίων καὶ εὐφυῶν! Ἄλλ' ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ψηφοθετικῶς ὀργανισμένη, δὲν ἐδανείσθη ἀπὸ τὸ ἤδη παρακμάζον Ῥωμαϊκὸν πνεῦμα καὶ τὸν εἰσέτι ἀρτιπαγῆ χριστιανισμόν, εἰμὴ ὅ,τι κρόνιον καὶ γραιῶδες εἶχε τὸ ἓν, ὅ,τι νηπιῶδες ὁ ἄλλος, καὶ ἐσχημάτισεν ἐντεῦθεν ἐν ὄλον βρεφικὸν ἄμα καὶ παρήλικον, ἐν μίγμα παιδικῶν ἀθυρμάτων καὶ γερωντικῶν μωρολογιῶν. Ἄν δὲν εἶχε τοσοῦτον βάσκανον τύχην, τὸ Βυζάντιον ἤθελεν ἐπὶ πολὺν χρόνον δεσπόζει τῆς οἰκουμένης καὶ ἰδίως τῆς Μεσογείου. Νομίζομεν μάλιστα ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ εἶναι τοσοῦτον θαυμαστὴ καὶ ἔξοχος ὥστε ἐξάπαντος θέλει ἐγερθῆ ἐπ' αὐτῆς πόλις νέα, ἀξία νὰ ἰσχύῃ ὅσον οὐδεμίᾳ ἄλλῃ. Οἱ Τούρκοι παρελεύσονται, ὁ τόπος ὅμως ὅπου μόνη θέλει ὑπάρχει ἡ κόνις αὐτῶν, πέπρωται νὰ διαμείνῃ διὰ παντὸς στολιζόμενος ὑπὸ τῆς φύσεως, ὡς ὑπὸ δαψιλοῦς μητρὸς, μὲ τὰ λαμπρότερα αὐτῆς δῶρα. Διὰ ταῦτα καὶ ὅταν ὁ μέγας τῆς Γαλλίας φαντασιοκόπος, ὁ ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ ὀλίγον ἐγνωσμένος καὶ ἐκτιμώμενος Κάρολος Φουρέριος, ἐζήτησεν εἰς τὴν ὑφήλιον χώραν ἀρμοδίαν πρὸς ἐγκαθίδρυσιν τῆς μητροπόλεως τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ κόσμου, ἐξελέξατο τὸν Βόσπορον καὶ τὸ Βυζάντιον, τῶν ὁποίων τὰ μαγικά, οὕτως εἶπεῖν, θέλγητρα εἰμποροῦν νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς γέννησιν παντὸς ὀνειροῦ.

Κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, τὸ ἐμπορικὸν καὶ ναυτικὸν ζήτημα ἀφανίζεται ἐνώπιον τῶν θρησκευτικῶν συζητήσεων. Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἀντὶ νὰ ἦναι ἀποθήκη τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, γίνεται ἤδη καθέδρα ἐκκλησιαστικῶν συνόδων.

ἔρχεται ἔπειτα ὁ Μωάμεθ καὶ ἐγείρεται ἡ μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ Κορανίου πάλη, καθ' ἣν τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνασπᾶ πρῶτον τὸ ξίφος καὶ κόπτει μὲ τὸν σίδηρον ὅ,τι τὸ εὐαγγέλιον προσπαθεῖ νὰ λύσῃ διὰ τοῦ λόγου. Καθυποτάσσει τὴν Αἴγυπτον, τὴν Νουμιδιαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ πέμπει τὰς ἐμπροσθοφυλακάς του μέχρι αὐτῆς τῆς Γαλατίας, ὅτε καὶ ἤθελεν ἀπωλεσθῆ ὁ χριστιανισμὸς ἂν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Κάρολος Μαρτέλος· ἀλλ' ἠχρεῖ ἡ ὥρα τῆς ἀνταποδόσεως, καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἀνασεῖον ἤδη τὴν μάχαιραν, ὡθεὶ πρὸς ἀνατολὰς ὀλοκλήρους λαοὺς ἀνακράζοντας τὸ " οὕτω βούλεται Θεός . " Εἰς τὴν παλίρροίαν αὐτὴν, ἡ θάλασσα δὲν χρησιμεύει εἰμὴ ὡς πάρεργόν τι μέσον, διότι οἱ ἀπειράριθμοι ἐκεῖνοι δορυκτῆτορες στρατοὶ δὲν ῥιψοκινδυνεύουσιν ἐπ' αὐτῆς τὰ ἄμορφα αὐτῶν πλήθη· ἀλλ' οἱ μὲν Μουσουλμάνοι διέτρεξαν τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς Μεσογείου, οἱ δὲ σταυροφόροι συμπλήρωσαν τὴν περιφέρειαν γυρίσαντες τὴν δεξαμενὴν ἀπὸ τῆς ἄρκτου. Ἡ πάλη λοιπὸν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν θρησκευτῶν περιστρέφεται διηνεκῶς ἐντὸς τῆς αὐτῆς ζώνης καὶ ἡ ἱστορικὴ κίνησις φαίνεται προσηρτημένη εἰς τὰ παράλια ταῦτα· ἂν ἐν μέσῳ τῶν διχονοιῶν τούτων, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία δὲν κατέχωσιν τὴν πρώτην θέσιν, κινουῦνται ὅμως οὐχ ἥττον καὶ ἔχουσι τὴν ἐπιρροήν των. Οἱ ἀραβικοὶ στόλοι χρησιμεύουσιν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων βασιλείων εἰς τὰ ὅποια ὁ Ἰσλαμισμὸς διαιρεῖται, τὸ τοῦ Βαγδατίου τὸ τοῦ Καϊρβανίου καὶ τὸ τῆς Κορδοῦης. Οἱ στόλοι οὗτοι φέρουσιν εἰς τὰ σπλάγχνα των ὅτε μὲν τὴν εἰρήνην, ὅτε δὲ τὸν πόλεμον· ἐκτὸς δὲ τούτων, τὰ πάντα μᾶς πείθουσιν ὅτι οἱ μουσουλμανικοὶ λαοὶ εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς εὐδαιμονίας καὶ δόξης των, ἐμπορικὸν ναυτικὸν ὄχι ἀσήμαντον καὶ ὅτι τὸ ναυτικὸν αὐτῶν τοῦτο ἠσχολήθη καὶ εἰς ἀνακαλύψεις. Μολονότι τὸ ἀληθὲς μετακομιστικὸν τοῦ Ἀραβος μέσον εἶναι ἡ ξηρὰ, διόπερ καὶ ὀνομάζει τὴν

κάμηλον εἰς τὴν μεταφορικὴν του γλῶσσαν πλοῖον τῆς ἐρήμου, πιθανώτατα ὅμως δὲν παρῆιδε τὰ ἄπειρα πλεονεκτήματα τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου, καὶ ἡ ἐμπορικὴ καὶ ἐπισημονικὴ πρόοδος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ Καλίφαι ἐμεταχειρίσθησαν ἀμφοτέρας τὰς ἐμπορικὰς ταύτας ὁδοὺς. Ἄνευ τούτου, ὁ Ἰσλαμισμὸς δὲν ἤθελε συγκεντρώσει εἰς χεῖρας του τόσον ἄπειρον πλοῦτον, τόσην βιομηχανίαν καὶ τόσας τέχνας, τόσας ἀναμνήσεις ἐμπορίας καὶ ἐνεργείας. Ἡ Ἀραβικὴ ἐπιστήμη δὲν ἤθελεν ἀποκτήσει πρόσκαιρον μὲν, ἀλλ' ἀναμφισβήτητον κυριαρχίαν, ἡ δὲ γεωγραφία δὲν ἤθελεν ἐγκαυχᾶσθαι ἤδη εἰς τὰ ὀνόματα τοῦ Ελ-Μακύνου, Ελ-Μακρίζυ, Αβου-Ελ-Φετὰ, Ελ-Βακουῖ καὶ Λέοντος τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ἀλλὰ καθὼς ἡ πλημμύρα τῶν μουσουλμανικῶν φυλῶν ἐπροκάλεσε ἐπὶ τῆς γῆς τὴν εἰσβολὴν τῶν σταυροφόρων, παρομοίως εἰς τὰς θαλάσσας, ἡ παρουσία τῶν Ἀραβικῶν στόλων ἐπέφερε τὴν ἐμφάνισιν τῶν πειρατικῶν πλοιαρίων τῶν Νορμανδῶν· οὕτω λοιπὸν διώκεται ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς φάσεις ἡ πάλῃ τῶν δύο θρησκευμάτων καὶ τῶν δύο πολιτισμῶν· πειραταὶ ἄγριοι ἀλλ' ἀτρόμητοι, οἱ Νορμανδοὶ πολιτίζονται κατὰ μικρὸν καὶ ἀποβαίνουσι μετ' ὀλίγον τυχοδιώκται διάσημοι ἀφήσαντες φήμην οὐ μικρὰν τοῦ ὀνόματός των καὶ ἔχνη πολλὰ τῶν ποδῶν των εἰς Συρίαν καὶ Σικελίαν. Συγχρόνως τὰ βλαστάνοντα ἀπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ στρατιωτικὰ τάγματα τὰ ὁποῖα, ὡς τὸ τῆς Ῥόδου, ἀναγκαίως γίνονται ναυτικά, προάγουσιν ἐπαισθητῶς τὴν ναυτικὴν ἀναγέννησιν. Μετὰ τὰ Ἑλληνικὰ σκάφη ἐπῆλθον αἱ Ῥωμαϊκαὶ τριήρεις, μετὰ τὰς τριήρεις αἱ τριακοντήρεις, μετὰ τὰς τριακοντήρεις τὰ κατάφρακτα πλοῖα. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη τῶν ἐθνῶν σύγκρουσις ἐπέφερε τὴν ἀνάγκην τῶν ἀμοιβαίων ἀνταλλαγῶν, διότι ἕκαστος θέλει νὰ δανεισθῆ ἀπὸ τοὺς γείτονάς του ὅσα συντελοῦσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν των, καὶ οὕτως ὁ πόλεμος παρασκευάζει τὰς εἰρηνικὰς σχέσεις.

ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς προοιμιάζει ἐν τῇ Μεσογείῳ ἡ

ἐποχὴ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἰταλικῶν δημοκρατιῶν καὶ μάλιστα τῆς Ἑνετίας καὶ Γενούης· λόγω πλούτου καὶ δραστηριότητος, αἱ δύο αὐταὶ πόλεις νικῶσι μετ' ὀλίγον τὸ Βυζάντιον τὸ ὁποῖον μεταβαίνει ἤδη εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν, ἀφίνον τὴν Μεσόγειον εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν τῶν δύο ἐκείνων ὀλιγαρχιῶν ἐξουσίαν· διότι ἡ Γαλλία δὲν ἐσύστησεν ἔτι τὴν ἐπιβροήν της· ἡ Ἰσπανία, μεγαλοδύναμος ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἀμελεῖ τοὺς λιμένας της· ἡ Ἰταλία σπαράσσει ἀδύνατος ὑπὸ διαφόρων ἀρχομένη· ἡ Ἀνατολὴ τέλος διατελεῖ εἰς τὸν πρῶτον τῆς κατακτῆσεως βρασμὸν. Ἄλλ' ἅμα ἐγκατασταθείσης τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Σαρρῶζινικοῦ κράτους καὶ τῆς Βυζαντινῆς δυναστείας, καὶ ἐγείρεται ὀλόκληρος νέα τάξις σχέσεων καὶ ἀνταλλαγῶν, γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς. Τότε ἡ ἡγεμονία μεταβαίνει εἰς τὴν Μασσαλίαν καὶ μετ' αὐτῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ Μασσαλία ἠνώθη ἤδη μὲ τὸ βασίλειον ἐκεῖνο. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ προηγουμένως ἡ Μασσαλία ἀπελάμβανε προνομία τινα εἰς τοὺς Σαρρῶζινίους λιμένας, ἀλλ' αἱ μετὰ τοῦ Σολιμὰν κατὰ τὸ 1535 γερόμεναι συμβάσεις, ἐξέτεινον τὰ προνόμια ταῦτα. Ἡ Γαλλικὴ σημαία πρώτη ἐκυμάτισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῆς θύρας Προξενείου· οἱ Ἑνετοὶ δὲν ἔγιναν δεκτοὶ εἰμὴ κατὰ τὸ 1580· οἱ Ἀγγλοὶ κατὰ τὸ 1599· οἱ Ὀλλανδοὶ, τὸ 1612· οἱ Γενουαῖοι τὸ 1655. Τὰ διάφορα ταῦτα ἔθνη ὅλα ἐμπορικὰ ἢ βιομήχανα συνηγωνίσθησαν εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀνατολῆς, καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον οἱ Ἀγγλοὶ δὲν ἔλαχον τῆς μικροτέρας μερίδος. Οὕτως ἀκολουθοῦντες, κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, τὰς παραλλήλους δυνάμεις αἵτινες ἀντεσταθμίσθησαν ἀμοιβαίως εἰς τὴν Μεσόγειον, βλέπομεν τὴν Γένουαν καὶ τὴν Ἑνετίαν ἐκλειπούσας κατ' ὀλίγον ὀλίγον, ἐνῶ κραταιοῦται τὸ Διβουῦρνον, πόλις ἡμιφλωρεντινῆ, καὶ ἐγείρεται ἡ Τεργέστη ἐν μέσῳ ἀλιευτικῶν τινῶν καλυβῶν. Ἡ Νεάπολις καὶ ὁ Πάνορμος, ἡ Βαρκελώνη καὶ ἡ Οὐαλεντία δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ ἐκτείνωσι τὴν ναυ-

τικὴν αὐτῶν δύναμιν· ἀλλ' ἡ Μασσαλία αὐξάνει καθημέραν. Ὀλίγων εἰσέτι χρόνων ἀδιαφορία ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας καὶ ἡ Μεσόγειος μεταβάλλεται εἰς Γαλλικὴν λίμνην, ὡς τὴν ἐκάλει ὁ Βοναπάρτης· ἀλλ' ἡ Μεγάλῃ Βρετανία κατενόησεν ἐγκαίρως πόσον ἦτον ἀπαραίτητον εἰς αὐτὴν νὰ καταλάβῃ θέσιν ἄτρωτον κατὰ τὴν πολύπορον ταύτην θάλασσαν· ὅθεν καὶ κατακτήσασα μὲν κατὰ τὸ 1704 τὰ Γάδειρα, ἀπώλεσασα δὲ κατὰ τὸ 1756 [Mahon] τὴν Μαγονίαν, ἐκυρίευσεν τὸ 1800 τὴν Μελίτην καὶ ὑπὸ τὸνομα τῆς προστασίας ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν τῆς, μετὰ τινὰς ἐνιαυτοὺς, εἰς τὰς Ἰουνίους νήσους. Οὕτως λοιπὸν ἡ Ἀγγλία κατέστη δεσμοφύλαξ τῆς Μεσογείου καὶ ἐπροοιμίασε, διὰ τῆς πολεμικῆς ὑπεροχῆς τῆς, εἰς τὴν ναυτικὴν ὑπεροχὴν τὴν ὁποίαν ἔκτοτε ἀδιαλείπτως ἀσχολεῖται νὰ στερεώσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ. Τὸ ρεῦσαν εἰς Ἀβουκίρον καὶ Τραφαλγάρην Ἀγγλικὸν αἷμα, ματαίως δὲν ἔρρευσεν, διότι εἰς αὐτὸ ὀφείλομεν τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη μῆπω ἐλαττωθεῖσαν θάλασσοκρατορίαν μας.

Ἴδομεν ἄχρι τοῦδε ὁποία ἄλυσις ἐπικρατειῶν ἐσχηματίσθη πέριξ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, πέριξ τοῦ σταδίου τούτου τῶν μεγαλητέρων ἱστορικῶν συμβάντων· ἔθνος ἀπεδίωκε ἔθνος, δύναμις ἠφάνιζε δύναμιν· τοιαύτη ἡ τύχη τοῦ κόσμου τούτου· αἱ ἐπικράτειαι δὲν εἶναι στερεώτεραι τῶν πόλεων, μῆδ' αἱ πόλεις μονιμώτεραι τῶν ἀτόμων, Σωρεύομεν λίθον ἐπὶ λίθου καὶ ἀνεγείρομεν μετὰ μόχθου πολλοῦ καὶ κόπου τὸ κτίριον τοῦ κλέους μας, ὅταν δὲ προσεγγίσωμεν εἰς τὴν κορυφὴν, ἰδοὺ ἐπέρχεται σρόβιλος καὶ ἀφανίζει ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ ἔργον πολλῶν αἰώνων. Ἀλλὰ διερράγῳτα ὑπὸ τῆς ἀπροσδοκῆτου ταύτης πνοῆς, τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔργου μας συμπηγνύουσιν ὀλίγον παρεκεῖ ἄλλαι χεῖρες ἀναμορφοῦσαι καὶ καλλύνουσαι αὐτά. Οὐδὲν διαρκὲς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ οὐδὲν ἀπολωλός. Ζῆν ἔστι τὸ διηνεκῶς μετασχηματίζεσθαι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν βραδείαν ἅμα καὶ σπουδαίαν ἀλληλουχίαν τῶν ἡμερῶν,

ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπιούσης δὲν εἶναι ὁ τῆς προλαβούσης ἄνθρωπος· οὐδεὶς δύναται νὰ ἴδῃ πῶς ὀρύσσεται ἡ αὐλαξ τῆς ῥητίδος καὶ ὅμως οὐχ ἤττον ὀρύσσεται.

[Revue Britannique].

Σημ. τοῦ Μ. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐξήχθη ἀπὸ σύγγραμμα ἀρτίως ἐκδοθὲν ὑπὸ Ἀγγλοῦ τινος ναυτικοῦ ἀξιωματικοῦ [Twelve months in the Mediterranean]· ἐθεωρήσαμεν δὲ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἂν καὶ δραμαίαν ἐξιστόρησιν τῆς Μεσογείου περιέργον εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ὅτε, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, ἡ θάλασσα αὕτη πρόκειται νὰ γίνῃ αὖθις στάδιον μεγάλων πραγμάτων.

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Σύνοψις αὐτῆς μέχρι τοῦ Κυβιέρου.
Βιογραφία τούτου.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣτις κατέστρεψε τὰ πάντα, προστάτευσεν ἐξαιρέτως τὴν ἐπιστήμην· ὅθεν τῇ 9 Ἰουνίου 1791 ἐξεδόθη ψήφισμα ὑπὲρ τοῦ Μουσείου, καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα ἐστράφησαν βαθμηδὸν πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως.

Ἐξετάζοντες τοὺς μεγάλους ἀνδρας ἐκείνων τῶν ἀειμνήστων χρόνων, εὐρίσκομεν τοιοῦτον καὶ τὸν Κυβιέρον· ἐπειδὴ λαβὼν ἐκ φύσεως νοῦν ὀρθόν, καθαρὸν καὶ εὐρύχωρον ἐπεχείρησε πάντοτε πολλὰ διὰ μιᾶς πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον εἰς εὐτυχὲς τέλος. Διὰ τοῦτο ὁ βίος αὐτοῦ διαιρεῖται εἰς πολιτικὸν καὶ ἐπιστημονικόν.

Ἐνταῦθα δὲν σκοπεύομεν οὔτε βωμὸν νὰ ἀνεγείρωμεν εἰς τὸν περικλεῆ τοῦτον φιλόσοφον, οὔτε νὰ ἐξευτελίσωμεν ἀνθρωπον, τὸν ὁποῖον ἐθαύμασαν ὅλοι οἱ σύγχρονοι· θέλομεν δὲ ἀπλῶς διηγηθῆ τὰς πράξεις του ἀφίνοντες τὴν πλάστιγγα νὰ κλίνῃ ἀφ' ἑαυτῆς δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ κατὰ τὰς περιστάσεις.

Ὁ Γεώργιος (Λεοπόλδος, Χριστιάνος, Δαγοβέρτος Φριδερίκος) Κυβιέρος ἐγεννήθη τὴν 23 Αὐγούστου 1765 εἰς τὸ Montbeliard πόλιν τῆς Γαλλίας ἀνήκουσαν τότε εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Βυρτεμβέργης. Ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐκ τῆς κώμης Cuvier τῆς ἐπαρχίας τοῦ Jura ἦτο μᾶλλον εὐγενῆς ἢ πλουσία· ὁ δὲ πατὴρ ἀξιωματικὸς τάγματος Ἑλβετῶν μισθοφοροῦντος παρὰ τοῖς Γάλλοις ἐδίδαξε τὸν νέον τὰ δόγματα τῆς τῶν διαμαρτυρουμένων θρησκείας, καὶ ἐπεμελήθη ἱκανῶς τὴν ἐκπαίδευσίν του· ὅθεν ἐφάνη ἀπ' ἀρχῆς ὁποῖος ἔμελλέ ποτε νὰ ἀποβῆ· ἐπειδὴ ἐκτὸς τῆς λαμπρᾶς μνήμης καὶ ἀγχινοίας, τὴν ὁποίαν εἶχεν, ἠγάπα πολὺ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἱστορίας, ἐγνώριζε τὴν Λατινικὴν,

Ἑλληνικὴν, Γερμανικὴν, καὶ σχεδὸν ὅλας τὰς σημερινὰς διαλέκτους τῆς Εὐρώπης, τέλος πάντων ἐσπούδασεν εὐδοκίμως τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ μόλις δεκαπενταετῆς ἠξιώθη πολλῶν ἀριστείων εἰς τὸ κατὰ σῆμα, ὅπου ἐδιδάσκετο.

Κατὰ τὸ 1784 ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Montbeliard εἰς τὸ Στούτγαρντ, καὶ ἐκεῖ ἔκλεξεν ἀντὶ τοῦ λυκείου τὴν ἀκαδημίαν, ἣτις ἔμελλε νὰ ἐκπαιδεύσῃ δύο ἐνδόξους ἀνδρας αὐτὸν καὶ τὸν Schiller· ἤκουσε δὲ μάλιστα τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν Killmeyer· ἄλλ' ἡ φυσικὴ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τάσις πρὸς τὰς θεικωτέρας ἰδέας δὲν ἐπηρεάσθη διόλου ἀπὸ τοῦ διδασκάλου τὸν πλατωνισμόν· ἀφοῦ δὲ διέδραμεν ὅλον τὸν κύκλον τῶν σχολικῶν μαθημάτων ὁ Κυβιέρος ὑπῆγεν εἰς μικράν τινα κώμην τῆς Νορμανδίας, ὅπου ἀνεδέχθη τὴν ἀγωγὴν παιδός τινος, καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ἀσφαλῶς ὡς εἰς εὐδιον λιμένα, ἐνῶ ἡ τρικυμία ἐξαπλοῦτο καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν.

Αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ διασκορπίζουσιν ὡς νανάγιον τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα. Εἰς τοιαύτην περίσασιν σοφός τις Γάλλος καλούμενος Τεσσιέρος, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἀλλάξῃ καὶ ὄνομα καὶ ἐπάγγελμα, ἔλαβεν ὑπηρεσίαν ἱατροῦ εἰς τὸ στράτευμα· ἐλθὼν δὲ κατὰ τύχην πλησίον τῆς Friquenville ἤκουσε πολλὰ λεγόμενα περὶ νέου τινὸς ἐκδότου εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, καὶ ἐφρόντισε νὰ τὸν γνωρίσῃ· ὁ Κυβιέρος τρώντι ὠφελούμενος ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὴν γειτονίαν περιειργάζετο τοὺς ἐμπεριεχομένους εἰς αὐτὴν θησαυροὺς, ἐξέταζε τὰ μαλάκια καὶ κογχύλια, ὅσα ὁ ἄνεμος ἔφερε πολλάκις εἰς τὸν αἰγιαλὸν, ἢ οἱ ἄλιεῖς ἐσαγήνηνεν, ἀνέτεμνε τοὺς ἰχθεῖς καὶ ἠρεύνα ἀκριβῶς τὰ ὄργανά των. Διὰ ταῦτα συσταθείσης εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον φυσικοῖστορικῆς ἐταιρείας ἐψηφίσθη ὁμοφώνως γραμματεὺς αὐτῆς.

Τότε διέτριβεν ἐν Παρισίοις ἄλλος νέος φυσικοῖστορικὸς ὁ Κ. Γεωφρουᾶς Σαιντιλαῖρος, [Geoffroy de Saint Hilaire], ὅστις περιελάμβανε εἰς ἑαυτὸν τὴν τύχην τῆς

ἐπιστήμης· ἐπειδὴ ὡς φίλος καὶ θετὸς υἱὸς ἐνταυτῷ τοῦ Δωβαντῶνος, διέπρεψεν ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὰς μαθήσεις· ὅθεν περὶ τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ Μουσείου.

Ἐν τούτοις ὁ Τεσσιέρος γράφων περὶ τοῦ Κυβιέρου εἰς Παρισίους πρὸς τοὺς κυρίους Ὀλλιβιέρον, Δασεπέδον, Ἰουσιέα καὶ ἄλλους, ἰδιαίτερος δὲ πρὸς τὸν Παρμαντιέρον ἔλεγεν ὅτι εὐρήκεν ἓνα μαργαρίτην εἰς τὴν κόπρον τῆς Νορμανδίας· καὶ αὐτοὶ συνεχάρησαν πάντες ὅτι ἡ ἐπιστήμη κατακλιθεῖσα ὡς κάλαμος ἔμελλε πάλιν νὰ ἀνυψωθῇ μετὰ τὴν Δυέλλαν. Θεωροῦντες δὲ ὡς αἴσιον οἰωνὸν τὴν ἀγγελίαν ταύτην ἐφιλοτιμήθησαν νὰ συνεργήσωσι περὶ τούτου· προθυμήθη δὲ μάλιστα ὁ Γεωφρουᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἰουσιεὺς εἶπεν ὅτι ὁ νέος Κυβιέρος ἔμελλε νὰ κατασταθῇ ποτε ἄξιος τοῦ Δελάμβρου· ἐπειδὴ Δαυμάσας τὴν προφητείαν τὸν σύστησεν εἰς τοὺς ἐταίρους του, ἰδιαίτερος δὲ εἰς τὸν Λαμάρκην, ὅστις ὁμῶς ὀλίγον ἐφρόντισεν· αὐτὸς δὲ ἀφοῦ διήλθεν ἔκθαμβος χειρόγραφόν τινα τοῦ Κυβιέρου, τὸν προσκάλεσεν εἰς Παρισίους, ὅπου ἔμελλε νὰ διαπρέψῃ ὡς δεῦτερος Δινναῖος καὶ θεμελιωτὴς τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐλθόντα δὲ τὸν ἐφιλοξένησεν εἰς τὴν οἰκίαν του, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν βιβλιοθήκην του, καὶ ἔκτοτε ὄλαι αὐτοῦ αἱ πράξεις ἦσαν κοιναὶ καὶ τὰ συγγράμματα ἔφερον καὶ τῶν δύο τὰ ὀνόματα. Ὁ δὲ Μιλλῖνος κατὰ μεσιτείαν τοῦ Γεωφρουᾶ ἐπέτυχεν ὑπὲρ τοῦ Κυβιέρου διδασκαλικὴν τινα καθέδραν εἰς τὸ κεντρικὸν σχολεῖον τοῦ Πανθέου, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μετρούδου διδασκάλου τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας εἰς τὸν βοτανικὸν κήπον, πάλιν ὁ Γεωφρουᾶς κατῴρθωσε νὰ τὸν ὀνομάσῃ ἀναπληρωματικὸν διάδοχον καὶ νὰ τὸν φέρῃ τρόπον τινα εἰς τὸ μέγα θέατρον τῆς δημοσίου παραδόσεως. Ἄλλ' ὁ γενναῖος οὗτος εὐεργέτης μὴ ἀρκούμενος εἰς ὅλα ταῦτα τὸν ἐμβίβασε καὶ εἰς ὅσας αὐτὸς ἐσύχναζεν οἰκίας, τέλος πάντων ἐζήτησεν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἔλαβε μίαν καθέδραν εἰς τὸ Μουσεῖον.

Ὁ Γεωφρουᾶς ἐθαύμαζε μάλιστα τὴν γονιμότητα καὶ

εὐκρίνειαν τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ὄχι ὀλιγότερον καὶ τὴν ἐξαιρέτον φιλοπονίαν τοῦ νέου τούτου φίλου, ὅστις ἤδη ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ κάμῃ τόσῳ μεγάλα βήματα εἰς τῆς ἐπιστήμης τὸ στάδιον· ἀλλ' ὁ Δωβαντὼν διέφερε κατὰ τὴν περὶ τοῦ Κυβιέρου κρίσιν· ὅθεν ἔλεγε πρὸς τὸν Γεωφρουᾶν κακῶς ποιῶν σπουδάξεις νὰ ἐξευτελισθῆς ἔμπροσθεν τοῦ ἀγνώμονος τούτου νέου, ὅστις μοὶ φαίνεται τόσον σκοτεινὸς (κρυφίνους) ὥστε δὲν δύναμαι νὰ διακρίνω τὸν χαρακτήρᾳ του· καὶ ὅμως ὁ Γεωφρουᾶς δὲν ἔπαυσεν ἀγαπῶν καὶ προστατεύων τὸν Κυβιέρον. Κατὰ δυστυχίαν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶχον κυρίως κλίσεις τόσον διαφόρους, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀκολουθήσωσιν ἐπὶ πολὺ τὸν αὐτὸν δρόμον." Ὅθεν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ ψυχαὶ αὐτῶν συνενώθησαν ὡς κλάδοι διεστῶτων δένδρων, αἱ ὁποῖοι δυσκόλως μένουσι συνδεδεμένοι, ἢ ὡς δύο ρύακες, οἵτινες συμβάλλοντες ῥέουσι μέχρι τινὸς εἰς τὴν αὐτὴν κοίτην, ἀλλ' ἔπειτα χωρίζονται διὰ παντός, καὶ ὁ μὲν καταβρέχει τὴν πεδιάδα, ὁ δὲ καταδύομενος εἰς χαράδρας ἀφανίζεται.

Ὁ Κυβιέρος ἐνασμενίζετο νὰ διαπρέπη εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος εὐχαρίστει πολὺ τὴν φιλοδοξίαν του τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἐγνώριζε τὸν τρόπον νὰ μετασχηματίζεται κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ νὰ ἀριεῦνῃ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς συνομιλίας· ὁ δὲ Γεωφρουᾶς ἐξ ἐναντίας ὡς θεωρητικὸς δὲν εὐδοκίμει καὶ ματαιῶς κατέτριβε τὸν καιρὸν εἰς τὴν κοινωνίαν· ὅθεν ὁ Κυβιέρος δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰς λαμπροτάτας οἰκίας καὶ μάλιστα εἰς τοῦ Λαβοαζιέρου, ὅστις ἠρέσκετο εἰς τὴν χάριν καὶ τὸ εὐστροφον τῶν λόγων του.

Ἄλλ' ἦλθεν ἡ ὥρα τοῦ χωρισμοῦ· ἐπειδὴ ὁ Γεωφρουᾶς συνοδεύων τὸν Ναπολέοντα ἀπεδήμησεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ὁ μὲν ἐζήτηε πτηνὰ καὶ σκελετὰ, ὁ δὲ δόξαν πολεμικὴν, ἢ ὁποῖα τὸν ἀνύψωσεν ὑπεράνω τῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων πορθητῶν τοῦ κόσμου.

Ἄναχωρῶν δὲ ὁ Γεωφρουᾶς παρέδωκεν εἰς τὸν Κυβιέρον σχέδιον διατριβῆς περὶ ἀγαμηρικαζόντων ζώων, τὸ ὁποῖον

ἂν καὶ ἑλλείψεις τινὲς ἀπήτουν διόρθωσιν φιλικῆς χειρὸς, ὁ Κυβιέρος ἐξέδωκεν ὡς τὸ παρέλαβε· πρῶτον τοῦτο σημεῖον δολιότητος ἱκανὸν νὰ ἀποδείξῃ ἕκτοτε ὅτι ὁ εὐεργετηθεὶς ἐπεθύμει τὴν δυσφημίαν τοῦ εὐεργέτου.

Ἐν τοσοῦτῳ ἢ Κυβιέρος ἐξηκολούθει τὰς ὀστεολογικὰς ἐρεῦνας, καὶ ἀναγνώσκων ἔμπροσθεν τοῦ Ναπολέοντος ἔκθεσιν τῆς δεκαετοῦς προόδου τῶν φυσικοῖστορικῶν ἐπιστημῶν ἤκουσε πολλοὺς καὶ δικαίους ἐπαίνους διὰ τὴν καλὴν οἰκονομίαν τῆς ὕλης καὶ τὴν σαφήνειαν τῆς φράσεως. Ὁ δὲ Γεωφρουᾶς ἐπιζήρηντας εὐρήκε διδάσκαλαν καὶ ἀνώτερον τὸν Κυβιέρον, διότι αὐξήσας καὶ μεγαλυνθεὶς ἐντὸς τριῶν ἐτῶν δὲν κατεδέχετο πλέον νὰ ταπεινωθῇ· ὅθεν τὸν ἔβλεπεν ἤδη μακρόθεν καὶ ἐνῶ ἐδύνατο χηρευούσης θέσεως εἰς τὴν ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν νὰ ὠφελήσῃ διὰ μιᾶς λέξεως τὸν παλαιὸν αὐτοῦ φίλον δὲν ἠξίωσε νὰ τὴν προφέρῃ. Ἐνθυμήθη λοιπὸν ὁ Γεωφρουᾶς τότε, ἀλλὰ βραδέως, τὰς ἀπαισίους μαντείας τοῦ Δωβαντῶνος καὶ ἔχυσε βέβαια πικρὰ δάκρυα.

Διατὶ ἄρά γε εὐρίσκονται τόσοι τεχνῖται, τόσοι ποιηταὶ, καὶ τόσοι σοφοὶ, ἀγνώμονες πρὸς τοὺς εὐεργέτας των; ὁ Ρακίνας λησμόνησεν ὅτι ὁ Μολιέρος εὐκόλυε τὴν εἰσοδὸν του εἰς τὸ θέατρον· ὁ Βολταῖρος ἐμίσει τοὺς πρῶτους αὐτοῦ προστάτας, μάλιστα δὲ τὸν Κρεβιλιῶνα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐβοηθήθη κατὰ πολλὰ· σήμερον δὲ πύσοι δεδοξασμένον νεοί, οἱ ὁποῖοι προστατεύοντο ἀπὸ ἰσχυροῦς ἀνθρώπους, δὲν τοὺς ἀναγνωρίζουσι πλέον, ἀλλ' ἔφυγον ἐκ τῆς φφλεᾶς, εὐθύς ἀφοῦ ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς ἱκανὰ δυνατοὺς ὥστε νὰ πετάξωσι μόνοι! !

Ἀφοῦ ὁ Κυβιέρος ἐδόθη εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα, δυσκόλως ἐδύνατο ν' ἀκολουθήσῃ τῆς ἐπιστήμης τὴν πρόοδον. Τὸ πτερωτὸν τοῦτο ὄχημα συχνάκις ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸν ἀφήσῃ ὀπίσω· καὶ τότε ὁ σοφὸς ἠγανάκτει μὲν ὡς μὴ δυνάμενος νὰ ἐπαρκέσῃ ἐνταυτῷ εἰς ἅλα· δὲν ἠθελεν ὅμως νὰ ἐγκαταλείψῃ τίποτε διὰ τὴν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν του, καὶ μὴ ἐνθυμούμενος ὅτι ἡ ἐπιστήμη ὡς ζηλότυπος ἐρωμένη,

ἀπαιτεῖ ὀλόκληρον τὸν ἔραστον, καθὼς ἔλεγε καὶ ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος (I' arte é geloso, vuol I' hommo tuto intiero) ἀνελάμβανεν ὑπέροχόν τινα ἐξουσίαν πρὸς τοὺς ἄλλους συνεργάτας καὶ ἤθελε μάλιστα νὰ τοὺς ὑποβάλη εἰς τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν ἰδίων αὐτοῦ φρονημάτων. Ὄθεν ἡ ἰδέα, τὴν ὁποίαν αὐτὸς δὲν εἶχεν ἢ δὲν ἐγνώριζε, παρώξυνε τὴν φιλαυτίαν του καὶ τὴν κατεπολέμει ἀσπόνδως ὡς σφαλεράν· οὕτως ἐσπούδασε νὰ καταστρέψῃ τὸ σύστημα τοῦ Γεωφρουᾶ, ὅστις ἀρχηγὸς νέας φιλοσοφικῆς αἰρέσεως ἐνησχολήθη νὰ εὕρῃ τὴν ἀναλογίαν τῶν ὀργανικῶν ὄντων· ἀλλὰ τὸ νεογνὸν τοῦτο ἔμβρυον, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ἠθέλησε νὰ πνίξῃ εἰς αὐτὰ τὰ σπάργανα, ἀνεφάνη εἰς τὸν κόσμον ἀρκετὰ ἰσχυρὸν καὶ ἄρτιον μετὰ τρία ἔτη. Ὁ Κυβιέρος τότε κατεβη εἰς τὴν παλαίστραν τῆς λογομαχίας· ὁ δὲ ἀγὼν ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ ὑπόμνημα περὶ τῶν κεράτων τῶν μηρυκαζόντων ζῶων· ἀλλ' ὁ Γεωφρουᾶς δὲν ὑπεχώρησεν, ὅθεν διάβασεν εἰς τὴν ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν τὴν ὠραίαν αὐτοῦ διατριβὴν περὶ τῶν ἐντόμων καὶ τῆς ὀργανικῆς αὐτῶν μετὰ τὰ σπονδυλωτὰ σχέσεως.

Κατ' ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν ὁ ὑπουργὸς Δεκάξης ἔδιδε τὸ πρῶτον ὑπουργικὸν συμπόσιον. Ὁ Κυβιέρος ἔφθασε περὶ τὰς ἕξ ὥρας μὲ πλῆθος ἀκαδημιακῶν περιβεβλημένων λαμπρὰν στολήν. Εἶχετε, φαίνεται, ἕκτακτον συνεδρίασιν, ἠρώτησεν ὁ ὑπουργὸς, ὅχι ἀπεκρίθη ὁ Κυβιέρος, ἀλλὰ κατετρίψαμεν τὸν καιρὸν ἀκούοντες ἀηδεῖς τινὰς καὶ ἀπεράντους μωρολογίας. Τότε ὁ Δεκάξης περιεργεῖα κινούμενος ἠθέλησε νὰ μάθῃ εἰς ποῖον αὐταὶ ἀπεδίδοντο καὶ ἐθαύμασεν ἀκούσας τὸ ὄνομα τοῦ περιφήμου Γεωφρουᾶ Σαιντιλέρου.

Οἱ Γερμανοὶ ὅμως δὲν ἔκριναν, ὡς ὁ Κυβιέρος· ἐπειδὴ τὸ ὑπόμνημα τοῦ ἀντιπάλου του τοὺς ἐνθουσίασε καὶ φοβούμενοι μήπως παραμορφωθῇ ἢ διαστραφῇ ἀπὸ τὴν κακίαν ἐσπούδασαν νὰ τὸ δημοσιεύσωσι Γαλλιστὶ διὰ τῆς Ἰσίδος. Ὄθεν ἕκτοτε ὁ Κυβιέρος συνέλαβεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τοῦ Γεωφρουᾶ· καὶ ἤδη τῇ ἐπαύριον ἐπὶ πλήρους τῶν Ἀκαδημιακῶν ὀμνυγύρεως δὲν συνεστάλη νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ

περὶ ἐντόμων αὐτοῦ ἰδέαι ἦσαν ἀπλαῖ μωρολογίαι· εἰς ἄλλους δὲ ἔλεγεν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλει κατασιγάσει τὸν ἐχθρόν του ἀνατείνων τῶν λόγων αὐτοῦ τὸ σιβαρότατον ῥόπαλον. Τοῦτο ἐνθυμίζει τὸ τοῦ περιφήμου Μιραβὼ ἐπαπειλοῦντος νὰ δείξῃ εἰς τοὺς ταραττομένους ἐχθρούς του *sa tête d'ours*· ἀλλ' ὁ ἀνταγωνιστὴς ἦτον ἐξίσου φοβερὸς καὶ ὅλος κατάφρακτος· ὅθεν κατὰ τὰ 1830 συνεκρούσθησαν πάλιν δοθείσης νέας ἀφορμῆς, καὶ ὁ Κυβιέρος μὲ πολλὴν πικρίαν ἐπεμελήθη νὰ ἀποδείξῃ ἀμαθῆ τὸν Γεωφρουᾶν· ἀλλ' ἡ πάλη ἦτο σχεδὸν περιττὴ εἰς τὸ ἐξῆς, ἐπειδὴ ὁ Γεωφρουᾶς εἶχεν ἤδη ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰς ψήφους παλαιῶν καὶ νεωτέρων σοφῶν· ὁ Γκέθης [Goethe] ἰδιαιτέρως ἐν ὀνόματι τῆς Γερμανίας ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὰ νικητήρια· ἀλλ' ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη μονομαχία ἠκολούθησε πάλιν διὰ τοῦ τύπου κρατερὰ ὡς πρότερον, καὶ μόνον ὁ θάνατος τοῦ Κυβιέρου ἐδυνήθη νὰ καταπαύσῃ τὸν πόλεμον.

Ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Κυβιέρου λόγου μάλιστα ἄξια κρίνονται δικαίως τὰ ἀκόλουθα· στοιχειώδης πίναξ τῆς ἱστορίας τῶν ζώων, ἔρευνα περὶ ὀρυκτῶν ὀστέων, ἰσορία τῶν μαλακίων, σύστημα ζώων διηρημένων κατὰ τὴν ὀργανικὴν αὐτῶν ἀναλογίαν. Ἀλλὰ πλῆθος μικρὸν ὑπομνημάτων καὶ ἐπιστημονικῶν ἐκθέσεων ἀνεπλήρωσαν τὸ μεταξὺ χάσμα τῆς ἐκδόσεως τούτων τῶν βιβλίων· πρέπει δὲ νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀληθινὴν δυστυχίαν τὸ ἡμιτελὲς τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας, καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἰχθύων, τῆς ὁποίας ὀκτῶ μόνον τόμοι ἐφθασαν νὰ ἐκδοθῶσι, τῶν δὲ λοιπῶν τὴν ὕλην ἤδη ἀποθνήσκων ὁ συγγραφεὺς ἐνεπιστεύθη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ φίλου του Valenciennes.

Πρὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν ὁ Κυβιέρος ἐδίδασκεν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Γαλλίας ἱστορίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ πλῆθος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνήρχοντο εἰς ἀκρόασιν τοῦ τερπνοῦ τούτου καὶ σπουδαίου ἐνταυτῷ μαθήματος· ἐκεῖ τὸν ἤκουσεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἄρθρου, καθὼς καὶ τὸν ἀντίζηλον αὐτοῦ εἰς τὸ πανεπιστήμιον διδάσκοντα τὴν συγκριτικὴν φυσιολογίαν· ὅθεν χρεωστῆ βέβαια καὶ εἰς τοὺς

δύω εὐγνωμοσύνην, ἀλλ' ὀφείλει ἔτι μᾶλλον νὰ σέβηται τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ ὁμολογῇ τὴν ἀλήθειαν.

Ὁ Κυβιέρος ἐκτὸς ὅσων συνέγραψε μετὰ τοῦ Γεωφρουᾶ ἐπεχείρησε μετὰ τοῦ Κ. Λατρέλλη σύγγραμμα περὶ ἐντόμων, καὶ μετὰ τοῦ Βρογιάρτου ἱστορίαν τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰ περίχωρα τῶν Παρισίων ὀρυκτῶν. Αὐτὰ εἶναι τὰ προϊόντα τῆς σοφίας καὶ τῶν κόπων του, καὶ μὲ αὐτὰ παρουσιάζεται εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Εἶθε νὰ εἶχομεν περὶ τούτων μόνον νὰ ἀναφέρωμεν.

Ὁ Κυβιέρος ὡς δημόσιος ἀνὴρ ἔδειξε ὀλίγην ἀξιοπρέπειαν, ὑπέκυψε εἰς ὅλας τὰς ἀρχάς, ἐκολάκευσε ὅλους τοὺς βασιλεῖς, καὶ ἔλαβεν ἀπ' αὐτοὺς ἀλληλοδιαδόχως θέσιν τινα ἢ νέον παράσημον. Κατὰ δὲ τὸ 1827 κατεδέχθη νὰ ὀνομασθῇ καὶ ἀνακριτὴς τῶν βιβλίων [censeur] ἀλλ' ἡ θυγάτηρ του ἰδοῦσα τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξετίθετο, τὸν παρεκάλεσε γονυκλιτῶς νὰ παραιτηθῇ καὶ ἡ φιλοστοργία κατώρθωσε ὅ,τι τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐμπνεύσῃ.

Ἐπάρχει γνωστὸν ὅτι ὁ Κυβιέρος κατεπιέζετο ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἀξιομάτων, ἔφερε δὲ τίτλων πλήθος λεγόμενος μέλος τοῦ πανεπιστημίου, ἔφορος τῶν σπουδῶν, γραμματεὺς τῆς ἀκαδημίας, εἰσηγητὴς τῶν ἀναφορῶν, σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας, μέγας ταξιάρχης τοῦ λεγεῶνος τῆς τιμῆς, μέλος τῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὄλων τῶν ἐπιστημονικῶν συλλόγων τοῦ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου, Βαρῶνος καὶ τέλος πάντων ὁμότιμος τῆς Γαλλίας.

Ἀπέθανε δὲ κατὰ τὴν 13 Μαΐου 1832 μετὰ σύντομον καὶ αἰφνίδιον νόσον, παραλυσίαν τοῦ φάρυγγος· ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἠκολούθησε τὴν κηδείαν του τέσσαρες ἀκαδημιακοὶ, καὶ πολλοὶ πολιτικῶν σωμάτων ἀντιπρόσωποι ὑψωσαν τὴν φωνὴν ἐκθειάζοντες τὸν μέγαν τοῦτον ἄνδρα καταβαίνοντα εἰς τὸν τάφον· ἀνεκινήθη δὲ μεταξὺ τῶν πενθούντων τοῦ Γεωφρουᾶ ἡ καρδιά βλέποντος νεκρὸν τὸν παλαιὸν αὐτοῦ φίλον καὶ συνεργάτην, καὶ τότε ἐφάνη τὸ

μέγα χάσμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἀποθανὼν ἀφήκεν ὁμοίως εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

“Ὅτε κατὰ τὸ 1830 αἱ ἐφημερίδες καταδιώκουσαι τοὺς ἐπισωρεύοντας πολλὰς ὑπηρεσίας διεύθυναν καὶ κατὰ τοῦ Κυβιέρου τὰ βέλη των, οὗτος ἔλεγεν ὅτι εὐχαρίστως ἠδύνατο νὰ παραχωρήσῃ τὰς προσόδους, ἀλλ’ ἀπὸ τὰς ἀξίας καὶ τιμὰς ποτὲ δὲν ἔστεργε νὰ γυμνωθῇ. Εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς επικρατείας, κἀνεὶς δὲν διευκρίνιζε τὰς ὑποθέσεις ὅσον αὐτὸς· ἂν δὲ καὶ ἐλάλει ἐλευθέρως, δὲν εἶχε ὅμως μῆτορος ἀπαγγελίαν καὶ λόγου εὐροίαν, οὔτε φωνὴν λαμπρὰν καὶ ζωηρὸν βλέμμα καὶ χειρονομίαν· ἦτο δὲ δύσκολος καὶ εἰς τὰς ἐντεύξεις, καὶ ἐδέχετο πάντοτε περιπατῶν ἢ ὄρθιος, καθὼς καὶ ἔγραφε καὶ ἀνεγίνωσκε. Τρέχων δὲ ἐπὶ ἀμάξης ἔφερε πάντοτε βιβλίον ἢ δέλτον, καὶ λουόμενος καθ’ ἐκάστην ἡμέραν ἢ ὑπαγόρευεν, ἢ ἤκουεν ἄλλου ἀναγινώσκοντος. Εἰς δὲ τὴν τράπεζαν ἤρχετο πάντοτε μὲ ἓνα τόμον εἰς τὰς χεῖρας· ἀλλὰ καὶ καθ’ ἦν ὥραν ἐνδύετο, ἄλλοι ἔγραφον διαφόρους σημειώσεις, ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐνησχολεῖτο κατὰ συνέχειαν.

Ἡ ἐξαιρέτος αὕτη καὶ εὐκαρπος φιλοπονία τοῦ Κυβιέρου ἐπηνέθη πολὺ καὶ παρὰ πολλῶν, μένει ὅμως ἀμφίβολον καθ’ ἡμᾶς ἂν πρέπη νὰ θεωρηθῇ ὡς σημεῖον δυνάμεως ἢ ἀδυναμίας· ἐπειδὴ τὸ δένδρον, τὸ ὁποῖον βρίθει ἀπὸ καρποῦς πίπτοντας ἀλλεπαλλήλως κατὰ γῆς ὅταν καὶ ἐλαφρὸς ἄνεμος σαλεύσῃ τοὺς κλάδους, δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἂν καὶ δὲν ἔχῃ τόσον πλῆθος, τοὺς κρατεῖ ὅμως ἕως ὠριμάσωσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λιμνάζοντα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὕδατα δὲν ὑπάρχουσι τόσον διαυγῆ καὶ εὐχυμα, ὅσον τὰ ρεύματα καὶ οἱ ποταμοὶ, τῶν ὁποίων μετροῦμεν τὸ βάθος μὲ τὴν βολίδα· τέλος πάντων ἢ ἐπίπνοια δὲν ἔρχεται πάντοτε κατὰ τὴν χρεῖαν, δὲν κρούει τὴν θύραν εἰς τὴν προσδιωρισμένην ὥραν, δὲν παρακάθηται εἰς τὴν τράπεζαν, οὔτε περιπλανᾶται ἔποχος, οὔτε ἀκολουθεῖ εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς τριόδους τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ’ ὡς γέννημα τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς μελέτης ἢ ὡς πτηνὸν ἐλεύθερον ἐξαίφνης ἔρχεται πρὸς

ὀλίγον εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ πάλιν καθὼς αὐτὸ πετόμενον γίνεται ἄφαντος, ἢ κινεῖ προσωρινῶς τοῦ ἀνθρώπου τὸ πνεῦμα, καθὼς τὰ φύλλα τῶν δένδρων τῆς Δοδώνης ὁ ἠδύπνοος ζέφυρος. Διὰ τοῦτο ἔχομεν λόγον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ σύντονος καὶ ἀδιάλειπτος ἐργασία, ἡ ἀεικίνητος εἰς τὸν χάρτην χεῖρ, τὸ ἀναπεπταμένον εἰς τοὺς λόγους ἢ τὰ συγγράμματα τῶν ἄλλων ὡτίον, καὶ τὸ συντεταμένον κατὰ συνέχειαν πρόσωπον δὲν ἐπιδέχονται πάντοτε ἔμπνευσιν οὔτε νεοφανεῖς ἰδέας.

Ἄλλὰ τὸν Κυβιέρον ἡ πολυάσχολος αὐτῆ διαγωγὴ καθίστα ψυχρὸν καὶ εἰς τὰς οἰκιακὰς σχέσεις. Διὰ τοῦτο ἡ κόρη, τὴν ὁποίαν τόσον ἠγάπα, δὲν ἐπλησίαζε ποτὲ ἄφοβος τὸν σοβαρὸν πατέρα της· ἀλλὰ καὶ πρὶν στερηθῆ τὸν ἄγγελον τοῦτον τῆς παρεγορίας του, ἦτον ἄράγε ὁ Κυβιέρος εὐτυχῆς; δὲν πισεύομεν· ἐπειδὴ τὰ παράσημα, αἱ τιμαὶ, αἱ καθέδραι ἐγυργάλιζον ἀκαταπαύτως τὴν ἐπιθυμίαν του, ἐφρόντιζεν ἐνδελεχῶς περὶ τῆς δόξης του, ἦτον ὑποπτος πρὸς πάντας, εὐαισθητος εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἰοβόλον κακολογίαν ἐφημερίδων τινῶν μικρολόγων καὶ χαμερπῶν, αἱ ὁποῖαι παραμελοῦσαι πολλακίς τὰ γενικὰ καὶ οὐσιώδη συμφέροντα, καὶ ἔμπορευόμεναι αἰσχροκερδῶς τὴν δημοσιογραφίαν, γίνονται ὄργανα ἀτομικῶν παθῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν περιωπὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τὸν ἀληθῆ προορισμὸν τῶν ἐτάχθησαν καταβαίνουσαι ἀναγῶγως εἰς τὸν ἰδιωτικὸν τῶν πολιτῶν βίον ἔρπουσιν εἰς τὰς γωνίας τῶν οἰκιῶν, κατασκοπεύουσι παντοῦ, καὶ μιμῶνται τοὺς λυσσώδεις κύνας, οἱ ὁποῖοι δαγκάνουσιν ἀδιακρίτως σχεδὸν ὅσους ἀπαντήσωσι καθ' ὄδον, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐψώμιζον.

Ὁ Κυβιέρος ἠγάπα πολὺ τὴν εὐθημοσύνην καὶ τὴν μέθοδον ὅθεν πρὶν ἀρχίσῃ νὰ ἐργάζεται ἐβαλλεν ἐπὶ τῆς τραπέζης κατὰ σειρὰν ὅλα τὰ εἶδη, ὅσων εἶχε χρεῖαν· περὶ τὰς ἑπτὰ ὥρας τῆς ἑσπέρας ἐξήρχετο πᾶσαν ἡμέραν ἐπὶ ἀμάξης διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς συναναζροφὰς, τὰς ὁποίας τόσον ἠγάπα· ἐδέχετο δὲ καὶ αὐτὸς κατὰ σάββατον, ἐφ' ὅσον ἔζη ἡ μονογενῆς καὶ φιλτάτη κόρη του· ἐπειδὴ τις δὲν ἤκουσε φημιζομένην

τὴν συνέλευσιν ταύτην ὡς κέντρον πάντων τῶν προτερημάτων, καὶ ἄκρον ἄωτον τῶν σοφῶν ἀνδρῶν ἐντοπίων καὶ ξένων;

Καθὼς ἐξάγεται ἴσως καὶ ἐκ τῶν προηγουμένων ὁ Κυβιέρος ἦτον περιαντολόγος καὶ ἐπιδεικτικὸς· ὅθεν ἐρωτώμενος ποτὲ σπουδαίως παρὰ τοῦ Ναπολέοντος πῶς γίνεται τὸ σάκχαρ τῶν σεύτλων, ἐμβήκεν εἰς διεξοδικὰς καὶ ἔξω τοῦ προκειμένου θεωρίας· ὥστε μετὰ πολλῆς ὥρας ὑπομονὴν ἀγανακτήσας ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν διέκοψε λέγων· ἐπειδὴ δὲν μοι εἶπες, Κύριε Κυβιέρε, πῶς γίνεται τὸ σάκχαρ, θέλω μετακαλέσει τὸν Βωκελίνον νὰ τὸ μάθω· καὶ εὐθὺς ἔσρεψε τὰ νῶτά του πρὸς αὐτόν.

Πρὶν ἐξετάσωμεν ἤδη τοῦ Κυβιέρου τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν νομίζομεν καλὸν νὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρήκε τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ὅπου κατ' ἐξοχὴν διέπρεψε.

Δύω κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξαν συστήματα Φυσικῆς Ἴστορίας, τὸ μὲν ἔχον βάσιν τῶν παρατηρήσεων τὰ ὄργανα, τὸ δὲ τὰς ἐνεργείας αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὁ Ἀριστοτέλης ὑπερασπίζετο τὸ πρῶτον, ὁ δὲ Ἴπποκράτης τὸ δεύτερον· τοῦ Ἀλεξάνδρου αἱ κατακτήσεις ἐβοήθησαν τὸν Ἀριστοτέλην· ἐπειδὴ ἔψαυσεν, οὕτως εἰπεῖν, μὲ τὰς χεῖρας του τὰ ἀντικείμενα, περὶ τῶν ὁποίων πραγματεύεται· ὁ δὲ Ἴπποκράτης ἐθεράπευε κατὰ συμπτώματα πάντοτε σταθερὰ· ἔθηκε τὴν ἐμπειρίαν ὡς βάσιν τοῦ συστήματός του, καὶ καθυπέβαλεν εἰς ἀκινήτους νόμους καὶ εἰς τῆς πείρας τὸ κῦρος τέχνην, ἣτις δὲν ἔπαυσε ν' ἀκολουθῆ τὴν τύχην καὶ τὴν δοκιμὴν.

Ἡ εὐλάβεια τῶν παλαιῶν πρὸς τοὺς νεκροὺς ἐμπόδιζε τὴν σπουδὴν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἀπηγόρευε ὡς ἔργον ἱεροσυλίας τὴν ἀνατομίαν τῶν ἀποθανόντων· ὅθεν ἡ ἐπιστήμη περιωρίζετο, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὴν περιφέρειαν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἀνέτεμεν εἰμὴ ζῶα. Ἐξ ἀναλογίας τοῦ πίθηκος ἐγνώριζον ὅπως οὖν οἱ ἀρχαῖοι τὴν συνθήκην τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου· ὅθεν ὁ Γαληνὸς ἐμακαρίζετο, ὅτι εἶδε δύο σκελετὰ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖ

διεύθυνε τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἴδωσι τρόπον τινα τὴν φύσιν ἐπ' αὐτοφώρῳ.

Οἱ Ῥωμαῖοι μόλις εἶχον ἰδέαν τῆς ζωολογίας, καὶ ὁ πολυμαθὴς Πλίνιος ἠγάπησε μᾶλλον τὸ παράδοξον παρὰ τὴν ἀλήθειαν· διὰ τοῦτο ὅσα ἔγραψε φαίνονται ὡς μυθιστορία τῆς φύσεως· καὶ ὀλίγα εὐρίσκομεν προστεθειμένα ἀπ' αὐτὸν εἰς τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Ἀριστοτέλους, οἷον ἔρπετά τινα καὶ κογχύλια κτλ. Ἰσως δὲ καὶ αὐτὰ ἐρανίσθη ἀπὸ Ἑλλήνας, οἱ ὁποῖοι καθὼς καὶ τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας ἐπεμελήθησαν καὶ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν· ὅθεν μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐρίσκομεν συχνάκις ἀναφερόμενα τὰ ὀνόματα τοῦ Δημοκρίτου, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Νεοπτολέμου, τοῦ Ἐρασιστράτου, τοῦ Ἡροφίλου, τοῦ Γαληνοῦ, τοῦ Φιλίζου, τοῦ Νικάνδρου, τοῦ Ἡρωδίου, τοῦ Ἀριζομάχου, τοῦ Ἀετίου, τοῦ Ὀριβασίου, τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Παύλου Αἰγινήτου καὶ ἄλλων. Ἄλλ' ἀπὸ τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν νίκας τῶν ἐνδόξων Στατηγῶν τῆς Ῥώμης ὡς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἡ μανία τῶν δημοσίων ἀγῶνων ἔφερε πανταχόθεν πλήθος θηρίων ἀγνώστων εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἡ δὲ πολυτέλεια ἐβίασε τοὺς γαστριμάργους νὰ ζητήσωσι μακρόθεν διάφορα προϊόντα τῶν ὑδάτων, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς ξηρᾶς· καὶ πολλὰ πλοῖα περιέπλεον τὴν Μεσόγειον ἔχοντα φόρτον πτηνὰ καὶ ἰχθεῖς, καὶ ἄλλα ἐδώδιμα ἄξια τῆς τέχνης τῶν Ἀπικίων. Τέλος μανθάνομεν ἀπὸ τὸν Κολουμέλαν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἡμέτερον καὶ ἐπάχυνον πολλὰ ἄγρια πτηνὰ, οἷον τὸν ὄρνυγα καὶ τὸν πέρδικα. Ἐπὶ δὲ τοῦ μεσαιῶνος ἡ φυσικὴ ἰσορῖα παρημελήθη ἔτι μᾶλλον, καὶ σχεδὸν οὔτε ἠκούετο· μόνον δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ζώων μετεχειρίσθη ἡ σημειωτικὴ καὶ συμβολικὴ τέχνη· πρέπει ἄρα ὑπερβαίνοντες ὀλοκλήρους ἑκατονταετηρίδας νὰ κατανήσωμεν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Κατ' αὐτὴν τῳόντι τὴν περίοδον ἄρχισε νὰ σχηματίζεται ἡ ἐπισήμη· ἔγραψαν μὲν καὶ Ἀραβες, ὡς ὁ Ἀβικένας πρότερον, Ἀβερρόης, καὶ Ῥαζής, ἀλλὰ κυρίως ἐσπούδασαν κατὰ διαφόρους καιροὺς τὴν ἐπισήμην διάφοροι Γάλλοι, καὶ τινες

Ἴταλοὶ καὶ Γερμανοὶ ἐκ τούτων δὲ πάντων ἀξιωμαθόμενοι μάλιστα ὑπάρχουσιν ὁ Ῥονδελέτος, ὁ Σπαλλαντσάνης, ὁ Δευβενόεκης, ὁ Βλαΐσιος, ὁ Βελών, ὁ Δωδίνος, ὁ Χάρβιϋς, ὁ Δεγράφος, ὁ Ρέδης, ὁ Ρεύσκιος, ὁ Μαλπίγκης, καὶ ἰδιαίτερος ὁ Γέσνερος ἕως οὗ ἐφάνη ὁ Δινναῖος, ὁ Ἀριστοτέλης τῆς Ἀρκτου· εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέκειτο νὰ μορφώσῃ τὴν διακεχυμένην ὕλην· ἐπειδὴ ἐπεμελήθη ὅλα τὰ μέρη τῆς ἐπιστήμης, καὶ πρῶτος ὑπέβαλεν εἰς κανόνας τινὰς τὴν διαίρεσιν· ἀλλ' εὐδοκίμησε μάλιστα ὁ ἀνὴρ, ὡς ὑπάρχει γνωστὸν, εἰς τὴν φυτολογίαν, τὴν ὁποίαν ἔμελλον νὰ τελειοποιήσωσι κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους δύο ἔνδοξοι βοτανικοὶ, ὁ Ἰουσσιεὺς καὶ Δεκανδόλης, ὥστε σήμερον ἡ ἐπιστήμη ἔχει κατατεταγμένα 80, 000 φυτῶν, ἐν ᾧ ἐπὶ Θεφράσου καὶ Διοσκορίδου μόλις ἦσαν γνωστὰ ἑκατοντάδες τινὲς μόνον, ἐπὶ δὲ τοῦ Τουρνεφόρτου 6,000 καὶ ἐπὶ τοῦ Δινναίου αὐτοῦ μόνον 8,000.

Ἡ ὀρυκτολογία πρὸ τοῦ ἀειμνήστου τούτου σοφοῦ ἦτο ἀπλοῦς κατάλογός τινων μετάλλων καὶ γαιωδῶν σωμάτων συγκεχυμένων κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὰς ιδιότητας· ὁ δὲ Δινναῖος κυτατάττων αὐτὰ ἔλαβεν ὡς βάσιν τὴν κρυστάλλωσιν, τούτέστι τὸ κανονικὸν σχῆμα τοῦ σώματος σκιεροῦ ἢ διαφανοῦς· ἀλλὰ τὸν χαρακτήρα τούτον ἀνέπτυξαν ὕστερον ὁ Ρώμης Δελιλης [Rome de Disle] καὶ ὁ Οὔερνερος (Werner) πολὺ δὲ ἐντελέστερον μετ' αὐτοὺς ὁ Βίργμανος καὶ Χωῆς, ὥστε ἤδη ἀπὸ τὸ σχῆμα γνωρίζομεν ἕκαστον ὀρυκτὸν εὐκόλως· οὕτω π. χ. τὸ ἀναλυμένον νίτρον ὅταν μείνῃ ἐλεύθερον κρυσταλοῦται εἰς ἑξάεδρα πρήσματα, ἢ συπτηρία εἰς ὀκτάεδρα μὲ τετραγωνικὴν βάσιν, τὸ κοινὸν ἄλας εἰς κανονικοὺς κύβους κτλ. Ἄν δὲ φαίνεταιις ἀνωμαλία ἐνίοτε εἰς τὸ σχῆμα τοῦ αὐτοῦ ὀρυκτοῦ, διαλύεται ἢ ἀμφιβολία ὅταν θεωρήσωμεν τὸν πυρῆνα τοῦ κρυστάλλου, ὅστις φυλάττει πάντοτε ἀκριβῶς τὸ πρωτότυπον αὐτοῦ καὶ φυσικὸν εἶδος.

Ἡ ἐξέτασις τῶν ὀρυκτῶν προήγαγεν ἀνεπαισθήτως νέαν τινὰ ἐπιστήμην ἄλλην τὴν γαιωλογίαν, ἣτις ἐξακριβοῦσα

τὴν σύνθεσιν τῆς γῆς καὶ τὴν κατάστασιν τῶν διαφόρων αὐτῆς στοιβίδων, ἀναβαίνει ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμὸν ἐπαγωγῆς καὶ συλλογισμοῦ εἰς εἰκασίας περιέργους καὶ ὑψηλὰς περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ πλανήτου, τὸν ὁποῖον κατοικοῦμεν, καὶ τῶν διαφορῶν ἀλλοιώσεων, τὰς ὁποίας ἔπαθεν ἔκπαλαι· ἀλλ' ὅσον δήποτε ὑποτεθῆ πιθανολόγος αὕτη καὶ λογικὴ, διαμένει ὅμως εἰσέτι ὡς μῦθος τερψίνοος καὶ γέννημα φαντασίας πυρώδους, ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν θετικότητα τῶν κυρίως λεγομένων ἐπιστημῶν· ἀλλ' ἂν τὰ ἄλλα ὑπάρχουσιν ἀμφισβητούμενα, ἀπεδείχθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἐπανειλημμένας ἐρεῦνας τῆς γαιωλογίας ὅτι τὸ ἀνώτατον στρώμα τῆς γῆς, καθὼς καὶ τὸ ὑψηλότερον τῆς ἀτμοσφαίρας μέρος ὑπάρχουσιν ἀραιότερα, καὶ τὰ δύο χωριστὰ ταῦτα φαινόμενα ἀναγκαίως ἀποδίδονται εἰς κοινὴν αἰτίαν.

Ὁ Διναῖος [ἐπανερχόμεθα πάλιν] διὰ τῆς βαθυνοίας καὶ τῆς κρίσεως αὐτοῦ ἔβαλεν εἰς νέον δρόμον καὶ τὴν ζωολογίαν καὶ διέταξε τὰ ὄντα ὅχι κατὰ τύχην καὶ φαντασιωδῶς, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὀργανικοὺς νόμους· ὅθεν τὸ σύστημα αὐτοῦ ἐν γένει ἀναφέρεται πάντοτε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ διέμεινεν ὡς πυραμὶς ὑψηλὴ καὶ ἀκλόνητος ἐπὶ τοῦ ἀεικινήτου ἐδάφους τῆς ἐπιστήμης.

Μετὰ ταῦτα ἐπενόησάν τινες νὰ βάλωσι κατ' εὐθυγραμμίαν ὡς διὰ στάθμης τὰ ὀργανικὰ καὶ μὴ ὀργανικὰ σώματα· ὁ Βοννέτος π. χ. περὶ τὸ 1760 ἐνόμισεν ὅτι ἐδύνατο νὰ καταβῆ βαθμηδὸν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ὡς τὸ ἄκαρι· ἀλλ' ἢ τοιαύτη μέθοδος ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ καταργηθῆ καὶ νὰ ἐκλείψῃ μάλιστα παντελῶς, ἀφ' οὗ ἢ Ἰνδία καὶ ἢ Ἀμερικὴ ἔστειλαν πρὸς ἡμᾶς πλῆθος ζώων ἀγνώστων. Ὁ Βυφφὼν ἦλθε μὲν ὕστερος, ἀλλὰ κατέστησε πρῶτος σχεδὸν τὴν ἐπιστήμην εἰς ὅλους εὐπρόσιτον, ἐμφύχωσε, τρόπον τινα, τὰ ἦθη τῶν ζώων, καὶ καθυπέβαλεν εἰς ὄρους πολλὰ φαινόμενα. Ὁ Δωβαντὼν παρετήρησεν ὀξυδερκέεσιν τὴν φύσιν, ἐπολυπλασίασε τῶν ζώων τὰς φυλάς καὶ ἐδοκίμασε νὰ ἀναδείξῃ τὴν ἐπιστήμην ὠφελιμοτέραν ἀμέσως εἰς τοῦ ἀνθρώπου τὰς χρείας. Ὁ Λασεπέδης, ὁ Λα-

τρέλης, ὁ Λαμάρκος, ὁ Μομβελιάρδος, ὁ Μολλῖνος ὠφέλησαν καὶ αὐτοὶ τὰ μέγιστα ὥστε ἡ ἐπιστήμη ἐπλουτίσθη μὲ ἀπίστευτον ταχύτητα ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦν συνοπτικοῦ πίνακος.

Ζῶα σπογγυλωτά.

Μαστοφόροι.	Linnée et Gmelin	350
	Buffon.	300
	Desmarest.	800
	Lesson. [βέβαια]	1000
	[ἀμφίβολα]	100

Ἀριθμὸς κατὰ τὸ 1830 1500

Πτηνὰ	Linnée	1,300
	Buffon.	1,700
	Vieillot.	4,000
	Cuvier.	5,000

Lesson. κατὰ τὰ 1830 6,500

Ἀριθμὸς κατὰ τὸ 1832 7,000

Ἐρπετὰ	Linnée.	300
	Lacépède.	509
	Merrem.	623

Ἀριθμὸς κατὰ τὰ 1830. 1500

Ἰχθεῖς	Lacépède 1802	1,300
	Cuvier 1828	6,000

Ἵποθετικὸς ἀριθμὸς 1830 8,000

Κεφάλαιον τῶν σπογγυλωτῶν. 18,000

Ἀσπόνδυλα.

Ἐναρθρα	Ὀστρακόδερμα	1,500
	Ἀραχνίδες	25,000
	Ἐντομα	50000
	Σκώληκες	300
Ἄναρθρα.	Μαλάκια.	20,000
	Ζωόφυτα.	8,000
		<hr/>
Κεφάλαιον τῶν ἀσπονδύλων		82,300
		<hr/>
Ἀθροισμα γενικὸν τῶν ζῶων		100,300

Ὁ Κυβιέρος καὶ Γεωφρουᾶς προχώρησαν κατ' ἐξοχήν καὶ ὡς διδάσκαλοι καὶ ὡς συγγραφεῖς εἰς τὸ μέγα στάδιον τῆς ζωολογίας, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἐξιχνίαζε πάντοτε τὰ πράγματα, ὁ δὲ ἀνέτρεχεν εἰς τὰς αἰτίας· ἐκεῖνος παρέβαλλε τὰ στοιχεῖα πρὸς ἄλληλα, τὸ ὄστούν πρὸς τὸ ὄστούν, τὸ μαλάκιον πρὸς τὸ μαλάκιον καὶ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν ἄνθρωπον· οὗτος ἐμελέτα, συλλογίζετο ἐφιλοσόφει· ἡ κεφαλὴ τοῦ πρώτου ὠμοίαζε μουσεῖον, ὅπου βλέπομεν πολλὰ σκελετὰ κατὰ τάξιν τεθειμένα· ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἣτις ζωογονεῖ τὰ ψυχρὰ ταῦτα ὄστᾶ καὶ ἡ ζωὴ ἣτις τὰ κινεῖ δὲν ὑπάρχουσιν, μένει δὲ συνήθως ἡ πλουσία συλλογὴ ὡς σιωπηλὸν κοιμητήριον καὶ εὐρύχωρος ἐρημία. Τὸ πολυποίκιλον ὁμῶς καὶ πολύτροπον πνεῦμα τοῦ Κυβιέρου ἐπενόησε μέθοδον νέαν ἀναλύσεως διὰ τὰ εὔρη τὰς διαφορὰς καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἀντικειμένων. Εἰς τὸ περὶ ὀρυκτῶν ὀστέων παρέσησεν οὕτως εἰπεῖν τὴν αὐτοψίαν τοῦ παλαιοῦ κόσμου καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐξιζόρησε τὴν κατάστασιν τῆς φύσεως, ὅποια ὑπῆρχε πρὸ ἑξήκοντα ἤδη αἰῶνων, διὰ τὰ δῶση νέαν μαρτυρίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῶν Μωσαϊκῶν βίβλων· ἐκεῖ φαίνεται πισειύων εἰς ἀρχαιότερον κόσμον ἄλλον καταστραφέντα πρὸ τοῦ ὑπάρχοντος· ὅθεν διῖσχυρίζετο ὅτι ἔμψυχα ζῶα δὲν ἦσαν πάντοτε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔφερον εἰς ἀπόδειξιν τὰ ὑψηλά

βουνα, τὰ ὅποια κατεκλύσθησαν ἀπὸ τὰ ὕδατα καὶ δὲν φέρουσιν οὔτε ἰχθεῖς οὔτε κογχύλια. Ἐκτὸς τούτων ἡ βαθυτάτη γαιωρυχία ἀπέδειξε κατ' αὐτὸν ὅτι τὰ ὄντα δὲν ἐπλάσθησαν καθάπαξ, ἀλλὰ πρῶτα τὰ φυτὰ ἐστόλισαν τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ὅθεν σκάπτοντες εἰς τὰ προσχώματα τῆς θαλάσσης εὐρίσκομεν ἐπὶ τῆς πρώτης στοιβάδος κογχύλια καὶ ἰχθεῖς, ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἔρπετὰ, ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης λείψανα ὀστέων ἐρρίμένων ἀτάκτως καὶ σκελετὰ μαστοφόρων σποράδην κείμενα. Μόνον ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀφήκε κἀνὲν σημεῖον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ εἰς τρεῖς κατακλυσμοὺς τῆς κτίσεως ὅθεν ὁ Κυβιέρος συμπέραινει ὅτι πρὸ ὀλίγων αἰώνων ἐξηράνθη ἡ γῆ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει γένηλος ἐπὶ τῆς ὕδρογείου σφαίρας· πλῆθος γενεῶν καὶ φυλῶν ἐπισωρεύονται εἰς τὸ κοιμητήριον τοῦτο, ὅπου ἔλαβον βίαιον θάνατον· ἀνακίνησον τὰ στρώματα καὶ θέλεις ἰδεῖν ἀλληλοδιαδόχως τὰ φυτὰ, τὰ κογχύλια, τὰ ζώοφυτα, τὰ θαλάσσια μαλάκια, τοὺς ποταμίους ἰχθεῖς καὶ ἀγνώριστα ἔρπετὰ· μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ζώοφυτα καὶ μαλάκια καὶ ἰχθεῖς καὶ ἔρπετὰ ἐκείνων τελειότερα κτλ. κτλ. Τὰ δὲ εὐρίσκόμενα εἰς τὰς κοιλάδας ὅσῃ τῶν τετραπόδων μαρτυροῦσιν ὅτι συνέβη μεγάλη καταστροφή. Διὰ τὴν ἐξηγήσῃ δὲ ὁ Κυβιέρος πῶς οἱ ἐλέφαντες, ζῶα τῶν θερμῶν κλιμάτων κατήντησαν εἰς τὰς ὑπερβορείους τῆς κατεψυγμένης ζώνης χώρας μετεχειρίσθη ὡς εἴπερποτε τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ ἰχνηλατικὴν ἀκρίβειαν· ἐν δὲ μόνον τεμάχιον ὅσπου ἤρκεσεν εἰς αὐτὸν διὰ τὴν παραστήσῃ καὶ τοῦ ζώου τὸ ὄνομα· ὅθεν περιέγραψε καὶ ἐσημείωσε τρόπον τινὰ ὡς διὰ σφραγίδος μικρὰ καὶ ἰσχνὰ ἵππων κῶλα, ῥινοκέρως τοῦ ταπίρ μικροτέρους, καὶ κάπρους, τῶν ὁποίων ἀναλόγους βλέπομεν ἔτι ζῶντας καὶ πάμπολλα θηρία ἤδη ἄγνωστα.

Κατὰ τὸν περίφημον ἄρα τοῦτον χρησμολόγον καὶ ἱστορητὴν τῶν παρελθόντων τῆς φύσεως διάφοροι δημιουργεῖαι κείνται ἐπάσσυτοι εἰς τὴν γῆν, τὴν ὅποιαν πατοῦμεν, καὶ τὴν δόξαν ταύτην ἐπιθανοποίησε μ' ὅλην τὴν ἐνδεχομένην πολυμάθειαν.

Ὁ δὲ Γεωφρουᾶς δὲν ἔχει ὁμολογουμένως πνεῦμα τόσον εὐκαμπτον, ὅσον ὁ Κυβιέρος, οὔτε ἐκφράζεται εὐκρινῶς· ἀλλ' ὁσάκις ἐμπνέεται ἀνιχνεύει τὴν φύσιν, τὰς αἰτίας, καὶ τὰ μυστήρια, μὲ τοσαύτην ἀκρίβειαν, ὥστε τίποτε δὲν μένει ἀναπόδεικτον. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀρχαία κατάστασις ἐξέλιπεν, ἐπειδὴ δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ ὑπάρξῃ μετὰ τὴν σύστασιν νέου κόσμου, ὅλα τὰ πράγματα ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐνέργειαν δυνάμεων τινων, αἱ ὁποῖαι μεταβάλλουσι καὶ τὸ σχῆμα αὐτῶν καὶ τὴν οὐσίαν, προτείνει δὲ ὅτι τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς δημιουργίας διαμένει μεταρρυθμισμένον μόνον κατὰ τὰς διαφόρους μεταβολὰς, τὰς ὁποίας ἡ γῆ ἔπαθεν. Ὁ Θεὸς, λέγει ὁ Γεωφρουᾶς, πρὶν δημιουργήσῃ τὸν κόσμον, εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν τύπον τοῦ ὄντος· ὅθεν πλάττων π. χ. τὰ ζῶα ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸν τὰς ἀνάγκας καὶ λειτουργίας των, ὥστε ὅλα τὰ κτίσματα τρόπον τινα ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἀφορμὴν· ἐξεναντίας δὲ ὁ Κυβιέρος ἐδόξαζεν ὅτι ἕκαστον ζῶον ὑπῆρξε καθ' ἑαυτὸ καὶ δι' ἑαυτὸ, ὥστε ὁ κόσμος συνεστάθῃ κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐκ διαλειμμάτων. Ματαίως ἐφώναζεν ὁ ἀντίζηλος εἰς αὐτὸν θέλων νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὀργανικὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν ἀντιστήκωσιν τῶν ὀργάνων, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀνωμαλιῶν ὁ ὀργανισμὸς κυρίως ἔμεγεν ὁ αὐτὸς, ὅτι τοῦ πτηνοῦ αἱ πτέρυγες καὶ τοῦ ἰχθύος τὰ πτερυγία ἀναλογοῦσι, καὶ τὸ μὲν ἐδημιουργήθη διὰ τὸν ἀέρα, τὸ δὲ διὰ τὴν θάλασσαν, ὅτι πολλάκις τὸ ζῶον, τὸ ὁποῖον μέλλει ν' ἀλλάξῃ μορφήν, καθὼς ὁ γυρῖνος τοῦ φρύνου, φέρει ἐκ γενετῆς τὰ συστατικὰ τοῦ νέου αὐτοῦ ὀργανισμοῦ. Οἱ ἀκαδημακοὶ ἔκκλινον εἰς τὴν γνώμην τοῦ Κυβιέρου, ὅστις ἐδοξάσθη, ὅσα κατὰ τὸ φαινόμενον ἔταπεινοῦτο ὁ Γεωφρουᾶς. Οἱ Γερμανοὶ ὅπως καθήμενοι μακρόθεν ἀδέκαστοι κριταὶ τῶν διαμαχομένων τούτων φιλοσόφων ἐθαύμαζον τὰς ιδέας τοῦ πάσχοντος.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων, καθὼς καὶ τὰ πράγματα ὅλα, ὑπόκεινται εἰς τὸν νόμον τῆς βαρύτητος, ὁ ἄνεμος τῆς

φήμης ἐνδέχεται νὰ ἀναβιβάσῃ, καὶ ὁ φθόνος νὰ κατβιβάσῃ πρὸς καιρὸν αὐτὰ, ἀλλ' ἔπειτα καθὲν ἀναλαμβάνει τὸν ὠρισμένον ἀπὸ τὴν φύσιν τόπον.

N. A.

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Α.

Δημοσθένης.

Εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἀείποτε μειράκιον κατὰ τὴν ἀνάπτυσιν διαμείναντα, εἰς τὸν ἀγαγνώστην ὅστις ἀπερισκέπτως διατρέχει τοὺς συγγραφεῖς, καὶ τὸν μεταχειριζόμενον τὰς λέξεις εἰς τὴν ὀμιλίαν του ὡς μεταχειρίζεται τὰ νομίσματα, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐρευνᾷ διὰ ποῖον λόγον ἔχουν ταύτην μᾶλλον ἢ ἄλλην ἀξίαν, εἰς ὅλους τοὺς τοιοῦτους, τοῦ Δημοσθένους τὸ ὄνομα κινεῖ ἀπλῶς καὶ μόνον τὴν ἰδέαν τερασίου τινος ῥητορείας, ἂν δύναται νὰ ὀνομασθῇ οὕτω ὅτι εἶναι παντάπασιν ἀκατάληπτον. Καὶ τρώντι, τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ὄνομα ιδιότητος μᾶλλον ἢ ἀτόμου, εἶναι μᾶλλον ἐπιθετὸν ἢ ὄνομα κύριον, καὶ ὡς τις εἶχεν εἰπῆ περὶ τοῦ Μήλωνος ὅτι τ' ὄνομά του εἶναι " ἦττον ὄνομα ἀνδρὸς ἢ ὄνομα εὐφυίας, ἀρετῆς καὶ ἐλευθερίας," οὕτω καὶ ἐπὶ Δημοσθένους ὁ ἄνθρωπος γενικῶς θεωρούμενος πρὸ πολλοῦ ἐγίγεν ἀφανῆς εἰς τὰς κυριωτέρας αὐτοῦ ιδιότητας.

Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι κατὰ τὴν κοινὴν χρῆσιν εἴτε τῶν συνδιαλέξεων, εἴτε τῶν βιβλίων, εἴτε ἄλλου τινος ὁποιοῦδήποτε ἐγίνεν ἤδη σύνηθες τὸ νὰ ἔχωμεν τύπους τινας ἐκ συνθήκης διὰ τῶν ὁποίων ἀποφεύγομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν περὶ τινος δοθέντος ἀντικειμένου ἰδέαν τοιοῦτος τύπος εἶναι ὁ Ὀμηρος εἰς τὴν ποιητικὴν, ὁ Ῥαφαῆλος εἰς τὴν ζωγραφικὴν, ὁ Δημοσθένης εἰς τὴν ῥητορείαν. Εἶναι μὲν βέβαιον καὶ γνωστὸν ὅτι εἰς τὰ γενικὰ ὑποκρύπτεται δόλος, ἀλλὰ θεωροῦντες τὴν μεγάλην οἰκονομίαν τοῦ σκέπτεσθαι, ἣτις μᾶς προσγίνεται ἐντεῖθεν, δυνάμεθα ἴσως νὰ θέσωμεν ἐκ παραλλήλου τὸ προφανὲς καὶ ἀναμφισβήτητον τοῦτο κέρδος μὲ πᾶσαν ὑποκρυπτομένην ζημίαν. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἀφ' οὗ ἀποθάνῃ ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' οὗ ἐντελῶς μεταβῆ ἀπὸ τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἰστορίαν, μεταβάλλεται εἰς

εἰκόνα, καὶ παρίσταται εἰς ἐξειδιάζον τι σχῆμα καὶ ἔνδυμα, χωρὶς ποτὲ νὰ φροντίσωμεν νὰ τὸν φαντασθῶμεν ὑπ' ἄλλο ὅποιον δῆποτε. Λέγεται περὶ τοῦ ἀρίστου τῶν βιογράφων ὅτι εἰς δημόσιόν τινα τελετὴν, λησμονῶν ὅτι ἤθελε καταγελασθῆ, προσήλωσεν εἰς τὸν πῖλον τοῦ ἐπιγραφῆν φέρουσαν "ὁ Κύριος Βοσουέλλος". κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπαρλλάκτως προσφέρεται καὶ ὁ κόσμος πρὸς τοὺς ἡρώας του. Τοῖς προσαρτᾶ ἐπιγραφῆν, εἴτε κατάλληλον εἴτε μὴ, καὶ ὅπως ἐπεγράφησαν ἅπαξ, οὕτω καὶ φημίζονται διὰ πάντοτε, γινόμενοι ἀπλαῖ ἀφηρημένοι ἰδέαι, περὶ τῶν ὁποίων μύριοι ὅσοι μᾶς λέγονται κοινοὶ τόποι, οὐδὲν δὲ πρακτικῶς θετικὸν καὶ ἐφαρμοστόν.

Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι κακόν διότι ἂν καὶ ἡ τοιαύτη δι' ἀφαιρέσεως μέθοδος εἶναι εὐκόλος εἴτινας περιστάσεις, διδακτικώτερος καὶ περιεργότερος εἶναι ὁ συγκεκριμένος τρόπος. Ἄς ἐμμείνωμεν εἰς τὸ τοῦ Δημοσθένους παράδειγμα. Ὁ κόσμος ὅλος γνωρίζει ὅτι ἦτον μέγας ῥήτωρ, ἀλλὰ διστάζομεν νὰ βεβαιώσωμεν ἂν ἄλλο τι περισσύτερον παρὰ τοῦτο εἶναι γνωστόν. Οἱ ῥήτορες εἰς τὰς δημηγορίας των, καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων εἰς τὰ γυμνάσματά των τὸν λεηλατοῦσιν πολλάκις ἀναμφιβόλως πρὸς εὐκολίαν των διότι ῥητορικὰ σχήματα πολλάκις καλύπτουσι θανμασίως τῶν ἐπιχειρημάτων τὴν ἔλλειψιν, καὶ εἶναι ἐπιδεικτικώτερα. Ἄλλὰ ποίαν ἄλλην ὠφέλειαν ἢ διδασκαλίαν πορίζεται ὡς ἐκτούτου τὸ ἀνθρώπινον γένος, μένει νὰ ἴδωμεν ἀκόμη· ἡ ἐπιστημότης εἶναι πρόσκομμα εἰς τὰς γνώσεις, καὶ ὡς λέγει ἡ παροιμία, "ὁ ἔχων πολλοὺς γνωρίμους ἔχει ὀλίγους φίλους."

Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ἄνθρωπος περὶ οὐπρόκειται εἶναι πολλῆς περιεργείας ἄξιος, ὕλης μεστὸς καὶ εἰς συμπεράσματα πλούσιος, δι' ὅσους τὸν νομίσωσιν ἄξιον τῆς σπουδῆς των. Ἄξιος ὄχι νὰ διασφαιρίζηται ὡς μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοὺς κοινούς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ προσεκτικῶς νὰ παρατηρηθῆ, νὰ ἐξετασθῆ περιέργως, καὶ ν' ἀναλυθῆ μετὰ λεπτομερείας.

Ἐρρέθη πολλάκις ὅτι αἱ βιογραφίαι ἤθελον εἶσθαι καὶ τερπνότεραι καὶ διδακτικότεραι, ἐὰν ἐξετίθεντο εἰλικρινεῖς

πλήρεις, εἰν περιείχον περισσοτέραν μὲν ὕλην, ὀλιγοτέρας δὲ θεωρίας ἀφ' ὅτι συνήθως γίνεται. Ἰδοὺ τὸ πρᾶγμα· ὁ λόγος εἶναι ἡ φυσικὴ περιέργεια τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα πάντοτε διὰ πᾶν τὸ ἀφορῶν τὸ ἡμέτερον γένος. "Ὅσον μὲν διὰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, τὸ θεωροῦμεν ἀμφίβολον· ὅσον δὲ διὰ τὴν αἰτιολογίαν του φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἀρίστη αὐτῆς πηγὴ εὐρίσκεται εἰς τὸν Τερέντιον" Homomusu κτλ. Διότι ἂς ὑποθέσωμεν τὸ ἡμερολόγιον πολίτου τινος πλήρες ἀκριβὲς καὶ λεπτομερὲς ὅσον καὶ τὸ ἐμπορικὸν κατάστιχον, ἐκτεθειμένον πρὸς τούτοις καὶ ἐν ἄκρα ἀληθείᾳ, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀκτίνος εὐφυΐας, ἄνευ τινος μυθώδους καθωραϊσμοῦ, ἂς ὑποθέσωμεν, λέγω, ὅτι, ὑπάρχει τοιοῦτο βιβλίον, διότι οὔτε νὰ φαντασθῶμεν κἄν δὲν δυνάμεθα τὸν ἀγῶνα τοῦ νὰ καθυποβληθῇ τις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἐξ ὀλοκλήρων φύλλων τοιοῦτου συγγράμματος. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ εὐφυΐα δύναται μετὰ μεγάλους ἀγῶνας νὰ παραγάγῃ ἐκ τοῦ πηλοῦ ὄχι χρυσὸν ἢ ἄργυρον τρώντι, ἀλλάτι καὶ τούτων πολυτιμώτερον. Ἄλλ' ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ὕλης αὐτῆς, περὶ τῆς ὕλικῆς ἀληθείας, καὶ τῶν εἰς αὐτὴν κυρίως ἀναγομένων· οὐχὶ δὲ περὶ τῆς γοητείας διὰ τῆς ὁποίας κομψὴ φαντασία δύναται νὰ ἐπικοσμήσῃ τὴν ἀλήθειαν διὰ νὰ τὴν ἀναδείξῃ χαριεστέραν, ἀφ' ὅ,τι ἀληθῶς εἶναι.

Λέγεται περὶ ἐρανιστοῦ ἢ συγγραφέως τινος ἐνὸς τῶν βιογραφικῶν λεξικῶν μας, ὅτι ἔδιδεν ὀδηγίας εἰς τοὺς ἀνταποκριτάστου οἷτινες τῷ ἐπρομήθευον τὴν ὕλην, περιλαμβανομένας εἰς τρεῖς μόνους λέξεις, ἢ μᾶλλον εἰς μίαν (διότι τὴν περὶ τούτου διάκρισιν ἀνατιθέμεθα εἰς τοὺς δογματιστάς). "Πράγματα, πράγματα, πράγματα" οὕτω διέταττε, καὶ οὕτως ἐξετέλουν φαίνεται τὰς παραγγελίας του οἱ προμηθευταὶ ὡς ἔμπειροι καὶ πρακτικοὶ ἄνθρωποι· ἔλαβε τὰ πρῶ γ-ματα τὰ ὁποῖα ἐζήτηι, καὶ ἅμα τὰ ἔλαβε, τὰ συνέδεσεν εἰς ἓν δέμα ὡς φρύγανα χρήσιμα μόνον διὰ ν' ἄψουν τὸ πῦρ τῆς ἐξίας, ἢ διὰ νὰ ποικίλωμεν τὴν μεταφορὰν, ὡς ὑπερμεγέθη σωρὸν ξηρῶν κοκάλων, τὸν ὁποῖον οἱ ἀναγνώστῃται του, ἂν

ἤθελον νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ αὐτὸν, ἔπρεπε νὰ ἐνδύσῃ με σάρκα, καὶ νὰ ἐμφυχώσῃ με πνεῦμα ὅσον ἐδύναντο καλύτερον. Τοιαῦται βιογραφίαι δὲν εἶναι κακὴ τροφή διὰ τοὺς σκόληκας, καὶ ἡ ἀρίστη των χρήσις εἶναι τὸ νὰ ἐπιδεικνύονται κοσμοῦσαι τὰς θυρίδας βιβλιοπώλου ὅστις ἔχει περισσοτέρας κοινὰς θέσεις, παρὰ κεφάλαια, πρὸς διδασκαλίαν ὅμως δὲν χρησιμεύουν παντάπασι. Ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι ὅλαι αἱ βιογραφίαι πρέπει νὰ περιέχωσι καὶ τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα· ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι πᾶν πραγματικὸν περιστατικὸν τοῦ ὁποίου ἡ ὑπαρξις δύνανται νὰ βεβαιωθῇ δι' ὄρκου εἶναι καὶ χρήσιμον εἰς τὸν σκοπὸν τῆς βιογραφίας· ἐξ ἐναντίας διὰ νὰ ἀποβῇ ἡ βιογραφία διδακτικὴ, ἢ καὶ κατά τι χρήσιμος, καὶ ὄχι ὑπλὴ καὶ μόνη διασκέδασις, πρέπει νὰ περιέχῃ καὶ συμπεράσματα ἐνταυτῷ καὶ μεθόδους συμπεράσματα, ὅσον τὸ δυνατόν σπουδαῖα καὶ τοιαῦτα ὥστε νὰ ἐλκύσῃ καὶ νὰ προσηλώσῃ τὴν προσοχὴν· καὶ ταῦτα μὲν ἂν καὶ ἐπιθυμητὰ, εἴτε σπουδαῖα ὅμως εἶναι εἴτε καὶ μὴ, δὲν εἶναι τόσον ἀναπόφευκτα, ὅσον αἱ μέθοδοι. Διότι ἂν ἐπιθυμῶμεν νὰ γνωρίσωμεν μηχανὴν, τί ἐκερδίσαμεν ἂν μᾶς δευχθῇ κιβώτιον εἰς τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι ἡ μηχανὴ εἶναι ἐγκεκλεισμένη; οὔτε πολὺ ὠφελεῖ νὰ ἰδῶμεν τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡ μηχανὴ ἐξετέλεσε, τὸν ἄλωνισμένον σῖτον, π. χ. τὸ ὑφασμένον ἱμάτιον, ἢ ὁποῖον δήποτε ἄλλο δύναται νὰ εἶναι τὸ ἔργον τῆς· ὅ,τι ἐπιθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν εἶναι ὁ μηχανισμὸς τῆς, αὐτὸν πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν καὶ αὐτοῦ νὰ σπουδάσωμεν ὅλην τὴν συναρμολογίαν, παραμονεύοντες τὸν ἐπὶ τῆς ἐργασίας του. Ἐν ἐνὶ λόγῳ πρέπει νὰ τὸν ἰδῶμεν με τρόπον ὥστε νὰ τὸν κατανοήσωμεν, ἄλλως δὲν θέλομεν εὐχαρισηθῆ. Κατὰ τοῦτο γενικῶς σφάλλουν οἱ βιογράφοι. Ἀντὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου μᾶς ἐπιβάλλουσι τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἀνθρώπου μορφήν, μᾶς λέγουσιν ὅτι ἐδῶ ἦλθεν, ἐκεῖ ὑπῆγεν, τοὺς λόγους του, τὰς πράξεις του, τὰς ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας του. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα εἶναι, ἐννοεῖται, ἀπλαῖ συνέπειαι, σημεία τινα προηγηθέντος συμπερασμοῦ, ἐξωτερικὰ, κατὰ μέγα μέρος, ἀποτελέσματα ἐν-

δομύχου τινος δαιμονίου. επομένως τὸ δαιμόνιον εἶναι τὸ ζητούμενον. Αὐτοῦ θέλομεν νὰ γνωρίσωμεν τὰς ῥοπὰς, αὐτοῦ τὰς ἀντιλήψεις, αὐτοῦ τὰ σχέδια, τὴν κινουσαν αὐτὸ δύναμιν, τὰ τῆς ἐνεργείας του ἐλατήρια. "Ὅλα ταῦτα θέλομεν νὰ τὰ μάθωμεν· ἀλλὰ πῶς; ἔμπνευσις ἢ ἐπαπτεία ἐδύναντο νὰ μᾶς συνδράμωσιν εἰς τοῦτο, ἀλλ' αὐται δὲν ἀπόκεινται εἰς ἡμᾶς, εἶναι ξέναί πρὸς τὴν ἀνθρώπιον φύσιν, οὐδὲ μᾶς ἐπακούουν ἐὰν τὰς ἐπικαλεσθῶμεν καὶ τότε ἄλλη ἐλπίς δὲν μᾶς μένει καμμία. Διὰ τοῦτο ἡ βιογραφία εἶναι καὶ θέλει εἶσθαι αἰωνίως πρᾶγμα ἀδύνατον, ἐνόσω θέλει εἶσθαι ἀδύνατος καὶ ἡ εἰς ἄλλον μετάδοσις τῆς ἰδίας συναισθήσεως. "Ἄν τις ποτὲ ἤθελεν ἐπιχειρισθῆ νὰ κάμῃ γνωστὸν αὐτὸς ἑαυτὸν, τότε ἴσως ἤθελον ἔχει οἱ ἄνθρωποι τινὰ πιθανότητα νὰ μάθωσι τὰ περὶ αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ τὴν ἐλπίδα ταύτην πρέπει νὰ ἀναβάλωμεν εἰς μέλλον μεμακρυσμένον, διότι μέχρι τοῦδε ἡ Αὐτοβιογραφία ἦτον μία ἀπὸ τὰς πολλὰς μόνον μορφὰς, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ ματαιοφροσύνη ἀποκαλύπτεται τὸ στάδιον εἶναι ἔνδοξον, ἀλλὰ ποῦ ἀντάξιον αὐτοῦ ἀγωνιστής;

Κατὰ δυστυχίαν οἱ διασωθέντες μέχρις ἡμῶν βίαι τῶν ἀρχαίων εἶναι ἐλλειπεῖς κατὰ ταῦτα. Ὁ βιογράφος συνέχευε τὸ ἔργον αὐτοῦ μὲ τὸ τοῦ ἱστορικοῦ, ἠρύετο ἀπὸ τὰς αὐτὰς πηγὰς, καὶ ἔγραφε σχεδὸν κατὰ τὴν αὐτὴν βάσιν. Ἐκ τούτου συμβαίνει ὅτι ἀναγνόντες βιογραφίας εὐρίσκομεν ὅτι ἐννέα μεταξὺ δέκα ἐξ αὐτῶν δὲν μᾶς ἐδίδαξαν τι περισσύτερον ἀφ' ὅ,τι ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἱστορίας τῆς αὐτῆς περιόδου τοῦ χρόνου, ἐκτὸς προσθέτων τινῶν γενναιολογικῶν εἰδήσεων καὶ ἡμερολογιῶν. Ὅχι ὅτι τότε δὲν ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν ἐλαχίστων ἀφῶν [touche] εἰς τὰς βιογραφικὰς πραγματείας. Ἡ ξευρον καθὼς καὶ ἡμεῖς ὅτι κατὰ τὰς γενικωτέρας ἐξωτερικὰς ἐνεργείας των, οἱ ἀνομοιότεροι ἄνθρωποι ὁμοιάζουν μεγάλως πολλάκις, καὶ ὅτι ἀτομικοὶ χαρακτήρες δύνανται μόνον νὰ συμπερανθῶσιν ἀπὸ τὰς λεπτοτέρας διαφορὰς, ἀπὸ χαρακτηριστικὰ ἐλαφρῶς διαγεγραμμένα καὶ πολλάκις τυχαίως φαινόμενα. Τοῦτο

εἶναι ἀξίωμα γενικῶς παραδεδεγμένον καὶ ὁμολογούμενον ὑφ' ὄλων τῶν ἀρχαίων βιογράφων. Ἀλλὰ τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη ἂν καὶ ἑκατοντάκις ἐπαναλαμβανομένη, ἴσως ἅπαξ μόνον ἐφηηρόσθη. Ἄς λάβωμεν τὸν ἄριστον τὸν πληρέστατον τῶν βίων τοῦ Πλουτάρχου. Ὁ βιογράφος εἰναὶ ἀπλοῦς χρονογράφος, καὶ μόλις ἀπαντᾶται εἰς αὐτὸν ἶχνος φιλοσόφου, πολιτικοῦ, ἠθικολόγου. Καὶ διατὶ τοῦτο; Ὅχι διότι αἱ ἰδιότητες αὗται ἔλλειπον ἀπὸ αὐτὸν ἀλλὰ διότι πρῶτον ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς καταστάσεως τῆς ἀρχαίας κοινωνίας καὶ τῶν ἀρχαίων ἠθῶν σπανίως ἐπέζων εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀκριβεῖς χαρακτηριστικαὶ περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις, διακρίνουσαι τὸν γνήσιον ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν ἐκ συνθήκης, τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὴν σκηνικὴν μίμησιν. Ἀλλὰ καὶ ἂν τοιαῦται ὑπῆρχον, ὅπως δήποτε καὶ ἂν ἤθελέ τις τὰς κατεργασθῆ, πάλιν δὲν ἤθελαν εἶσθαι χρήσιμοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ὄσφ ἡ ἀνάγκησις ἦτον προνόμιον, οἱ ἀναγνώσται συνήθως ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ συλλέξωσιν εἰς τὴν μνήμην των ὅ,τι πλείσα περιστατικὰ διὰ νὰ κομπάζωσιν ἀντιπαραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς χυδαίους ὅσοι δὲν ἤξευρον νὰ ἀναγνώσωσι. Τοῦτο συμβαίνει πάντοτε εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς, ὅταν ὁ ἐξευγενισμὸς εὐρίσκεται εἰς τὰ σπάργανα, τὸ πανόραμα τοῖς ἐφαίνετο προκριτώτερον παρὰ τὴν εἰκόνα, τὸ θέαμα παρὰ τὴν μελέτην. Ἐπροτίμων νὰ ἐνθυμῶνται πολλὰ πράγματα περὶ πολλῶν ἀνθρώπων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν περὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, παρὰ νὰ γνωρίζωσι πραγματικῶς ἓνα ἄνθρωπον, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν.

Ὁ βίος τοῦ Δημοσθένους, καὶ τοι ὀλιγώτερον περιέργος ἐξ αἰτίας τῶν αἰτιῶν τούτων ἀφ' ὅ,τι ἔπρεπεν, εἶναι ἐπίσης προσοχῆς ἄξιος διασωθεὶς εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Διότι εἰς αὐτὸν βλέπομεν οὐχὶ τὸν φονέα τῶν ὁμοίων του, οὐχὶ τὸν ῥαδιοῦργον αὐλικόν, οὐχὶ τὸν ἀεροβατοῦντα φιλόσοφον καὶ οἰκοδομοῦντα ἐπὶ τοῦ μηδενὸς τὸ φιλοσοφικόν του σύστημα. Οὐδὲν τούτων βλέπομεν εἰς τὸν βίον του, μ' ὅλον ὅτι ἐξ ἀμνημονεύτων αἰώγων εἰς τοιαῦτα ἀντικείμενα

ἀρέσκειται ἐνδιατρίβουσα ἢ βιογραφία· ἀλλὰ βλέπομεν τὸν ῥήτορα, τὸν πολιτικὸν, τὸν αὐτουργὸν ἑαυτοῦ, τίτλοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος εἶναι ὑψηλὸς καὶ ἔνδοξος, ἐκφράζων ἰδιότητος οὐ μόνον θαυμασίας καὶ περιέργους, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπωφελεῖς καὶ τελεσφόρους, ὡς ἀφορώσας τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν εὐδαιμονίαν ἢ καταστροφὴν τοῦ δημοσίου ἀνδρὸς καὶ τοῦ ἰδιώτου.

Καὶ πρῶτον θεωροῦμεν τὸν ῥήτορα, ὅχι διότι διῆσχυρίζομεθα ὅτι οὗτος εἶναι ὁ μεγαλύτερος τίτλος του, ἀλλὰ διότι ἡ κοινὴ γνώμη πρὸ τοσούτου καιροῦ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τούτον, καὶ διότι εἶναι τόσον ἐπίμονος εἰς τὰς ἀποφάσεις της, ὥστε ἤθελεν εἰσθαι ματαίᾳ πᾶσα περὶ τούτου παραιτέρω συζήτησις. Τὸ καθ' ἡμᾶς ἔχομεν τὴν πεποίησιν ὅτι ἡ φήμη τὸν ἠδίκησε μεγάλως παραβλέψασα τὰ λοιπὰ ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων του, καὶ ἀμφιβάλλομεν ἀν' ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνήκουσαν δικαιοσύνην καὶ περὶ τούτου τοῦ μόνου. Ἀναμφιβόλως, ὡς παρὰ πᾶσι γνωστὸν, ἔχει μεγάλην ῥήτορος φήμην, ἀλλὰ τὸν θεωροῦμεν ἀνώτερον καὶ αὐτῆς τῆς φήμης του, ὡς συνήθως εἶναι τὸ ἀληθῶς μεγαλεῖον, διότι ἡ μετριότης μόνον ἔχει ἀνάγκην ἐκθειασμῶν, καὶ ἐπειδὴ ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν της εἶναι νὰ γνωρίζῃ τὰ κοσμικὰ της συμφέροντα, φροντίζει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ τοὺς κερδίσῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς, καὶ νὰ τοὺς καθίξῃ ὑποτελεῖς. Ἐπομένως ὁσάκις τοιαύτη τις φήμη ἀναφέρεται, ἀρκεῖ νὰ ἔχη φωνὴν μόνον διὰ ν' ἀκουσθῇ, καὶ οἱ ἐκθειασταὶ ἀγωνίζονται νὰ πολλαπλασιάσωσι τὴν ἠχώ της, ὥσε διὰ τῆς φορτικῆς ἐπιμονῆς των ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἰδίαν αὐτῶν πλάνην, παριστῶντες αὐτὸν ὡς κοινὴν γνώμην. Ἀλλὰ τὸ ἀληθές μέγεθος ἔχει τὴν συναίσθησιν ἑαυτοῦ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔχει τὴν ἀνάγκην αὐτῶν, οὐδὲ τοὺς ἐνθυμεῖται, καὶ περιφρονεῖ τὴν ὑπηρεσίαν των. Ἐκ τούτου συμβαίνει πολλάκις ἀπλῆ πομφόλυξ ἐξογκουμένη τερασίως ν' ἀπομακρύνῃ ἀντικείμενα ἑκατονταπλασίως βαρύτερα καὶ ἀξιολογώτερα ὑπ' αὐτήν.

Ἔτι πρὸς τὸν Δημοσθένην, ἂν ἡμεῖς τὸν κηρύττωμεν

ἀνώτερον τῆς φήμης του, πάμπολλοι ἀναγνώσται, εἰλικρινῶς ὀμιλοῦντες ἤθελον τὸν κηρύξει κατώτερον· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀσυγκρίτως πλείστον μέρος τῶν ὀμιλούντων περὶ Δημοσθένους, ὀμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὡς τὰ μαθητάρια, διὰ τοῦτο δὲν φρονοῦμεν τολμηρὸν τὸ νὰ ἐγκατατάξωμεν εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο τὰς περὶ αὐτοῦ ἀναμνήσεις ἡμῶν αὐτῶν ὅταν ἐφοιτῶμεν εἰς τὸ σχολεῖον. Κατεγράφημεν λοιπὸν [ἂν ἡ ἀξία τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ εἶναι συγχωρητέα ὅπου μᾶλλον ὑποκοριστικὸν ἤρμοξε] κατεγράφημεν μετὰ ὀκτῶ ἐτῶν ἐπίπονον σπουδὴν [ἐπίπονον! ὦ! ἂν ἦτον τοῦλάχιστον καὶ ὠφέλιμος.] εἰς τὴν ὀγδόην τάξιν τοῦ γυμνασίου. Αἱ σπουδαί μας ἀναλόγως ἐγιναν ὑψηλότεραι, καὶ διὰ μιᾶς εὐρέθημεν μεταξὺ τῶν “μεγάλων Θεῶν,” μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ πρεσβεῖα εἶχεν ὁ Δημοσθένης, ὁ κεραύνιος Ζεὺς, τολάχιστον ὡς πρὸς τὴν ἐδικὴν μας διάνοιαν. Κατὰ ῥητὴν διαταγὴν ἐπορεύθημεν καὶ ἐλάβομεν σώματά τινα Ὀλυνθιακῶν καὶ Φιλιππικῶν ἀπὸ τὸν ξιβλιοπώλην· ὅσις ὅμως, τὸ παράδοξον, διεπραγματεύετο, ἢ τοῦλάχιστον, ἐφαίνετο διαπραγματευόμενος τὴν ἐπίσημον ταύτην ὑπόθεσιν, ὡς σύνηθές τι ἀντικείμενον ἐμπορείου· ἐπεστρέψαμεν ὑποκύπτοντες ὑπὸ τὸ βάρος τῆς συναισθήσεώς μας· τῷ ὄντι τὸ αἶσθημα τοῦ Δημοσθένους μᾶς κατέπληττεν ἀντιπαραβαλλόμενον πρὸς τὸ τῆς μικρότητός μας· μ' ὅλον τοῦτο ἐφθύσαμεν εἰς τὸν θάλαμόν μας, διευθετήσαμεν τὴν τράπεζάν μας, διετάξαμεν πᾶν τὸ περὶ ἡμᾶς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἦναι ἔτοιμα, ἐκαθήσαμεν, ἐσιγήσαμεν, ἠνοίξαμεν τὸ βιβλίον, καὶ ἀνέγνωμεν μὲ βαθὺν σέβας τὴν πρώτην περίοδον, ὡς λόγον ἀποκαλύψεως· μετ' αὐτὴν, τὴν δευτέραν, τὴν τρίτην καὶ τὰς λοιπὰς τῶν δύο ἢ τριῶν πρώτων σελίδων. Τότε εὔρομεν καιρὸν νὰ σκεφθῶμεν ὀλίγον, καὶ ἐθαυμάσαμεν τὴν συγκυτάβασιν τοῦ Δημοσθένους συνδιαλεγομένου μὲ τόσην οἰκειότητα πρὸς τοὺς ἄνδρας Ἀθηναίους του· τὸ μέγεθος, ἐλέγομεν, πρέπει νὰ ἔχη τὴν συνείδησιν ἑαυτοῦ, ἢ ἀξιοπρέπεια δὲν δύναται νὰ ἦναι ἡττων ἑαυτῆς, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια μεγαλοπρεπῶς μόνον

ἐμφανίζεται εἰς τὸ δημόσιον. Ἀκόμη τινα φύλλα, καὶ ὅταν ἐκλείσαμεν τὸ βιβλίον, ὁ συλλογισμὸς οὗτος μᾶς διέφυγε· “ Πολλὰ καλὰ, ὅλ’ αὐτὰ εἶναι πολλὰ εὐκατάληπτα· ἀλλὰ ποῦ εἶναι αὐτῶν τὸ θαυμάσιον; „ ἤσθανθημεν ὅτι ὁ Δημοσθένης ἦτον πολλὰ ὀλιγώτερον σεβασμῖος ἀπὸ τὸν Δόκτορα Κεῖτην. Μᾶς ἐφαίνετο καλὸς καὶ εὐθύς ἄνθρωπος, λαλῶν καταλληλότατα ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ ἰκανώτατος νὰ προεδρεύῃ δημοτικόν τι συμβούλιον, Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ περὶ αὐτοῦ κρίσις μας δὲν ἦτον ὅλως διόλου ἀνεπηρέαστος, διότι ἤσθανόμεθα ὅτι ταπεινοῦντες τὸν Δημοσθένην, ὑψούμεθα ἡμεῖς αὐτοί, ὅτι ὅσον ἐξευτελίζετο ἡ ἀξία του, τόσον ἡ ἀξία μας ἠϋξάνε. Πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος δὲν εἴχομεν ἄραγε συνθέσει, δὲν εἴχομεν ἀπαγγεῖλει ἐνώπιον πολυαρίθμου συνεδριάσεως δημηγορίαν, τρομερῶς κατωνθυλευμένην μ’ ἐπίθετα, καὶ ἀμέτρως κομπορρημονεστέραν ἀφ’ ὅ,τι ὁ Δημοσθένης ποτὲ ἐπρόφερε; δὲν περιεῖχε πληθὺν ἐπικλήσεων, ἀποστροφᾶς ἀφθονοτέρας καὶ αὐτῶν τῶν ἔρκων τοῦ ἀχθοφόρου; καὶ ἐκάστη περίοδος δὲν διέλαμπε φλογερὰ καὶ διύζικτος, ἐκθαμβοῦσα τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐκπλήττουσα τὴν φαντασίαν; Παρασιωπῶμεν τὴν δηκτικὴν ὕβριν, τὴν τρομερὰν ἀπειλὴν, τοὺς ἀλεπαλλήλους βροντὰς ὕφους κεραυνοβόλου, ἰκανοῦ νὰ κατατροπώσῃ ὅλους τοὺς γίγαντας καὶ τιτάνας; Πλὴν πῶς; ὁ Κικέρων εἶπε, καὶ ἐμπιστευόμεθα εἰς τοὺς λόγους του, ὅτι ὁ μέγας ρήτωρ εἶναι ὁ σπανιώτερος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπομένως ὁ ἀνώτερος. Τὸ καθ’ ἡμᾶς λοιπὸν ἀπεδείξαμεν ἀρκούντως τί εἴμεθα ἤδη. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ καταμετρήσῃ τὴν πιθανὴν, τί λέγω; τὴν βεβαίαν μέλλουσαν ὕψωσίν μας; Βεβαίως ὁ Δημοσθένης ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἀπὸ ἡμᾶς μαθήματα, καὶ τότε ἑκατὸν Φίλιπποι δὲν ἤθελον ἀντέχη πρὸς αὐτὸν οὕτως ἐκπαιδευθέντα. Μετὰ ταῦτα ἤρχετο ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ πατριωτισμοῦ· ὦ! ἂν ἡ πατρίς μας ἦτον δημοκρατία! [καὶ ἡ εὐχὴ αὕτη, διαμαρτυρόμεθα, ὅτι δὲν εἶχε ποσῶς σκοπὸν κατασρεπτικὸν τῶν καθεσώτων, ἀλλ’ ἐνέφαινε τὴν πρώτην καὶ εἰλικρινῆ διά-

χυσιν τῆς ψυχῆς μας· ὦ! οἱ ἄσημοι αὐτοὶ ἄστοι πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπετεινόμεθα, ἂν μετεβάλλοντο αἴφνης εἰς δημαγωγούς τῆς πατρίδος. Πολλοὶ ἰσχυρότεροι τοῦ Φιλίππου, καὶ αὐτὸς ὁ Ναπολέον ἤθελε τότε τρέμει ἐνώπιον ῥήτορος τοσοῦτον ἰσχυροτέρου τοῦ παλαιοῦ Ἀθηναίου.

Ἴσως αἱ ἀξιώσεις αὐται φανοῦν εἰς τινὰς ὡς ἀποδεικνύουσαι κενοδοξίαν μᾶλλον παρὰ ὀρθὴν κρίσιν τοῦ μαθητοῦ, ὅστις ὧ ἀναγκασθῆ νὰ ἔμολογήσῃ, ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἐξαισία ῥητορικὴ δεινότης του ἦτον μέχρι τοῦδε μυστήριον δι' ὅλον τὸν κόσμον, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἠπατήθη περὶ τὴν ἐκτίμησιν αὐτῆς. Τὸ βέβαιον μένει πάντοτε ὅτι ὁ ῥηθεὶς λογιώτατος ἂν καὶ ἦτον ἴσως μέγιστος ῥήτωρ, ἦτον ὁμως ἐλάχιστος κριτικὸς, καὶ ὅτι ὁ κρίνων τὸν Δημοσθένην ἀπλῶς καὶ μόνον ὡς ἄνθρωπον νοήμονα καὶ εὐαίσθητον, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἴδιος οὔτε τὸ ἐν εἶναι οὔτε τὸ ἄλλο.

Τὸ κεφάλαιον τοῦ λόγου εἶναι ὅτι αἱ κρίσεις ἡμῶν ὡς παίδων ἦσαν παιδαριώδεις. Καὶ τῷ ὄντι εἰς πᾶσαν ἀκατέργαστον διάνοιαν, εἴτε παιδὸς εἴτε καὶ ἀνδρὸς, ὁ Δημοσθένης κατ' ἀρχὰς φαίνεται κατώτερος τῶν προσδοκιῶν, διότι προσφέρει ὑγιᾶ μόνον καὶ στερεὰν τροφήν εἰς τὴν κρίσιν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἀρέσκονται πάντοτε οὔτε οἱ παῖδες οὔτε οἱ ἔχοντες διεφθαρμένην τὴν ὑπερφάναν ἀνδρες. Ἔχει τὸν σκοπὸν τοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ εἰς αὐτὸν στηρίζει τὰ βλέμματάτου, οὐδὲ τὰ παρατρέπει ποτὲ εἰς τι ἄλλο. Συναισθανόμενος τὸ ἀληθὲς τοῦ ἀντικειμένου τοῦ μέγεθος, γνωρίζων τὴν ἐσωτερικὴν του ἀξίαν, δὲν καταδέχεται νὰ προσάπτῃ εἰς αὐτὸ ἀναξίους λόγου καλλωπισμούς, οὐδὲ παρεκτρέπεται ποτὲ τῆς ὁδοῦ του διὰ νὰ ἐπιδείξῃ χάριν καὶ νὰ εἰπῆ τι κομψὸν, ὡς ὁ στρατιώτης δὲν ἠθελεν ἀφήσῃ τὰς τάξεις του, ἐνῶ πορεύεται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διὰ νὰ κόψῃ ἄνθος ἀπὸ τοὺς παρακειμένους θάμνους, καὶ μὲ αὐτὸ νὰ κοσμήσῃ τὴν πανοπλίαν του. Ὁ Δημοσθένης ὀρμᾷ κατ' εὐθείαν κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, καὶ οὔτε ἀναπαύεται, οὐδὲ στρέφει τὴν ὄψιν πρὸς δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ, πρὶν καταστρέψῃ αὐτὰ.

Πρὸς αὐτὸν πρέπει ν' ἀποβλέψῃ ὅστις θέλει· νὰ νοήσῃ τὸν χαρακτήρα τοῦ ῥήτορος, καὶ τὴν διαφορὰν μεταξὺ ῥήτορος καὶ σοφιστοῦ. Σύγκρινέ τον κατὰ τοῦτο μὲ τὸν Κικέρωνα — ὅμως ὄχι, σύγκρισις δὲν ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου καὶ ἐντελῆς ἀντίθεσις. ὅταν ὁ Δημοσθένης δημηγορῇ, ὁ ῥήτωρ μόνος, ὁ πατριώτης ῥήτωρ ἀναβαίνει τὸ βῆμα, ἀπολείπων πολὺ κάτωθεν ἑαυτοῦ τὸν κοινὸν ἄνθρωπον μὲ τὰς μικρολόγους ἐπιθυμίας καὶ κενοδοξίας καὶ τὰ συμφέροντά του. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον νὰ ἀγωνισθῇ τὸν σπουδαιότατον ἀγῶνα περὶ ζωῆς καὶ θανάτου· ἴσεται ἀκλόνητος, νευρώδης εἰς ὅλην τὴν γυμνότητα τῆς ἰσχύος του, γυμνὸς ἀπὸ πᾶν τεχνητὸν ἐπίβλημα, καὶ ὤπλισμένος τότε μόνον μὲ τὸ ὄπλον τῆς εὐγλωττίας του· καὶ τὸ ὄπλον τοῦτο στρέφει ὄχι μὲ τὴν κομψότητα διαξιφιστοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐστάθειαν μαχητοῦ ἐτοίμου νὰ πολεμήσῃ μέχρι θανάτου. Τοιοῦτος ὁ ῥήτωρ· ἀλλ' ὁ σοφιστὴς εἶναι ἄλλου εἴδους ἄνθρωπος. Ὅποια τὰ ἔργα τοῦ τοιοῦτου νοῦς, καταφαίνονται ἐντελῶς καὶ ἀναφανδὸν εἰς τὸν Κικέρωνα, τὸν ὅποιον λαμβάνομεν διὰ τοῦτο ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς τάξεώς του.

Ἡ τάσις τῆς ζωῆς ὀλοκλήρου τοῦ Κικέρωνος, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν πράξεων καὶ τῶν συγγραμμάτων του, ἦτον νὰ φανῇ μέγας, καὶ ὡς τοιοῦτος νὰ λάβῃ ὅ,τι μέγιστον μέρος εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀγορὰ ἦτον δι' αὐτὸν κυρίως σκηνὴ θεάτρου, ἐπὶ τῆς ὁποίας αὐτὸς ὡς καλὸς ὑποκριτὴς ἔμελλε νὰ παίξῃ ἐπιδεικτικῶς τὰ πρῶτα πρόσωπα· ὅπου δῆποτε καὶ ἂν τὸν ἀπαντήσωμεν, τὸν ἀπαντῶμεν εἰς θεατρικὴν τινα θέσιν· ἦτον περίφημος ὑποκριτὴς τῶν πολιτικῶν καὶ δικανικῶν δραμάτων· εἶχε μορφώσῃ ἑαυτὸν πρὸς ἐπίδειξιν. Ὁ ἄνθρωπος ὅλος νοῦς, λόγος, ὑπόκρισις καὶ χειρονομία, ἦτον ὅλος μελέτη καὶ τέχνη, καὶ τοῦτο ὄχι δι' ὄφελος ἀλλὰ δι' ἀποτέλεσμα, ἢ τοῦλάχιστον ὁ πρῶτος σκοπὸς ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν δεύτερον. Δὲν λέγομεν ὅτι δὲν ἦτον καὶ περιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας ἐλησμόνει τὸν ἑαυτόν του· διότι τοιαύτη εὐροια λόγων προϋποθέτει ἀνά-

λογον ἰδεῶν ἀφθονίαν, ἣτις φαίνεται ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ἔχεμυθίαν τῶν περικλειομένων ἐντὸς ἑαυτῶν. Ἄλλὰ καὶ ὅταν κάμνη τὰ μεγαλήτερα βήματα, καὶ ἐν μέσῳ τῶν τολμηροτέρων ἀλμάτων καὶ καλπασμῶν του, προδίδεται πάντοτε ἡ τέχνη τοῦ ἵπποδρόμου. Ἄν κατὰ πολλοὺς ἠθέλαμεν θεωρηθῆ ὡς ἀσυγχώρητοι, μακρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κλασικὴν φρασεολογίαν, ὅταν πρόκειται περὶ Κικέρωνος, ἠθέλαμεν θεωρήσει τὴν φράσιν ταύτην τῶν ἵπποκόμων “τινάζεται, πλὴν δὲν πηγαίνει ἐμπρὸς“, ὡς περιγραφὴν τοῦ χαρακτήρου αὐτοῦ· ἔχει παμπόλλους ἀρετὰς καὶ τινὰς μάλιστα εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν, τέχνην π. χ. συστολὴν πείραν, αἴσθησιν τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ὠραίου, ἐμβρίθειαν, γνώσεις πλουσίας καὶ ποικίλας, ζῆλον, ἄσκησιν, δραστηριότητα ἀγχίνοιαν καὶ φιλοδοξίαν, καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν ὄλων τούτων σπάνιά τινα φυσικὰ πλεονεκτήματα καὶ μνήμην ἰσχυρὰν ἐν γένει εἶχεν ἐκ περιουσίας πᾶν ὅτι συγκροτεῖ τὸν τέλειον ῥήτορα. Ἄλλὰ μιᾶς ιδιότητος ἐξερεῖτο τῆς σπουδαιότητος, τῆς ζωογόνου δυνάμεως, τῆς ἐμφύτου ἰσχυρᾶς εὐφυΐας, ἣτις πρέπει νὰ σχηματίσῃ τὸν ῥήτορα.

Αὐτὸ τοῦτο τὸ τῆς εὐφυΐας δραστικὸν καὶ τελεσιουργὸν χάρισμα ἀποτελεῖ τὴν μεταξὺ Δημοσθένους καὶ Κικέρωνος διαφορὰν, διαφορὰν ἀδιάγνωστον εἰς δύο τάξεις ἀνθρώπων, διὰ δύο διαφόρους λόγους, εἰς μὲν τοὺς ὠρίμους νόας διὰ τὸ ἄμετρον μέγεθός της, εἰς δὲ τὰς ἀώρους διανοίας διὰ τὴν φαινομένην μικρότητά της. Ἡμεῖς αὐτοὶ ἦτον καιρὸς ὅτε ἐξελαμβάνομεν τὰ Κικερῶνια ἄνθη ὡς ἀριουργήματα, τὴν δὲ τοῦ Δημοσθένους ἀφελειαν ὡς ἀποφατικὴν ιδιότητα. Τοιαύτη γνώμη ἦτον φυσικὴ εἰς μεράκια τοῦ σχολείου. Ἄλλα τό παράδοξον εἶναι ὅτι αὐτὴν συμμερίζονται καὶ ἄνδρες, καὶ πολλάκις οὔτε ἀμαθεῖς οὔτε ἐκ τῶν ἀφανῶν. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἀφελεια ἐκλαμβάνεται ἀντὶ πτωχίας ἀπὸ τοὺς μὴ δυναμένους νὰ εἰσδύσωσι βαθίτερον τῆς ἐπιφανείας, ἀπὸ τοὺς κρίνοντας ὡς τὰ παιδία τὰ ὁποῖα ἐκλαμβάνουν ὡς βαθύπλουτον τὸν ἐπιδεικνύοντα χρυσοῦν τινα πόρπην εἰς τὸ στήθος, εἶτε ψευδῆ δακτύλια εἰς

τὰς χεῖρας του· ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας οἱ γνωρίζοντες τὸν κόσμον ἠξέυρουν κάλλιζα ὅτι ἡ ἐπίδειξις εἶναι πολὺ μᾶλλον καὶ συνεχέστερον σύμπτωμα πτωχείας παρὰ ἀληθοῦς πλούτου. Ἔτι ἀτοπωτέρα εἶναι ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ ἀφέλεια συνυπάρχει μὲ τὴν ἀσθένειαν, ἐν ᾧ εἰς ἐννέα περιπτώσεις ἐπὶ τῶν δέκα ἡ ἀφέλεια εἶναι ἀπόδειξις δυνάμεως. Ἡ ἀσθένεια ἔχει ἀνάγκην τεχνασμάτων καὶ δόλων, ἐν ᾧ ὁ ἰσχυρὸς ἀπλῶς μόνον μεταχειρίζεται τῆς ἰσχύος τὸ ὄπλον καὶ, ὅ,τι ποτὲ ὑπῆρξεν ἰσχυρὸν, ὑπῆρξε καὶ ἀφελές.

Ἄλλὰ πῶποτε ἡ συκοφαντία δὲν κατίσχυσε τόσον τῆς ἀληθείας ὅσον προσάπτουσα πτωχείαν ἢ στείρωσιν ἢ κατὰ τὴν ἐκφρασίν της, ὑπὲρ τὸ δέον μεγάλην ἀφέλειαν εἰς τὸν Δημοσθένην. εἶναι ἀληθέστατον ὅτι εἶναι ἀφελῆς, δὲν ἔχει οὐδὲν σκολιόν, οὐδὲν ὀφθαλμοφανῶς τεχνικόν. Προσπελάζει ὅχι διὰ περιελίξεων καὶ παραλλήλων, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ῥητορείας, ἀλλ' ὡς ὁ ἀρχαῖος στρατιώτης τῆς μυθιστορίας, ὅστις συναισθανόμενος τὰς χεῖρας του καὶ τὸ σιδηροῦν ῥόπαλόν του ἱκανὰ νὰ καταδαμάσῃ τὰ ὀχυρώματα τῶν ἀνταγωνιστῶν του, ἐπορεύετο εὐθὺ κατ' αὐτῶν· εἶναι ἀπλοῦς καὶ κατὰ τὴν κοινοτέραν καὶ ὀλιγώτερον ἀκριβῆ σημασίαν τῆς λέξεως, καθόσον εἶναι ἀπέριττος καὶ ἄμοιρος παντὸς ξένου καλλωπισμοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀπλότης του εἶναι ἢ τοῦ ξίφους, ξίφους καλῶς ἐστομωμένου, καθαρισθέντος ἀφ' ὅλας τὰς ἑτερογενεῖς ὕλας διὰ τοῦ πυρὸς, κατασκευασθέντος ἀπὸ ὕλης συμμιγείσας καὶ συγχωνευθείσας εἰς τὴν φλογερὰν τῆς μεγαλοφυΐας του κάμινον. Αὐτὸ λαμβάνει, τὸ ὑψώνει, καὶ οἱ ἀντίπαλοί του πίπτουν νεκροὶ ὑπ' αὐτό. Τίς ἠξέυρει, τίς φροντίζει, ἢ τίς εἰς τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς μεγαλειότητος καὶ ἰσχύος του ἔχει καιρὸν νὰ παρατηρήσῃ ἂν φέρῃ ἐντέχνους γλυφὰς, ἂν ᾖναι λιθοκόλλητον, ἂν ἔχη χρυσοῦν τὴν λαβὴν του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δημοσθένους εἶναι κυρίως δύναμις, δύναμις θεία, διαφανομένη διὰ τῶν λέξεων, μὲ τὰς ὁποίας εἶναι ἐνδεδυμένη καὶ ἐλκύουσα ἐφ' ἑαυτὴν ὀλόκληρον τὴν προσοχὴν, παραβλεπομένου παντάπασι τοῦ σχήματος ὑπὸ τὸ

ὅποιον καλύπτεται. Κατὰ τοῦτο ὁ Δημοσθένης ὁμοιάζει τὸν Ῥαφαήλον, διότι καὶ εἰς τὸν ῥήτορα καὶ εἰς τὸν ἱζωγράφον τόσον καθαρὰν ἔχομεν τοῦ πνεύματος τὴν συναίσθησιν, τόσον ἐντελῶς εἵμεθα πεπεισμένοι περὶ τῆς παρουσίας του, ὥστε ἀδιαφοροῦμεν περὶ τῆς ἐξωτερικῆς του μορφῆς. Ἡ πρώτη τοῦ μαθητοῦ ἐντύπωσις ἅμα ἰδῆ τοῦ Οὐατικάνου τὰ θαύματα, μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶναι τόσον εἰλικρινῆς ὥστε νὰ τὴν ὁμολογήσῃ, εἶναι ἀναμφιβόλως ὅτι τὰ εὔρε κατώτερα τῶν προσδοκιῶν του. Πρὸς τοιοῦτους δύναται νὰ ἀποταθῆ ἢ ἐρώτησις τοῦ Σωτήρος πρὸς τοὺς μαθητάς του.

“ Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; ἰδοὺ, οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν. Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; καὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισσότερον προφήτου. „

Ἄλλ' ἢ δημοσθενικὴ δύναμις εἶναι ἰδιάζουσα εἰς τὸν Δημοσθένη, πρῶτον διὰ τὴν σφόδρότητά της, δεύτερον διὰ τὴν διηνεκὴ καὶ ἀμετάβολον ὁμαλότητά της, καὶ τρίτον διὰ τὴν ἀπαράτρεπτον τάσιν αὐτῆς πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν.

Τῷ ὄντι λαμπρὸν θέαμα εἶναι τὸ τῆς μεγάλης ταύτης ψυχῆς, ἣτις μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς θελήσεως καὶ εὐσαθοῦς γνώμης κατώρθωσε νὰ κατεξουσιάσῃ τοῦ σώματος ἐντελῶς, ὥστε κατ' ἀρχὰς μὲν νὰ δαμάσῃ πάσας τὰς ἐμφύτους τῆς σαρκὸς ἀσθενείας, νὰ τὰς δαμάσῃ κατ' ἀρχὰς καὶ νὰ τὰς ἀνυψώσῃ μετέπειτα, ὡς ὁ παλαιὸς Ῥωμαῖος, κατακτητῆς, δι' ἐνεργοῦ καὶ στενῆς μετ' αὐτῶν συνοικειώσεως ὡς καὶ ὀπαδοί της νὰ γίνωσι, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν δόξαν της νὰ συνεργήσωσι· μετὰ ταῦτα δὲ νὰ νικήσῃ δευτέραν ἄλλην νίκην, ὅχι ἴσως δυσκολωτέραν ἢ ἀνωτέραν δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀλλ' εὐγενεστέραν πολὺ ὡς πρὸς τὸν λαόν, ὡς πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην, καὶ ὡς πρὸς τὴν πατριωτικὴν φαντασίαν, νίκην κατὰ τῆς διαφθορᾶς τοῦ λαοῦ, νίκην ἀνυψοῦσαν τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν βαθείαν του παρακμὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀξιοπρέπειαν, ὑποτάττουσαν τὸν ὑλικὸν εἰς τὸν ἠθικὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅχι ὡς πρὸς ὀλίγα τινα μόνον ἄτομα ποῦ καὶ ποῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὄχλου μέχρι τῆς βουλῆς ὡς πρὸς

ὀλόκληρον λαόν. Ὅλα ταῦτα βλέποντες χαίρομεν ὅτι εἴμεθα ἄνθρωποι, ὅτι εἴμεθα τῆς αὐτῆς οἰκογενείας υἱοί, ἣτις παρήγαγεν ἄνδρας διαπραξαμένους τοιαῦτα. Διότι ἡ τούτου δόξα δὲν ἀνήκει εἰς μόνον τὸν Δημοσθένη, διηγείρε μὲν αὐτὸς τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν εὐγενῶν, ἀλλὰ διηγέρθησαν, καὶ διότι διηγέρθησαν, ἄς τοὺς ἀποδοθῆ τιμῇ, ὅθεν δήποτε καὶ ἂν ἐπήγασεν ἡ ἀνύψωσις των. Ἄλλως τιμῇ δὲν ἤθελεν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς. Διότι οὐδὲν ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδ' εἰς τὸν φυσικὸν οὐδ' εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον. Πᾶν ὅ,τι ὑψηλὸν ἐπὶ γῆς εἶναι ἀπόρροια ἄλλου ὑψηλοτέρου.

Πολύτιμον ἤθελε θεωρηθῆ τὸ προνόμιον, πολυτιμώτερον εἰς τινα ἀπὸ πᾶν εἰσιτήριον εἰς βουλὴν πατρικίων, τὸ νὰ παρευρεθῶσιν εἰς πλήθουσιν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ ἰδῶσιν ἀκούσωσιν καὶ νὰ αισθανθῶσιν τὸν Δημοσθένην ἐν μέσῳ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπερβαίνει καὶ τὰ ὅρια τῆς φαντασίας τοῦ μᾶλλον ἐνθουσιῶντος. Ἄς δοκιμάσωμεν εὐκολώτερα ἄς ἀρκεσθῆ ὁ ἀναγνώστης καταβιβαζόμενος ἀπὸ Ἀθήνας εἰς Θήβας.

Ἴσως εἶδον τινες τῶν ἀναγνωστῶν τὸν Παῦλον διδάσκοντα ἐνώπιον τοῦ Ἀγρίππα, εἰκόνα τοῦ Ῥαφαήλου θαυμαζομένην εἰς τὴν Ἀμπτον πόλιν τῆς Ἀγγλίας. Ἐκεῖνοι συνέλαβον τὴν ιδέαν τῆς ἐπισήμου ἐκείνης σκηνῆς, εἶδον ἠθικὴν ἀλήθειαν ἀληθεσέραν τῆς ὑπαρκτῆς ἐμπρὸς των ἵσταται ὁ Παῦλος, ὁ δεδοξασμένος Ἀπόστολος. Ὁ Ῥαφαὴλ ἀφήρεσεν ἀπὸ τὴν ὄψιν μας τὴν γηϊνὴν ἀχλὺν της, διὰ νὰ τὸν εἰδῶμεν καὶ νὰ τὸν κατανοήσωμεν εἰς ὄλην του τὴν ἰσχύν. Ἡ φαντασία μας ἀναπτεροῦται. Ἀκόμη ὀλίγον ἄς τὴν μετεωρίσωμεν καὶ δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν αὐτὸν τὸν ῥήτορα — τὸν ῥήτορα; ὄχι, τὸν ὑπατον διότι ἔλεγε, καὶ οἱ λαοὶ ὑπετάσσοντο — δημηγοροῦντα ἐνώπιον τῆς βουλῆς τῶν Θεβαίων.

Οἱ Θεβαῖοι ἀπ' αἰῶνος ἀπελάμβανον ὑπόληψιν εἰς ἄκρον εὐπόριστον, καὶ ἴσως μᾶλλον εὐπόριστον εἰς τοὺς παραδόξους ἐκείνους καιροὺς παρὰ ἔντιμον, τὴν τῆς εὐηθείας. Δι' αὐτῆς ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ὄλων τῶν

δεινῶν ὅσα ἐπιφέρει ἡ ὀξύνοια, ἣτις, ὡς ὁ Θουκυδίδης καὶ ἄλλοι ἐμβριθεῖς συγγραφεῖς βεβαιοῦσι, διεστασίαζε πάντοτε τοὺς γείτονας καὶ ἀντιζήλους τῶν Ἀθηναίους. Κατόκουν μεταξὺ ἐλῶν καὶ βάλτων, καὶ πῶς ἠμπόρουν αἱ ἀρχαίτων νὰ ἦναι καθαρότεραι τοῦ ἀέρος, τὸν ὁποῖον ἀνέπνεον, ἢ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημά των ὑψηλότερον τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς των; Ἐκτὸς δὲ τῆς εὐηθείας των ἦσαν προικισμένοι καὶ μὲ φιλαυτίαν, ὑπὲρ τὸ δέον, καὶ μὲ δόσιν τινὰ κακοηθείας, ὡς συμβαίνει τοῦτο συνήθως εἰς τοὺς ἡλίθιους λαούς. Καὶ ὅσον μεγάλη ἦτον ἡ φιλαυτία των, τόσον ὁ πατριωτισμὸς των, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων ἦτον κατ' ἀντίστροφον λόγον ἠτύχουν ὑπηρετοῦντες τὰ ἴδιά των συμφέροντα, καὶ πάντοτε διεξάγοντες ἰδιαιτέρως τὰς ὑποθέσεις των τὰ δ' ἀφορῶντα τὴν Ἑλλάδα ἐν γένει δὲν ἀπέβλεπον αὐτοὺς παντελῶς. Πρῶτοι αὐτοὶ διεπραγματεύθησαν μετὰ τοῦ Ξέρξου, ἀντικαταλλάξαμενοι τὴν ὑπηρεσίαν των μὲ εὖλογον ἀναμφιβόλως ὠφέλειαν. Τῷ ἄφησαν τὴν δίοδον ἐλευθέραν, τῷ ἐχορήγησαν ζωοτροφίας, συνεξεστράτευσαν μετ' αὐτοῦ καὶ συνεπολέμησαν. Τὴν αὐτὴν σκινὴν ἐπανελάβον καὶ μετὰ τοῦ Φιλίππου. Βεβαίως εἰς τοιοῦτον λαὸν ἡ ῥητορικὴ δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχη μεγίστην ἐπίρροήν. Εὐκολώτερον ἤθελε θελχθῆ ὁ κωφὸς ὄφτις ἀπὸ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ μεγαλοφυΐα ἔχει πάντοτε περιουσίαν ἐλπίδος, καὶ μάλιστα ἡ δημοκρατικὴ μεγαλοφυΐα. Ὁ Δημοσθένης ἐπεχειρίσθη τὸ πρᾶγμα.

Ἰδέτετον εἰς τὸ βουλευτήριον. Οἱ ἀντίπαλοί του, τοῦ Φιλίππου οἱ πρέσβεις κατέπαυσαν ἤδη τὸν λόγον ἀφ' οὗ ἀνέπτυξαν ἐπιδεικτικῶς τὴν μεγίστην ἰσχὺν τοῦ δεσπότη των, τὴν ἀνοίαν πάσης εἰς αὐτὸν ἀντιστάσεως, τὰ ὠφελήματα τῆς συμμαχίας. Τὸ θέμα των εἶναι εὐκολον ὑπὲρ ἑαυτῶν ἔχουν τὴν προκατάληψιν καὶ τὴν ἰδιοτέλειαν τῶν ἀκρωμένων, τοὺς ὁποίους βλέπουσιν, ὅτι πρέλαβον τὰς μεγαλητέρας αἰτήσεις των, τὰς θερμότερας ἐπιθυμίας των. Ἐκάθισαν ἤδη πεπεισμένοι περὶ τοῦ ἀποτελέσματος. Ὁ δὲ Δημοσθένης ἀνίσταται νὰ ἀποκριθῆ.

Οἱ σοφοὶ τοῦ λαοῦ, οἱ βουλευταὶ (μὲν ὅλον ὅτι εἰς Θήβας δὲν ἦσαν ἐντελῶς σοφοί, διότι δὲν ἦσαν διαδοχικοὶ) ἐτοιμάζονται νὰ τὸν ἀκροασθῶσι. Πρὸ πολλοῦ ἤκουον τὴν φήμην του, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέβλεπον εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ προσέξωσιν εἰς τὰ λεγόμενά του. Ἄλλ' ἐκινουῦντο ὄχι ἀπὸ ἀμφιβολίας καὶ πόθου τοῦ νὰ γνωρίσωσι τὴν ἀληθειαν, ἀλλ' ἀπὸ περιέργειαν, τὴν περιέργειαν δώδεκα ἐντίμων, καὶ ἀψευδῶν πολιτῶν, οἵτινες ἔχοντες εὐθύς ἔξαρχῆς παρσκευασμένας τὰς ψυχὰς τῶν συνήλων νὰ τέρψωσιν ἐπ' ἀδείας τὰς ἀκοάς των μὲ τὴν δημηγορίαν τοῦ νέου συμβούλου των. Ἴδου ἤρχισεν. Ἄλλ' εἶναι τῶντι αὐτός; οὗτος εἶναι ὁ ἰσχυρὸς ἐκεῖνος κύριος τῶν λόγων, ὁ ὁδηγὸς τῆς δημοκρατίας, ὁ τέλειος ῥήτωρ; Ποῦ εἶναι οἱ τρόποι καὶ ποῦ τὰ ῥητορικά του σχήματα; Πῶς μᾶς ἔφερεν ἀπλᾶς μόνον ἀληθείας, καταλιπὼν ὀπίσω του ὅλας τὰς τέχνας τῆς ῥητορείας; Μόλις πέντε φράσεις ἐπρόφερε καὶ ἰδοὺ αὐτὸς εἰς μέσην εἰσπηδῶν τὴν ὑπόθεσιν. Πιράδοξον! Ἡ περιέργειά των συνοφρουοῦται. Θεωροῦνται μεταξύ των ἐπὶ τινα λεπτὰ, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ προσοχή των προσηλοῦται διὰ παντὸς εἰς αὐτόν. Περίοδος πίπτει μετὰ περίοδον καὶ κτυπᾶ κατ' εὐθείαν. Τὸ μέχρι τοῦδε ψυχρὸν μέταλλον διαθερμαίνεται. Ἡ θέρμη γίνεται καύσων. Ἴδου ἐπυρακτώθη καὶ διακαίεται, ἰδοὺ λάμπει ζῶηρως, ἰδοὺ τὸ πᾶν γίνεται φλόξ. Ὁ τεχνίτης βλέπει ὅτι ἐστομώθησαν καλῶς, τοὺς κινεῖ καὶ τοὺς μαλάσσει ὅπως θέλει. Ὀλίγα σφυροκοπήματα ἀκόμη, καὶ μετέβαλε τὸ ἀκατέργαστον ἐκεῖνο μέταλλον εἰς εὐκαμπτον καὶ ἔντεχρον ἐργαλεῖον, εἰς ξίφος δεδοκιμασμένον, εἰς ἔτι καλλήτερον. Τὸ ξίφος τοῦτο ἔφερεν οἴκαδε ἐνθριάμβῳ, ὥπλισε μὲ τοῦτο τοὺς ἄλλως ἀόπλους συμπολίτας του, καὶ τοὺς κατέστησε φοβεροὺς διὰ τὸν προκείμενον πόλεμον. Πολλάκις εἶχε κινήσει τὸ δημόσιον τῶν Ἀθηναίων πνεῦμα. Ἄλλὰ τοῦτο ἦτον κατὰ σύγκρισιν ἄθλον μικρόν· τώρα ἐγέννησε δημόσιον πνεῦμα εἰς τοὺς Θηβαίους. Τῶντι ἢ κατὰ τοῦ Πύθωνος νίκη του αὕτη εἶναι ἐπίσης ὑπερήφανος καὶ θεοπρεπὴς ὡς ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἂν καὶ δὲν ἐλιθογλυφήθη εἰσέτι.

Παραδείγματα ὡς αὐτὸ, σπάνια κατὰ δυστυχίαν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, πρέπει νὰ εἶναι ἀγαπητὰ εἰς πάντα πολίτην, διότι τιμῶσι τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἔτι πλέον τὴν παρηγοροῦσι μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ ἄλλοτε γενόμενον δύναται νὰ γίνῃ καὶ πάλιν, ἰσχυρότερον, πραγματικώτερον καὶ διαρκέστερον, ὅτι εἰς τινὰς περιστάσεις καὶ μέρη ἢ συμπάθεια δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἰδιοτέλειαν, καὶ ἡμεῖς ν' ἀφορῶμεν ὀλιγώτερον εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ περισσώτερον εἰς τὴν κοινότητα· καὶ διατὶ ὄχι εἴμεθα ἡμεῖς, οἱ Ἄγγλοι τοῦ καιροῦ τούτου ὀλιγώτερον πεφωτισμένοι ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐκείνους, ἢ εὐθηέστεροι ἀπὸ τοὺς Θηβαίους; ἢ ἀγαπῶμεν τὰ δημόσια δικαιοῦματά μας, τὴν ἀσκησιν αὐτῶν, ἢ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ βάρη, ὀλιγώτερον παρὰ τοὺς ἀρχαίους Ῥωμαίους; Ὅχι βεβαίως· ὄχι μήτε κεραιάν ὀλιγώτερον, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσώτερον. Διότι ἢ προσδοκία δὲν εἶναι ζωηρότερα τῆς ἀπολαύσεως πάντοτε. ὁ ἔξωθεν βλέπων μ' ἐπιθυμίαν τὰ προσαγωγὰ πλακούντια εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ μαγείρου δὲν αἰσθάνεται πείναν μεγαλητέραν, παρὰ τὸν ἐντρυφῶντα ἐντὸς αὐτοῦ; Ἡξεύρομεν νὰ ἐκτιμῶμεν τὰ πολιτικά μας προνόμια, καὶ τοῦτο εἶναι ἢ ἀρίστη ἀπόδειξις ὅτι εἴμεθα κατάλληλοι καὶ νὰ τ' ἀπολαύσωμεν. Τὰ ποθοῦμεν περιπαθῶς. Ἀλλὰ διατὶ ἀκόμη δὲν τ' ἀπηλαύσαμεν; Διότι ποθοῦμεν καὶ δὲν θέλομεν. Στερούμεθα ἐνεργοῦ καὶ ἐμβριθοῦς δημοσίου πνεύματος, καὶ ὅταν τούτων στέρωμεθα, ὅλαι αἱ λοιπαὶ δυνάμεις μας μένουσιν ἀτελεσφόρητοι. Διότι δημόσιον πνεῦμα καὶ ἐλευθερία εἶναι συγγενεῖς ὄροι, ἐπίσης συγγενεῖς ὡς ἀποτέλεσμα καὶ αἰτία, ἐπενεργοῦντες καὶ ἀντενεργοῦντες ἀμφότεροι ἐπ' ἀλλήλους πρὸς τὴν ἀλλήλων προαγωγὴν, καὶ ἐντεῦθεν ἢ δυσκολία τῆς κτήσεώς των. Διότι ὡς εἶναι δύσκολος ἢ κτήσις ἐλευθερίας ἄνευ δημοσίου πνεύματος, ὁμοίως δυσχερὴς καὶ σχεδὸν ἀνέλπιστος εἶναι ἢ κτήσις δημοσίου πνεύματος ἄνευ ἐλευθερίας. Ὡστε ἡμεῖς οἱ στερούμενοι ἀμφοτέρων. εὐρισκόμεθα ἐντὸς κύκλου ἀποθετικῶ, περὶ τὸν ὁποῖον δυνάμεθα γὰ τρέχωμεν εἰς τοὺς αἰῶνας ἀνωφελῶς.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐκείνο., τὸ παράδειγμα τῶν ἐλευθέρων ἀνδρῶν εἰς τὸν κόσμον, δὲν εὐρίσκοντο εἰς τὰς αὐτὰς περιστάσεις κ' ἐκείνοι; Δὲν ἐμποδίζοντο κ' ἐκείνοι ἀπὸ προσκόμματα δυσυπέρβατα, καὶ μόνον τοῦτο δὲν ὑπερέβησαν τὰ προσκόμματα; Ναὶ ἀναμφιβόλως. Ἄλλ' ἄς θεωρήσωμεν τῶν καιρῶν τὴν διαφορὰν, καὶ αὕτη θέλει μᾶς ἐξηγήσῃ τὴν διαφορὰν τῶν ἀποτελεσμάτων. Οἱ ἐνεστῶτες ἄρχοντές μας εἶναι φρονιμώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, καὶ προσφέρονται πρὸς τὸ ὑπήκοόν των ὡς ἕκαστος βοσκὸς, ἔχων τὴν κοινὴν δόσιν φρονήσεως, προσφέρεται πρὸς τὰ κτήνη του. Δὲν τὸ ἀφήνουν νὰ λιμώγῃ, οὔτε τὸ κεντοῦν εἰς ἐργασίαν ἐπέκεινα πάσης καρτερίας, φοβούμενοι μὴ ἐκλείψωσιν αἱ δυνάμεις του, ἢ μὴ παραφρονήσῃ καὶ ἀπώλεσῃ διὰ πάντοτε τὰ ἐξ αὐτοῦ ὠφελήματά των. Διὰ τοῦτο ἡ ἀντίστασις, ἂν καὶ εἰς τινὰς περιστάσεις φαίνεται καθήκον, δὲν ὑπαγορεύεται ὅμως ποτὲ ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην, οὐδὲ ἀπὸ τὴν σύνεσιν. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι τύραννοι σπανίως συγκαταβαίνοντες εἰς τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον μεταξὺ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διαθέσεώς των παρεδίδοντο ἀχαλινώτως εἰς τὴν τυραννίαν. Οἱ ὑπήκοοι των συνωθοῦντο ὑπ' αὐτῶν εἰς στενόχωρον γωνίαν, καὶ κατηναγκάζοντο ἀπὸ ἀπελπισίαν μᾶλλον παρὰ ἀπὸ φρόνημα ἀνδρικὸν νὰ προσβάλωσι τοὺς δυνάστας των. Τῆς ἰδίας συντηρήσεως ἢ ὄρμῃ κατελάμβανεν εἰς αὐτοὺς ἀγωνιῶντας χώραν δημοσίου πνεύματος, ἂν καὶ δὲν συνεταυτίζετο μὲ αὐτό· οὕτω τὰ ἄκρα συνέχονται ἢ τυραννία φέρει τὴν ἐλευθερίαν. Εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐδίδετο νὰ διέρχωνται πρὸς τὴν δόξαν διὰ τοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' οὐχὶ εἰς ἡμᾶς. Ἡ νέα τυραννία εἶναι φορητὴ, καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρηται. Τοιαύτη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦτον ἢ τῆς ἐλευθερίας ἀρχὴ εἰς τὰς πλείστας τῶν ἀρχαίων πόλεων. Ὁ λαὸς καταδυναστευόμενος ἔβλεπεν ὅτι εἰς μόνην τὴν ἔνωσιν ἠρύετο δύναμιν καὶ ἐλπίδα ἐλευθερίας· ἢ ἔνωσις παρήγαγε τὴν ἰδέαν καὶ τὴν ἀληθῆ ἐπιρροὴν δημοσίου πνεύματος, καὶ οὕτως ὑπερίσχυον φυσικῶ τῷ λόγῳ. Ἀληθὲς εἶναι

ὅτι τὸ δημόσιον τοῦτο πνεῦμα ἐγεννᾶτο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὴν ἰδιοτέλειαν, καὶ ἰδιοτέλειαν ἐννοοῦμεν εἰς τὴν στενωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἄλλὰ καὶ τοιοῦτο ὄν ὑπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς των ὡς ἂν ἐπήγαζεν ἀπὸ διανγεστέραν πηγὴν, καὶ ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας ἀρχὰς, καὶ ἴσως καὶ κατὰτι καλλήτερα. Δι' αὐτοῦ κατέκτων τὴν ἐλευθερίαν των.

Κατὰ τινὰς ἡ ἐλευθερία αὕτη εἶναι ἀπλοῦν ὄνομα, ἀπλοῦν σύνθημα, ὡς αἱ ἐπωνυμίαι τῶν κυτρίνων καὶ τῶν ἐρυθρῶν εἰς φατρίας. Καὶ τῷ ὄντι ὡς διεφθάρει μεταξὺ ἡμῶν κατὰ τὴν λέξιν καὶ τὴν ἰδέαν, δὲν σημαίνει πολὺ περισσότερον. Πρὸ τινος καιροῦ ἦτον ἡ λέξις αὕτη χρήσιμος κοινὸς τόπος, παγίς θαυμασία, ἀλλ' ἤδη ἐπαλαιώθη τὸ τέχνασμα. Ἀποροῦμεν φυσικῶ τῷ λόγῳ, τί ὠνειροπώλουν οἱ ἀρχαῖοι ὅταν ἐλάτρευον τὴν ἐλευθερίαν των, ὅταν τὴν ἐξεθείαζον, ὅταν τὴν ἀνύψωνον μέχρι οὐρανοῦ, ὅταν συνῆπτον τὴν ἰδέαν τῆς μεθείας ἰδιότητος; ἦσαν ὅλ' αὐτὰ μάταιαι φωνασκίαι, ἢ ἦσαν ἀλήθεια ἐμβριθής;

Ὀλίγον γνωρίζομεν εἰς Ἀγγλίαν τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐλευθερίας, διὰ τοῦτο εἴμεθα πρόθυμοι νὰ κατειρωνευώμεθα τοὺς λαμπροὺς τίτλους οἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς αὐτήν, Ἄλλ' εἰς τὰς ἀρχαίας δημοκρατίας, ἢ τοῦλάχιστον εἰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν, ἡ ἐλευθερία ἦτον τῷ ὄντι πνεῦμα μεγαλειότητος, ἀρχὴ ὑπερφουῶν δυνάμεως. Ἦτον τοῦ λαοῦ ἡ θεότης, καὶ τὸ δημόσιον πνεῦμα ἦτον ἡ θρησκεία του· διότι ὀλίγον οἱ τότε ἐφρόντιζον περὶ τῶν ψευδῶν των θεῶν, τοὺς ὁποίους ἀδιακόπως ἐπὶ σκηνῆς ἐξέθετον, καὶ προσεφέροντο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἡμεῖς σήμερον πρὸς τὸν γελωτοποιὸν εἰς τὴν παντομίμην. Ὁ κοινὸς ὄχλος εἶχε βεβαίως τὰς περὶ αὐτῶν προλήψεις, τῶν ὡς καὶ οἱ χυδαιότεροι μεταξὺ ἡμῶν τὰς περὶ μάγων καὶ μαγισσῶν τοὺς ἐφοβοῦντο ἢ τοὺς ἔσκωπτον κατὰ τὴν ζηγμιαίαν διάθεσιν. Ἄλλ' ἡ ἀληθὴς των θεότης ἦτον ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἐλάτρευον διὰ τῆς θρησκείας τοῦ πατριωτισμοῦ· ἡ δὲ θρησκεία αὕτη, ἂν καὶ μὴ ἀνεγνωρισμένη ὑπὸ τοῦ νόμου, οὔτε βέβηλος ἦτον, οὔτε ἀτελεσφόρητος· ἐξ ἐναντίας ἐξ αὐτῆς ἐπορίζοντο ὅτι καλὸν

καὶ ὅτι γενναῖον εἰς τὸν δημόσιον χαρακτῆρά των. Ἡ βᾶσις καὶ τὸ πνεῦμά της ἦτον ἡ αὐταπάρνησις, ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν πολίτην. Ὁ Κικέρων λέγει ὅτι παρὰ τῷ λαῷ τόσοσιν κοινὴ ἦτον ἡ εὐήθεια, κ' ἐπομένως τόσοσιν ὀλίγον ἀξιοσημείωτος, ὥστε δὲν εἶχεν ὄνομα εἰς τὴν γλώσσάν του· οὐδ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον λέξιν διὰ τὸν πατριωτισμὸν, ἴσως διὰ τὸν ἴδιον λόγον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ αὐταπάρνησις τιμᾶται καὶ διδάσκεται ἀφ' ὅλας τὰς θρησκείας καὶ ὅλας τὰς κυβερνήσεις. Ἀλλ' εἰς Μοναρχίας καὶ ὀλιγαρχίας θρησκευτικὰς μόνον διδάσκεται, εἰς δὲ τὰς δημοκρατίας ἐνεργεῖται πολιτικῶς. Εἰς τὰς μὲν, ὁ πολίτης ἐξαλείφεται ἐντελῶς, ἢ σχεδὸν, ἀπὸ τὸ ἄτομον. Ἡ ἄσκησις τῶν πολιτικῶν δικαιοματίων γινομένη σπανίως ἔχει πολλὴν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος ἐπιρροήν, ἐκτὸς μόνον πρὸς τὸ κακόν. Δὲν φέρει ποσῶς εἰς τὴν φιλανθρωπίαν· ἴσως μάλιστα τούναντίον. Ὀλίγοι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἔχουν ἄλλον σκοπὸν πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐκτὸς τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἰδίων των συμφερόντων. Ὡς πρὸς τὸ δημόσιον, ἐναποτίθενται ὅλην τὴν περὶ αὐτοῦ φροντίδα εἰς τινὰς καθεζώσας Ἀρχὰς, ἢ ἂν τις πράττη κατ' ἄλλον τρόπον, αὐτὸς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἢ οἰσρηλατεῖται ὑπὸ ἀκαίρου ἐνθουσιασμοῦ, ἢ ἂν δὲν εἶναι πολλὰ πλούσιος ἐπιθυμῆ ν' ἀπομείνῃ πένης. Διότι ἰσχυρὸς νοὺς ἀπαιτεῖται καὶ εὐστάθεια διὰ νὰ μακρυνθῇ τις ἀπὸ τοὺς πολλοὺς μετὰ τῶν ὁποίων συνεβάδισε δι' ὅλης τῆς ζωῆς, καὶ νὰ χαράξῃ ἰδιορρύθμως ἴδιον μονοπάτιον.

Ἀλλ' εἰς τὰς ἀρχαίας δημοκρατίας ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα. Τότε τὰ πάντα ἦσαν συντεταγμένα εἰς τρόπον ὥστε ἡ περιουσία ἐκάστου ἀνήκε κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὸ δημόσιον, καὶ κατὰ δεύτερον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην. Διὰ τοῦτο ἕκαστος εἶχε συμφέρον νὰ εὐοδοῦται ἡ πόλις. Ὁ Θουκυδίδης ἐκθέτει θαυμασίως τὸ καθήκον τοῦτο, τόσοσιν καθ' ἑαυτὸ, ὅσον καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἐκτελέσεώς του, εἰς δημογορίαν τοῦ Περικλέους παρακινούντος τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὑπομείνωσι μεθ' ὑπομονῆς τὴν δῆψιν τῆς γῆς των, διότι οὐδὲν μὴ βλάπτον τὸ δημόσιον ἐδύνατο ν' ἀποβῇ ἐπιβλα-

βές εἰς πολίτας τοῦ δημοσίου. Καὶ τῶντι ὡς αἱ κοινῶναι ἦσαν τότε ὠργανισμέναι καὶ ὡς ἐγίνετο τότε ὁ πόλεμος, ἡ ἀλήθεια αὕτη δὲν εἶχεν ἀνάγκην σχολείων. Ἡ συνείδησις ἐκάστου, ἂν δὲν ἦτον προδότης, τὴν ἐσχολίαζε κάλλιστα. Ἰδοὺ τὸ χρέος καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεώς του ἀποδεδειγμένος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ μόνον· διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐνεργοῦσιν εὐσταθῶς ἐπὶ ἀφηρημένων μόνον ἀρχῶν. Τοῦτο εἶναι το μέγα τῶν μοναρχιῶν καὶ τῶν μικτῶν κυβερνήσεών μας ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἠσθάνοντο αἱ ἀρχαῖαι δημοκραταίαι. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ πολιτικοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεώς του μᾶς διαφεύγουσι, διότι δὲν ἐνεργοῦνται. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι ἠσκοῦντο καθημερινῶς εἰς αὐτάς. Σχεδὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῆς ζωῆς των ἐνήργουν πρακτικῶς τὰς ἀρχὰς ταύτας κ' ἐπομένως τὸ δημόσιον συμφέρον ἦτον τὸ πρῶτιστον τῆς ζωῆς των. Ὁ ἔμπορος, ὁ ἰατρὸς, ὁ οἰκογενειάρχης ὅλαι αἱ σχέσεις ἐν γένει ἐθεωροῦντο ὡς ὑποδεέστεραι τῆς τοῦ πολίτου, καὶ ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος τῶν εἰς τὸν λαὸν ἐμπεπιστευμένων χρεῶν, τοῦτο ἦτον ἐπόμενον· διότι πραγματικῶς ὁ λαὸς ἦτον εἰς Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ ἐκτελεστικὴ δύναμις. Δὲν ἐδύνατο μὲν νὰ εἰσάξη ἀμέσως ὅποιανδήποτε πρότασιν ὡς οὐδὲ παρ' ἡμῖν ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' εἶχεν ὑπερτάτην ἐξουσίαν οὐ μόνον κατ' ὄνομα ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πρᾶγμα, τοῦ νὰ παραδεχθῆ ἢ ν' ἀπορρίψῃ ὅτι δῆποτε ἐψηφίζετο παρὰ τῆς βουλῆς. Πρὸς τούτοις καὶ ἡ βουλή αὕτη διὰ ψήφων ἐξελέγετο ἐκ τοῦ λαοῦ, ὥστε ὁ λαὸς ἐξεπλήρου καὶ τὰ τοῦ βασιλέως καὶ τὰ τῆς κάτω βουλῆς, ἀκόμη δὲ καὶ τὰ τῆς ἄνω, διότι πολλάκις ἐδίκαζεν ἀνεκκλήτως διαφόρους πολιτικὰς καὶ ποινικὰς ὑποθέσεις.

Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι ἐνῶ περ' ἡμῖν ἡ προσοχὴ ἐκάστου περιορίζεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἐκάστου συμφέροντα, παρ' Ἀθηναίους μετετρέπετο ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα καὶ ἀτομικὰ εἰς τὰ τοῦ δημοσίου. Ἐρρέθη περὶ τῶν Γάλλων ὅτι ἡ ἀληθῆς κατοικία των εἶναι τὸ θέατρον καὶ τὸ καφφεπωλεῖον. Πολὺ ἀληθέστερον εἶναι περὶ τῶν Ἀθηναίων, ὅτι οἶκος

των ἦτον ἡ ἀγορά, καὶ τὸ δημόσιον θέατρον τὸ ὅποιον (καὶ τοῦτο σημαίνει πολλὸν) ἦτον οὐχ ἦττον πολιτικὸν ἀπὸ τὴν ἀγοράν. Ἴσως ἡ κατάστασις ἐκείνη τῶν πραγμάτων εἶχε καὶ τὰ ἐλαττώματά της, δὲν τὸ ἀρνούμεθα, ἀλλ' ἐν γένει θεωροῦμεν τοῦτο ὡς ἐν τῶν πρωτίστων τῆς δημοκρατίας πλεονεκτημάτων. Καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος παραβλέπει τὸ ἴδιον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, κατὰ τοσοῦτο γίνεται ὄν καθαρότερον, ὑψηλότερον, εὐγενέστερον. Τοιαύτη προφανῶς εἶναι ἡ τάξις τῶν Δημοκρατιῶν, τοῦλάχιστον τῶν συντεταγμένων κατὰ τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀθηναίων. Πού δὲ ἡ ἀπόδειξις ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον φρόνημα γενναιότερον, ἢ ἦσαν ὀλιγώτερον ἀπὸ ἄλλα ἔθνη ἰσοτελεῖς; εἰς ὅλην τὴν ἰστορίαν των, εἰς τοὺς διηνηκεῖς ἀγῶνας των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐλαχίστων πόλεων κατὰ τῆς ἀλαζονείας καὶ ὑβρεως τῶν Περσῶν, τῶν Δακεδαιμονίων, τῶν Θηβαίων, εἰς τὰ συνεχῆ παραδείγματα τῆς ἀφιλοκερδεΐας των εἰς πολλὰς πολιτικὰς περιζήσεις, εἰς τὴν προθυμίαν των νὰ ρίψοκινδυνεύωσιν ὑπὲρ ὑψηλῶν καὶ μεγάλων σκοπῶν. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν δὲ ὅτι τοῦτο ἦτον πολὺ μᾶλλον ἀρετὴ παρὰ σήμερον· διότι ὅταν οἱ ἡγεμόνες μας κηρύττωσι πόλεμον, διακινδυνεύουσι μόνον τοῦ λαοῦ τὴν ἰδιοκτησίαν. Ὅσον δὲ διὰ τὴν ἰδίαν των καὶ τὴν τῶν σχετικῶν των, ὁ πόλεμος τὴν βελτιώνει συνήθως· εἰς τὸν ἐρωτῶντα “ τίς ἐκστρατεύει ἰδίᾳ δαπάνῃ; „ δύναται ν' ἀποκριθοῦν εὐκρινῶς· “ βεβαίως ὄχι ἡμεῖς. „ Ἀλλὰ διὰ τὸν Ἀθηναῖον εἰρήνη ἢ πόλεμος ἦτον ζήτημα περὶ ζωῆς ἢ θανάτου· ὑπηρετεῖ, ἐμάχετο αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἐπρομήθευε τὰ ὄπλα του, ὑπέμενεν ὅλην τῆς ἐκστρατείας τὰς ταλαιπωρίας, καὶ ἐπλήρωνε τὸ ἐπιβάλλον εἰς αὐτὸν τῶν δαπανῶν μέρος.

Τὸ δημόσιον τοῦτο πνεῦμα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ καθημερινή των πείρα εἰς τὰς δημοσίας ὑποθέσεις δύνανται νὰ ἐξηγήσωσιν ὅ,τι ἄλλως ἤθελε φανῆναι θαῦμα καὶ μυστήριον, τὸ νὰ ἐννοῶσι καὶ νὰ ἐκτιμῶσιν ὅ,τι οἱ ῥήτορες των τοῖς ἔλεγον. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ χαρακὴρ δημοσίου δη-

μηγορίας εἶναι ὄχι ὁ τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τῆς αὐστηρᾶς λογικῆς, ἀλλ' ὁ τῶν ἀστεϊσμῶν. Τὸ κοινὸν ἴσεται καὶ ἀκούει, ὄχι διὰ νὰ μάθῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τερφθῆ καὶ νὰ γελάσῃ. Δὲν ἔχομεν τάξιν εἰς τὴν πολιτικὴν μας. Ἡμᾶς ἐκλογὴ ἢ δημηγορία μᾶς κινεῖ μὲ τρόπον ἀσυνήθη ἐνῶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἦτον πρᾶγμα σύνηθες τὸ ὁποῖον ἕκαστος πολίτης ἐννοεῖ ὅσον καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπόθεσιν. Τοῦτο δὲν ἐθεωρήσαμεν ποτὲ ἀνηκόντως, καὶ διὰ τοῦτο ἀναγινώσκοντες τὸν Δημοσθένη, “ αὐτὴ ἢ δημηγορία, λέγομεν, δὲν ἀνεγνώσθη ποτὲ εἰς ὄχλον, συρφετώδη λαόν, εἰς δημοσίαν συνέλευσιν ἐντὸς ἀγορᾶς. Ἀδύνατον! ποτὲ αὐστηρότερον, ἐμβριθέστερον καὶ μᾶλλον σύντονόν τι δὲ ἀνεγνώσθη ἐντὸς γερουσίας, εἶναι ἀληθές, καὶ ἐπίσης ἀληθές εἶναι, ὡς ἔχομεν λόγους νὰ φρονῶμεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐξετίμων τὰς δημηγορίας ταύτας εἰς τὴνσιγμὴν καθ' ἣν ἐπροφέροντο μὲ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες αὐτὰς μὲ ὄλην τὴν ἀνεσιν. Τὸ πρᾶγμα φαίνεται θαυμάσιον ἀλλὰ θαυμάσιος λαὸς ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Καὶ τοῦτο ὁμοῦ ἴσως μετὰ τῶν προεκτεθέντων λόγων δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πρότασίν μας.

Σύγχρονος συγγραφεὺς ὁ Κ. Καρλύλος ἐδίδαξεν ὅτι διακριτικὸς χαρακτήρ τῆς μεγαλοφυΐας εἶναι τὸ νὰ ἀγνοῇ ἑαυτήν· καὶ ὡς παράδειγμα ἀναφέρει τὸν Σαίκεσπείρον καὶ Βέρνιον, καὶ ἴσως καὶ ἄλλους οὔτινες, λέγει, ὅσάκις ἐκφράζωσι τι ὠραῖον, φαίνονται ὡς νὰ μὴ γνωρίζωσι τὴν ἀξίαν του. Τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν ὅτι ὁ κανὼν οὗτος περὶ ἰδίας συναισθήσεως δὲν εἶναι ἀληθής. Ἀλλ' ἤθελεν εἶσθαι ὁμοιαληθέστερος ἂν τὸ ὄνομα τοῦ Δημοσθένους ἤθελε προστεθῆ εἰς τ' ἀνωτέρω παραδείγματα. Αὐτὸς ἔχει τὴν θραυσίαν ιδιότητα, ὅτι ποτὲ δὲν ἐπιδεικνύει θραυσμὸν, ἀλλὰ παραβλέπει αὐτὸν καὶ ὑψοῦται ὑπὲρ αὐτὸν, ὡς ὑψιπέτης ἀετὸς. Τοῦτο εἶναι τῆς δεινότητός του, τῆς διακριτικῆς αὐτῆς τοῦ Δημοσθένους ιδιότητος τὸ ἀποτέλεσμα. Δεινότητα δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τὸ σύντονον τοῦ λόγου αὐτοῦ· οὐχὶ ὅτι καὶ τὸ φοβερὸν δὲν ἐδύνατο νὰ νοηθῆ ὑπὸ τὴν λέξιν ταύτην· διότι τίς δὲν γνωρίζει τὸ περὶ Μιχαὴλ Ἀγγέ-

λου " Di Michel Angelo la terribil via,, . Ἄλλ' ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸν Δημοσθένη. Ἡ ἔλλειψις αὕτη πάσης ἐπιδείξεως εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δεινότητός του· διότι αἱ δύο αὗται ιδιότητες δὲν δύνανται νὰ συνυπάρξωσι διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν συνάπτεται τὸ πῦρ μὲ τὰ ἄχυρα. Κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνάγκης ἡ μία χωνεύεται εἰς τὴν ἄλλην.

Πολλὰ ἡμφισβήτησαν οἱ Σοφισταὶ ἂν ὁ Ἰσαῖος ἢ ὁ Ἰσοκράτης ἦτον διδάσκαλός του. Σοφιστικὸν τρωντι τὸ ζήτημα, καὶ κενὸν ἐντελῶς ὀρθοῦ λόγου. Διότι ἐπίσης εἶναι πιθανὸν νὰ ἦτον ὁ εἰς ἢ ὁ ἄλλος, καὶ μόλις 'κατὰ σοφίσματος ἀξίαν νὰ ὑπερτερῇ ἢ μία πιθανότης τὴν ἄλλην. Ὁ Δημοσθένης μαθητὴς τοῦ Ἰσοκράτους! Δι' ἀγάπην Θεοῦ ἄς λείψ' ἢ ἀντιπαράθεσις! Ἡ μικρότης εἶναι ἀσημαντος καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ γίνεται περιφρονητὴ ἀντιπαβαλλομένη πρὸς τὴν μεγαλειότητα. Περισσότερον πνεῦμα ὑπάρχει εἰς μίαν μόνην τοῦ ῥήτορος φράσιν ἀφ' ὅ,τι ἀρκεῖ διὰ ν' ἀναρπάσῃ τὸν σοφιστὴν μὲ ὅλας τὰς κεκαλλωπισμένας γελοίας ματαιοφροσύνας του, καὶ νὰ τὸν σφενδονίσῃ εἰς τῶν ἀνοήτων τὸν ὄμιλον. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς ἔχει καὶ αὐτὸς μακρὰν καὶ ματαίαν συζήτησιν περὶ τοῦ ἂν ὁ Δημοσθένης ἔμαθε τὴν ῥητορικὴν ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη. Ὁ Διονύσιος συμπεραίνει ἀρνητικῶς· " Διότι βεβαίως, λέγει, τοιοῦτος ἀνὴρ παρήγαγεν αὐτὸς ἑαυτόν." Ὁ λόγος οὗτος εἶναι φρόνιμος, καὶ δι' αὐτὸν συγχωροῦμεν τὴν λοιπὴν του μακρηγορίαν, προσθέτοντες μόνον ὅτι ἂν τὸ τέλος προετίθετο τῆς ἀρχῆς, ἢ λοιπὴ ἀμφισβήτησις ἤθελεν εἶσθαι ἐντελῶς περιττή. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Ἰσαῖος, αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης, ἕκαστος ἢ καὶ ὅλοι ὁμοῦ δὲν ἐδύναντο νὰ παραγάγωσιν ἄνδρα ὁποῖος ὁ Δημοσθένης, καθὼς ἄρθρα, παραδείγματος χάριν, δημοσιογράφων μας, δὲν δύνανται ὅπως δῆποτε τροπολογούμενα καὶ συνδυαζόμενα νὰ μεταβληθῶσιν εἰς Φιλιππικὸς καὶ Ὀλυνθιακοὺς.

Ὁ Δημοσθένης, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἐξ ἀποδείξεων

κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἀναμφισβητήτων, ἦτον ἄνθρωπος αὐτοδίδακτος. Καὶ τῶντι δὲν ἔχομεν ἄλλο παράδειγμα ὑψηλοτέρας καὶ κατασκευαστικώτερας αὐτοδιδασκαλείας, μεγαλειότητος κατακτηθείσης ἐπὶ δυσκολιῶν. Ὁ Πλούταρχος μᾶς λέγει. ὅτι ἦτον ἰσχνὸς τὴν φωνὴν καὶ τὸ σῶμα, καὶ δύσπνοος· ὅτι διὰ τὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ἀσθενείας ταύτας ἐγείρετο πρῶτ', ἀνέβαινε τρέχων τοὺς λόφους, ἀπήγγελλεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, διὰ τὰ μάθη ν' ἀνθίσταται καὶ τὰ δαμάξῃ ἀντίπαλον φοβερώτερον, τὸν σάλον, τὰς κινήσεις καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἀγρίου λαοῦ. Προσέτι ὅτι ἐπτάκις ἀντέγραψεν ἰδιοχείρως τὸν Θουκυδίδην· ὅτι συνήθιζε τὰ λαλῆ ἔχων εἰς τὸ στόμα λιθάρια, ἐπὶ σκοπῶ τοῦ τὰ ὑπερικήσῃ φυσικόν τι ἐλάττωμα περὶ τὴν προφορὰν του. Ὁ Κικέρων μᾶς λέγει, ὅτι δὲν ἐδύνατο τὰ προφέρῃ τὴν λέξιν ῥήτωρ, ἐξ αἰτίας ὀργανικῆς τινος ἀτελείας. Ἄλλὰ τὸ καθ' ἡμᾶς διῶσχυρίζομεθα ὅτι ὁ Κικέρων ἀπατάται περὶ τῆς αἰτίας, ὅτι τὸ κώλυμα ἦτον ἠθικὸν μᾶλλον παρὰ φυσικόν, ὅτι ἡ λέξις ἔμεινεν εἰς τὸν λάρυγγα τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς, διότι εἶχεν ἔμφυτον τὴν πρὸς αὐτὴν ἀπέχθειαν.

Τινὲς λέγουσιν ὅτι ὅλα τὰ διηγήματα ταῦτα εἶναι ἀπλαῖ σοφιστῶν ἐφευρέσεις· ἀλλὰ δὲν ἠξεύρομεν διατί ὁσάκις ἀπαντῶμεν χρῆσιμόν τι, ὑποθέτομεν πάντοτε ὅτι προέρχεται ἀλλαχόθεν καὶ ὄχι ἀπὸ ἀποθήκην τοῦ ἐμπορευομένου ἀχρήστους ἀνοησίας. Ὑπάρχει ἴσως ὑπερβολή, ἴσως ἔλλειψις ἀκριβείας. Ἄλλ' ἠξεύρομεν ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶχε τὴν φρένα ἀδάμαστον, καὶ διατί τὰ μὴν ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ πράξεις του αὐταὶ ἦσαν τὰ πρῶτα δοκίμιά της;

Ὡμιλήσαμεν περὶ τοῦ ῥήτορος καὶ τοῦ αὐτοδιδάκτου· ἂς ἴδωμεν καὶ τὸν πολιτευόμενον. πρὸς τοῦτο πρέπει ν' ἀναβλέψωμεν εἰς τὰ ὕψη, εἰς ἀνώτερα ὕψη ἀκόμη παρὰ μέχρι τοῦδε, μ' ὅλον ὅτι τὸ ὕψος τοῦ ῥήτορος ἦτον μέγα. Ἡ πολιτικὴ εἶναι τὸ ἀνώτατον εἶδος, καὶ ὁ δευτερεύων εἰς τὸ ἀνώτατον, δύναται ἀκόμη τὰ πρωτεύῃ τοῦ πρωτεύοντος εἰς κατώτερον. Ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν μεταξὺ

τῶν δύο εἶναι προφανές ὅτι ὁ ἄριστος ῥήτωρ εἶναι ἡ κατορθῶν νὰ στηρίξῃ τὴν γνώμην του, καλὴ ἢ κακὴ εἶναι. Δὲν εἶναι ἠθικὸν ὄργανον ὡς ὁ πολιτικὸς. Δύναται νὰ θελήσῃ νὰ ὑπερασπισθῇ τὰς κακὰς κλίσεις του ἀπ' ἐναντίας τοῦ δημοσίου καλοῦ, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἡ ῥητορεία του δύναται νὰ εἶναι ἀρίστη. Δὲν ἔχει νὰ κρίνῃ καὶ νὰ διακρίνῃ μεταξὺ καλῶν καὶ κακῶν ἀρχῶν, νὰ προῖδῃ τ' ἀποτελέσματα, νὰ προβλέψῃ περὶ τῶν ἀρίστων μέσων, καὶ νὰ τὰ διαθέσῃ ἐπὶ τὸ ἄριστον· ἐργάζεται λόγους, καὶ αὐτοὶ εἶναι παθητικοὶ, καὶ ὑπόκεινται, ἂν ἠξέυρῃ νὰ τοὺς ἐργασθῇ, εἰς τὴν θέλησίν του. Δὲν ἔχει τινὰ σχέσιν μὲ τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ τὰς δυσκολίας των. Θεωρεῖ τὸ κάθε τι ὅπως θέλει, οὐδ' ὑπάρχει σοιχείον ἀντιστάσεως τὸ ὁποῖον νὰ ὑπερνήκησῃ. Ἄλλ' ὅλα ὅσα ἀπφατικῶς λέγομεν περὶ τοῦ ῥήτορος, πρέπει νὰ ῥηθῶσι καταφατικῶς περὶ τοῦ πολιτικοῦ· ὅ,τι ὁ ἄλλος παραβλέπει, τοῦτο πρέπει νὰ πράξῃ αὐτὸς· καὶ ἂν μόνον μετρίως καλῶς πράττῃ καταπολεμῶν κατὰ τῶν δυσκολιῶν, ἀνώτερος εἶναι πάλιν τοῦ λαλοῦντος θαυμασίως κατὰ τοῦ ἀέρος, καὶ μηδὲν πράττοντος.

Ἄλλ' ἀδιάφορον διὰ τὸν προκειμένον λόγον μας ἂν δευτερόβαθμος πολιτικὸς εἶναι τοῦ πρωτοβάθμου ῥήτορος ἀνώτερος. Διότι ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ Δημοσθένης ὡς ῥήτωρ, ὡς πολιτικὸς, εἶναι ὄχι κατώτερος. Κατ' ἀμφοτέρα κατέχει θέσιν εἰς τὴν ἀνωτάτην τάξιν, ἂν τῶντι δὲν εἶναι ἀνώτερος πάσης τάξεως. Διὰ ν' ἀποδείξωμεν ὅτι εἶναι τις μέγας πολιτικὸς, πρέπει νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἦτον ἐμπρὸς τῆς ἐποχῆς του, καὶ ἔσυρε μεθ' ἑαυτὸν τὸν αἰῶνα του. Τοῦτο εἶναι τὸ ἄληθές γνῶρισμα, καὶ τοιοῦτος ἦτον ὁ Δημοσθένης. Πρῶτον, ἦτον ἐμπρὸς τῆς ἐποχῆς, ἴδομεν ὅτι εἰς τὴν βιαίαν ἐκείνην τῆς κοινωνίας κατάστασιν ὁ πολίτης συναπόλλυτο μετὰ τῆς πολιτείας, ὡς τὰ φύλλα μετὰ τοῦ δένδρου. Ἐκ τούτου τὴν σμικρὰν ἰδιοτέλειαν διεδέχθη πλατυτέρα, τὸ ἴδιον συμφέρον ὁ πατριωτισμὸς. Ὁ κοινὸς νοῦς ὡς ἐδῶ προῶ-

δενεν ἄλλ' οὐχὶ περαιτέρω· ἐξ ἐναντίας πᾶσα δυνάμειος αὐξήσις εἰς τινα πόλιν ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἄλλων ζηλοτύπως καὶ οὐχὶ εὐνοϊκῶς· ἐδύνατο νὰ θεωρήσωσι τὴν ἐνίσχυσιν ταύτην ὡς ἐπωφελῆ εἰς τὰ γενικά των συμφέροντα, διότι ὅλαι αἱ δημοκραταὶ εἶχον κοινὸν συμφέρον κατὰ τῆς τυραννίας. Ἄλλ' ἐκάστη δημοκρατία ἐξεναντίας ἐνόμιζεν ὅτι σμικρύνεται αὐξανομένης τῆς γείτονός της. Τὸ ἀποτέλεσμα τούτων ὅλων ἦτον φυσικῶ τῷ λόγῳ ὑποψίαι, ζηλοτυπίαι, ἀναρίθμητοι ἔριδες, πολιτεῖαι διαιρούμεναι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ὁ ἰσχυρὸς ἐχθρὸς ἐν τούτοις ἐπερχόμενος ὡς λέων καὶ ἐκλέγων τὰ θύματά του. Ἄπαξ ἡ δὲ, ἐπὶ τῶν Περσικῶν π. χ. τοὺς βλέπομεν συνδεθέντας εἰς συμμαχίαν. Ἄλλὰ τοῦτο ἐπέφερεν ἡ ἐξωτερικὴ τῶν περιστάσεων ἀνάγκη, καὶ οὐχὶ ἐσωτερικὴ τις διεσκευμένη ἀρχή. Ἄλλ' ἡ ἀνάγκη ἔπαυσε, καὶ ἐσκορπίσθησαν ἐν τῷ ἅμα.

Ἄλλὰ τοῦ Δημοσθένους τὸ βλέμμα ἐξετάθη πολὺ μακρύτερον τῆς περιορισμένης ταύτης πολιτικῆς· εἶχε σκοπὸν πρὸς τὸν ὅποιον ἔτεινεν ἀνευδότης, καὶ ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτον ὁ σύνδεσμος ὅλης τῆς Ἑλλάδος εἰς ἓν, ὥστε ἐκάστη πόλις νὰ γίνῃ ὡς εἰς πολίτης τῆς κοινῆς πολιτείας, καὶ ἐκάστη, ἀντὶ νὰ λεηλατῆ τὴν γείτονά της, νὰ ἐπαγρυπνῆ ἐξ ἐναντίας εἰς τὴν ἐπιτυχίαν της πρὸς κοινὸν ὄφελος, καὶ ὑπὲρ κατακτήσεως κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Τοῦτο, θεωρητικῶς εἶναι ἀπλοῦν βέβαια. Ἄλλὰ τὸ νὰ συνδεθῶσιν ὅλαι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις δὲν ἠθέλεν εἶσθαι πρᾶγμα εὐκόλον οὐδ' εἰς αὐτοὺς τοὺς καιροὺς· καὶ τοιαύτης τότε συμμαχίας εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτον εὐκολώτερον τὸ σχέδιον καὶ ἡ ἐκτέλεσις διὰ πάντα πολιτικὸν ὀλιγώτερον ἔξοχον

Ἄλλ' ὅ,τι θαυμάζομεν εἰς τὸν Δημοσθένην δὲν εἶναι τόσον τὸ πολιτικὸν του σχέδιον, ὅσον ἡ μέθοδός του. Το σχέδιον ἦτον καλὸν καὶ ἐνδοξον, ἀλλ' ἡ μέθοδος ὑπῆρξεν ὑψηλῆ· τὸ δὲ ὕψος τῆς μεθόδου δὲν ἦτον ὕψος ἐξημμένης καὶ ἀτελεσφορήτου φαντασίας, ἀλλ' ὕψος τῆς μεγάλης, τῆς ἀπλῆς

καὶ ἱερᾶς ἀληθείας· ἐστρέφετο δὲ περὶ τὸ ἐφεξῆς ἀντικείμενον, νὰ ἐγχύσῃ κατὰ πρῶτον εἰς τὸν δημόσιον νοῦν ἠθικὴν μεγαλοφροσύνην, καὶ νὰ κάμῃ ὥστε ἡ ὑλικὴ αὔξησης τοῦ λαοῦ νὰ ἐκπηγάσῃ ἀπὸ τὴν ἠθικὴν μεγαλειότητα· ἰδοὺ ὁ σκοπὸς τοῦ Δημοσθένους δι' ὅλης του τῆς ζωῆς· πῶς δὲ τὸν ἐξετέλεσε, τοῦτο δυνάμεθα νὰ τὸ ἴδωμεν καὶ νὰ ἐπιχαρῶμεν εἰς πᾶσαν σελίδα καὶ σχεδὸν εἰς πᾶσαν περίοδον τῶν λόγων του λαμβάνων ἀφορμὴν διὰ νὰ συμβουλευσῇ ἰδιαίτερόν τι πολιτικὸν σύστημα, ἢ νὰ ἐπιμείη εἰς ἰδιαίτεραν τινα πράξιν ὑποβάλλει ὄχι δημῳδεῖς καὶ ἐξωτερικὰς αἰτίας, ὄχι τὴν ἀπόκτησιν π. χ. πλούτου, ὄχι τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας, τὴν ἀποφυγὴν τοῦ δεῖνα ἢ δέεινα κινδύνου, ὄχι τὴν ἱκανοποίησιν ἰδιαίτεράς τινος ἀντιπαθείας, ἢ ἰδιαίτερας προλήψεως· οὐδὲν τοιοῦτον. ἀλλὰ τί! τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα ἐκεῖνα ἐξωτερικὰ ἐλατήρια τὰ ὅποια αὐτὸς οὗτος ἐπολιτογράφησεν εἰς τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων, καθιδρύσας αὐτὰ ἐντὸς τοῦ δημοσίου φρονήματος, ἐλατήρια δικαιοσύνης, τιμῆς καὶ πατριωτισμοῦ ὄχι μόνον ὑπὲρ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀλλ' ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἀμίλλης πρὸς τοὺς ἐνδόξους προγόνους των, ἀντιστάσεως κατὰ τῶν τυράννων, καὶ προόδου τῶν ἐλευθέρων ἀρχῶν καὶ τοῦ ἐξευγενισμοῦ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Μιλτωνος, δι' ὅλης τῆς οἰκουμένης.

Τὸ δημόσιον φρόνημα ἦτον εἰς αὐτὸν οὐχὶ μόνον ὑψηλὸν καὶ εἰλικρινές. ἀλλὰ καὶ ἔμπεδον· ἔχομεν τὴν λαμπροτέραν περὶ τοῦ τοιοῦτου ἀπόδειξιν εἰς τὰς ἐσχάτας τῆς ζωῆς του ἡμέρας· εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας τὸ συμφέρον τοῦ πολίτου ἦτον τὸ πρῶτιστον τοῦ πολίτου συμφέρον, τὰ ἄτομα ἦσαν τόσοσιν ἀσθενῆ, ὥστε δὲν ἐδύναντο νὰ μένωσι μεμονωμένα, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάζοντο νὰ ἐπακουμβῶσιν εἰς τὴν πολιτείαν· ὡς ἐκ τούτου συνέβαινε πολλάκις, ὥστε ἐνῶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν πολεμίας τινος μερίδος ἐγίνετό τις ὑπερόριος ἐκ τῆς χώρας, προσετίθετο εἰς ἓν ἐκ τῶν ἀντιπάλων κομμάτων, ὅπου ἦτον πιθανώτατον νὰ τύχῃ καὶ συμπαθείας καὶ ἐνισχύσεως· μυρία παρα-

δείγματα τοιαύτης αὐτομολήσεως ὑπῆρξαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Δημοσθένους, ἀλλ' ὁ Δημοσθένης αὐτὸς ἦτον ἀνώτερος καὶ τοῦ αἰῶνος καὶ τῶν συγχρόνων του, καὶ τοῦτο ἀπέδειξε διὰ τῶν πράξεών του εἰς ἐκεῖνας τὰς περιστάσεις· εὐθύς μετὰ τὴν ἐξορίαν του, ἀντὶ τοῦ νὰ δημιουργήσῃ νέαν πατρίδα συνδεόμενος μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος τοῦ, καὶ οὕτω νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ὠφελείας καὶ ἐκδίκησιν, προετίμησε νὰ μένῃ μᾶλλον πατριώτης, ὑπηρετῶν τὴν πατρίδα του, ὄχι τρώντι ὡς πρέσβυς, ἀλλ' ὡς δημεγέρτης, ἀποτευνόμενος πρὸς τὰς κυριώτερας ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ συνηγορῶν ἐκθύμως καὶ ἐπιτυχῶς εἰς τε τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν βάσεων τῆς προτέρας πολιτικῆς τῆς· καὶ δὲν εἶναι ταῦτα ἡ μόνη ἀπόδειξις περὶ τοῦ πόσον ἦτον ἀνώτερος τοῦ στασιαστικοῦ πνεύματος καὶ τῆς εὐτελοῦς ἐκείνης μικροπρεπείας ὑπὸ τῆς ὁποίας κινούμενος ἤθελε πράξει μᾶλλον τυφλῶς καὶ καταστρεπτικῶς παρ' ὅ,τι ἤθελε φανῆ ἄσυνεπής· πρὸς οὐδὲν ἄλλο δὲν διέκειτο τόσον θερμῶς ὁ Δημοσθένης, ὅσον εἰς τὴνκατὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ Φιλίππου ἀντίστασίν του, ἀντίστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεὶς παρὰ τὸν Δημοσθένη ἦτον σφοδρότερος· καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἐφάνη ἅπαξ συμβουλευῶν τὴν εἰρήνην μετὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου πολεμίου· τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁσάκις ἐβλεπεν ὅποιανδήποτε χρεῖαν τῆς πόλεως, εὐθύς ἐδύνατο νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτήν, καὶ πώποτε δὲν ἤθελε τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του, ἐνδίδων εἰς ἰσχυρογνωμοσύνην ἢ εἰς ἰδιοτελὴ ἀλαζονείαν.

Ὅλιγα τινα μέλλομεν νὰ προσθέσωμεν περὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς του, τῆς ἀνακλήσεώς του, τῆς ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς του, τῆς δευτέρας ἐξορίας του, τοῦ θανάτου του, καὶ τῆς παραδόξου καὶ θαυμαστῆς ὁμοιότητος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κικέρωνος εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς του· ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ἡ φήμη τῆς δωροδωκίας, τὴν ὁποίαν μῆτε ἀποσιωπῶμεν, μῆτε πάλιν θέλομεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἰς αὐτήν, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, διότι δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει ἀπόδειξις ἀποχρῶσα περὶ τῆς φήμης, καὶ

πολλὰ ὀλιγώτερον περὶ τοῦ πράγματος· ὄχι διότι κρίνομεν οὕτω ὡς ἐκ τοῦ προλαβόντος χαρακτήρος καὶ τῆς διωγωγῆς του, ἔστω καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Δημοσθένους, ἀρκεῖ νὰ ὑπῆρχε πιθανή τις κατ' αὐτοῦ μαρτυρία· τούναντίον γνωρίζομεν πολλοὺς, οἵτινες ἂν καὶ πολλάκις ἀνωφελῶς ἐπειράσθησαν. ὑπέπεσαν ὅμως τέλος πάντων εἰς πειρασμὸν ἄλλ' αἱ περὶ δωροδοκίας κατακραυγαὶ εἶναι αἱ προχειρότεραι, καὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους περιεφέροντο εἰς τὰ ζῶματα παντὸς ἀποτυχόντος ὑποψηφίου ἢ ὀποιοῦδήποτε παραγγέλλοντος· διὰ τοῦτο εἶναι εὐλογον, πρὶν δώσωμεν οἰανδήποτε προσοχὴν εἰς τὴν φήμην, νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς ἀξιοπίστους πηγὰς καὶ νὰ μὴ ἀρκεσθῶμεν εἰς σπερμολογίας τὰς ὁποίας μόνος ὁ Πλούταρχος ἔκρινεν ἀξίας νὰ ἀναφέρῃ καὶ αἴτινες, ἄνευ αὐτοῦ, δὲν ἤθελον τύχη τῆς παραμικρᾶς πίστεως· καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀδέσποτος φήμη, ἡ δὲ ἱστορία περὶ τῆς φυγῆς του ἐκ τῆς Χαιρωνείας εἶναι ἀνίσχυρος ἀλήθεια· καὶ τόσον ἀνόητον εἶναι τὸ νὰ θεωρῆ τις ὡς πολλοῦ λόγου ἀξίαν τὴν τοιαύτην φήμην, ὅσον τὸ νὰ παραδέχεται τὴν φορτικὴν γραφὴν τοῦ Γίλρεῦ περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Ναπολέοντος ἐκ τῆς Μόσχας, ὡς σπουδαίαν ἱστορικὴν ἀπόδειξιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλα ταῦτα λέγονται καὶ πιστεύονται, εἰς τί ἄρά γε συνίζανται; εἰς τὰ ἐφεξῆς, ὅτι ἐνῶ οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔφευγον ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ἔφυγε μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Δημοσθένης· τότε βεβαίως μᾶλλον παράποτε, ἢ φρόνησις ἦτον ἢ καλητέρα ἀνδρεία· διότι ἐὰν ἦτον τόσον ἀπονενομημένος ὥστε νὰ μείνῃ μόνος, τί ἤθελε προκίψει; νίκη λαμπροτέρα τοῦ Φιλίππου καὶ καταστροφὴ πληρεστέρα τῶν Ἀθηνῶν περὶ δὲ τῆς δωροδοκίας, ἴσως δύναται αὕτη νὰ χρησιμεύσῃ μόνον ὡς δεῖγμα τῆς δολίας, τῆς πικρᾶς καὶ τῆς ἀδυσωπῆτου κακεντρεχείας τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ' εἰς ἄλλο τίποτε δὲν συντελεῖ.

Ἴδομεν ἀνωτέρω τὸν μεγαλήτερον ἄνδρα τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὰς ποικίλας αὐτοῦ φάσεις, τὸν αὐτοδίδακτον, τὸν ῥήτορα, τὸν πολιτικόν, τὰς δυνάμεις, τοὺς ἀγῶνας, τὰς ἐπιτυχίας του. Λέγομεν ἐπιτυχίας, διότι κανεῖς

ἄς μὴ νομίση ὅτι ἀπέτυχε· ἂν καὶ ἡσάλπιγξ τῆ- ἰσο-
 ρίας εἶναι χαλκίνη, μὴ τὴν πιστεύητε. Ἡ εὐγενεστέρα
 περικοπὴ εἰς ὅλα του τὰ συγγράμματα εἶναι ἡ μεγα-
 λοπρεπὴς ἀπολογία του κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς κατηγορίας
 εἰς τὸν περὶ Στεφάνου λόγον. Διῖσχυρίζομεθα ὡς βέβαιοι
 ὅτι ἐπέτυχεν εἰς ὃ, τι ἐπεχειρίσθη, καὶ ἂν ἡ ἐπιχείρισις
 συνέπεσε νὰ ἀποτύχη· ὅ,τι ἀπ' αὐτὸν ἐξαρτᾶτο, τὸ ἐξε-
 πλήρωσε, καὶ τί παρὰ τοῦτο δύναται ὁ ἄνθρωπος περισσό-
 τερον; ἔαν οἱ συνεργάται του δὲν ἦσαν ἐπίσης εὐτυχεῖς,
 ἡ ἀποτυχία των δὲν ἀποδίδεται εἰς αὐτὸν ἄς δώσωσιν ἐκεῖ-
 νοι λόγον. Ἐὰν ἀπρονόητοι περιστάσεις συνέδραμον εἰς
 τὴν ἀποτυχίαν του, ἔαν ἡ ἀνωτάτη πρόνοια μὲ τὸν παν-
 σθενῆ αὐτῆς βραχίονα ἐκηρύχθη κατ' αὐτοῦ, ἔαν ὄρη
 ἐσφενδονίζοντο κατὰ τινος, πῶς οὗτος ἤθελεν ἀντιστῆ;
 δὲν ἐδυνήθη, δὲν ἔπραξεν, ἀλλ' ἔπραξε τι περιπλέον, καὶ
 κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς συγχρόνους του, ἔκαμε τὴν κατασρο-
 φὴν του ἐνδοξοτέραν τῆς νίκης τῶν ἀντιπάλων του· βλέ-
 πε τὸ τελευταῖον ἀποτέλεσμα· ὁ ὕλικός θριάμβος τοῦ
 Μακεδόνοσ πρὸ πολλοῦ ἔγινεν ἄφαντος καὶ ἀπωλέσθη· μή-
 τε μνήμη μήτε ἴχνος δὲν μένει σήμερον, καὶ αὐτὰ τὰ συμ-
 βεβηκότα τῆς ζωῆς του ὑπάρχουσι γνωστὰ ἐκ μόνων τῶν
 λόγων τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου του· ἀλλ' ἡ ἠθικὴ νίκη τοῦ
 Δημοσθένουσ καὶ τῶν Ἀθηναίων, ὁ κρότος τῶν μεγαλο-
 ψύχων ἀγόνων των, αἱ ἐνδοξοὶ αὐτῶν θυσίαι, ζῶσιν ἀκό-
 μη, καὶ λάμπουσι, καὶ θέλουν ζῆ καὶ διαλάμπει ἐπὶ μάλ-
 λον καὶ μᾶλλον, ἐνίσφω ὑπάρχη μνήμη μεταξὺ τῶν ἄν-
 θρώπων.

London et westminster Review.

A. 'P. 'P.

Π Ο Ι Κ Ι Α Α,

Ἐπιτομὴ ἕκ τινος ῥωμαϊκοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν βιβλίου, ἐκδοθέντος τὸ ἔτος 1560.

Τὰ εἰς κοινὴν ἀνάγνωσιν ἐνταῦθα ἐκτιθέμενα, ἐλήφθησαν κατ' ἐπιτομὴν ἕκ τινος συγγράμματος, φέροντος τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: Sacrarium Caeremoniarum, sive rituum ecclesiasticorum sanctae romanae Ecclesiae libri tres. Post omnes omnium editiones summa denno vigilantia recogniti. Universis ecclesiasticis non tam jucundi, quam utiles et necessarii. Romae, typis Valerii Dorici 1560. Cum privilegio. [τουτέστιν Ἱερὸν ἄδυτον τῶν τελετῶν, ἦτοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων τῆς ἁγίας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας βιβλία τρία, μετὰ πάσας τὰς γενομένας ἐκδόσεις νεωστὶ μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας ἐπιθεωρηθέντα εἰς σύμπαντας τοὺς ἐκκλησιαστικούς ὄχι φρασῶντες τερπνὰ, ὅσον ὠφέλιμα καὶ ἀναγκαῖα. Ἐν Ῥώμῃ, διὰ τῶν τύπων Οὐαλερίου Δωρικοῦ 1560. μετὰ προνομίου.] Ἐντεῦθεν ἔχει ἄρα τὸ σύγγραμμα τοῦτο κῦρος, καὶ δὲν πρέπει παντάπασιν νὰ ἀμφιβάλλωμεν, μὴ δὲν ἦναι γνήσιον ῥωμαϊκόν. Θέλει δὲ γίνει γνωστὸν ἐκ ταύτης τῆς ἐπιτομῆς, πόσον ἡ Ῥώμη καὶ τότε, καθ' ὃν καιρὸν διεσείσθη μεγάλως τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς ὑπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ κατέπεσεν ἐν μέρει ἡ λεγομένη πέτρα τοῦ ἁγίου Πέτρου, ὄχι μόνον δὲν παρέλειψε κατὰ μηδὲν τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἀλαζονείαν, ἀλλ' ἐσπούδασε μάλιστα νὰ καταδείξῃ αὐτὴν πρόδηλον. Ἐπέχομεν δὲ τοῦ νὰ σημειώσωμεν πάσας δῆποτε παρατηρήσεις, ἀφίνοντες ταύτας εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτοὺς.

Περὶ τῆς στέψεως.

Ὁ πάπας, ἅμα ἐκλεχθεὶς, ἀπέρχεται κατὰ συνήθη τάξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Πέτρου· διάκονοι ἐκ τῆς τάξεως τῶν καρδιναλίων βαστάζουν τὸ κράσπεδον τοῦ μανδύου· τὸ ἐπίσυρμα ὅμως αὐτοῦ ὀφείλει νὰ κρατῆ ὁ ἐπιφανέστατος τῶν λαϊκῶν, καὶ ἂν ἤθελεν εἰσθαλιοῦτος αὐτοκράτωρ ἢ βασιλεὺς· τὴν οὐρανοειδῆ ἀψίδα φέρουν ὀκτὼ πρέσβεις. [βιβλ. ἀ σελ. 13. στήλ. 1.]

Περὶ τῆς τραπέζης μετὰ τὴν στέψιν.

Ὅταν εἰς τὴν στέψιν ἦναι παρῶν ὁ αὐτοκράτωρ, παρασκευάζεται δι' αὐτὸν ἕδρα ἐκ δεξιῶν τοῦ πάπα, καὶ ὑψηλῆ τις τράπεζα, παρὰ τὴν ὁποίαν κάθεται μόνος· ἂν δὲ ἦναι παρῶν βασιλεὺς, παρασκευάζεται δι' αὐτὸν κυλικεῖον, ὀλίγον τι ἀπέχον τῆς τραπέζης τοῦ αὐτοκράτορος· δὲν ἔχει δὲ ὁ βασιλεὺς ἰδιαιτέραν ἕδραν, ἀλλὰ πρέπει νὰ καθίσῃ μετὰ τὸν πρῶτον ἐκ τῆς τάξεως τῶν καρδιναλίων ἐπίσκοπον. Τὸν πάπαν διακονοῦν εἰς τὴν τράπεζαν οἱ ἐπισημότατοι τῶν λαϊκῶν, καὶ ἂν ἤθελαν εἰσθαλιοῦτοι ἀδελφοὶ ἢ παῖδες τῶν βασιλέων, μάλιστα ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν βασιλέων. [σελ. 19.] Τὸν πάπαν Βονιφάτιον τὸν ἡ. διηκόνουν οἱ βασιλεῖς τῆς Οὐγγαρίας καὶ Σικελίας. Ὅταν ὁ πάπας, ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ καθήμενος, νίπτῃ τὰς χεῖρας, ὅλοι οἱ συνδαιτυμόνες ἴστανται πρὸ αὐτοῦ, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἢ ὁ βασιλεὺς χορηγεῖ εἰς αὐτὸν τὸ ὕδωρ πρὸς νίψιν. Ἐν καιρῷ δὲ τῆς χειρονιψίας ταύτης ὅλοι μὲν οἱ λαϊκοὶ ὀφείλουν νὰ γονυκλιτῶσι, μόνοι δὲ οἱ καρδιναλιοὶ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ ὀρθοστατῶσιν ἀσκεπεῖς. Ἀφοῦ δὲ νίψῃ ὁ πάπας τὰς χεῖρας, ἐπιτρέπεται καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα νὰ νίψῃ τὰς ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ἰστάμενος, καὶ ἐφεξῆς ἔπειτα εἰς τοὺς καρδιναλίους, φοροῦντας τὰ καλύμματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νίπτον-

ται ἄσκεπεῖς. — Εἰς τὸ κάθισμα δὲ φυλάσσεται ἡ ἑξῆς τάξις· ὁ πάπας κάθηται εἰς τὸ μέσον· ἐκ δεξιῶν, ὁ αὐτοκράτωρ, ἂν ἦναι παρῶν· ἄλλως δὲ, ὁ πρῶτος ἐκ τῆς τάξεως τῶν καρδινάλιων ἐπίσκοπος· ἔπειτα, ὁ βασιλεὺς· ἂν δὲ παρευρίσκωνται πολλοὶ βασιλεῖς, διαμοιράζονται μεταξὺ τῶν καρδινάλιων οὕτως, ὥστε πρῶτος μὲν κάθηται ὁ καρδινάλιος, δεύτερος δὲ ὁ βασιλεὺς. Ὁ πρωτότοκος δὲ τοῦ βασιλέως, καθὼ διάδοχος τοῦ θρόνου, ἔχει τὴν χάριν νὰ κάθηται μετὰ τὸν ἐκ τῆς τάξεως τῶν καρδινάλιων ἱερέα, οὐδέποτε δὲ πλησίον τῶν καρδινάλιων, οἵτινες εἶναι ἐπίσκοποι. Σημείωσε δὲ, ὅτι τὰ περὶ τῆς χειρονομίας ρηθέντα ἰσχύουν μόνον ἐπὶ τοῦ ῥωμαϊκοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὄχι ἐπὶ τοῦ τῶν Ἑλλήνων, διότι τοῦτον μεταχειρίζονται ὡς βασιλέα. [σελ. 19 καὶ 20.] Τὸ πρῶτον ὄψον φέρει ὁ αὐτοκράτωρ ἢ ὁ βασιλεὺς· τὸ δεύτερον δὲ ὁ ἐπιφανέστατος τῶν ἡγεμόνων, καὶ ἐφεξῆς, καὶ οὕτω κάθηνται ἔπειτα εἰς τὸν προσδιορισθέντα εἰς αὐτοὺς τόπον. "Ἄξιον σημειώσεως εἶναι, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ἢ ὁ βασιλεὺς φέρει τὰ ἐδέσματα ἔξω τῆς θύρας τοῦ τραπεζῶνος· οἱ δὲ ὑποδεέστεροι ἡγεμόνες παραλαμβάνουν αὐτὰ ἀπὸ τοῦ μαγειρείου, καὶ τὰ φέρουν εἰς τὴν τράπεζαν. Οἱ ἐστεμμένοι δὲ οὗτοι ὑπηρέται παραπέμπονται μέχρι τῆς τραπέζης ὑπὸ τοῦ οἰκονόμου, κρατοῦντος εἰς τὴν χειρὰ ῥάβδου. [αὐτόθι.] Εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ πάπα εἰς οὐδεμίαν γυναῖκα, μήτε εἰς τὴν αὐτοκρατόρισσαν ἢ βασίλισσαν, συγχωρεῖται νὰ φάγη, ἀλλὰ μήτε εἰς συγγενῆ τινα τοῦ πάπα. [αὐτόθι.] Ὅταν ὁ πάπας πίνῃ, κλίνουν συνήθως ὄλαιοι λαϊκοὶ τὰ γόνατα. [αὐτόθι.] Εἰς δὲ τὴν τράπεζαν τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ ἰ. ἡ γονυκλισία ἐγένετο ἀδιαλείπτως.

Περὶ τῆς ἐλεύσεως καὶ σέψεως τοῦ νέου
ῥωμαϊκοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ νέος ῥωμαϊκὸς βασιλεὺς, μέλλων δὲ ν' ἀναγορευθῆ αὐτοκράτωρ, ἀναγγέλλει τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ὑψιστον πάπαν διὰ τῶν πρέσβεων, καθυποβάλλει εἰς αὐτὸν τὸ ψήφισμα τῆς ἐκλογῆς, μαρτυρεῖ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸ νικῶν αὐτοῦ σέβας, καθικετεύει τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν χάριν τῆς ἀποστολικῆς ἑδρας, καθυποχρεοῖ ἑαυτὸν εἰς πάντα δήποτε ὄρκον τῆς εὐπειθείας πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τελευταῖον ζητεῖ ταπεινῶς τὴν χρίσιν, τὸν προβιβασμὸν, καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Οἱ δὲ πάπαι, θεωρήσαντες τὸ ψήφισμα τῆς ἐκλογῆς, καὶ εἰς ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο συγκληθὲν συνέδριον ἐξετάσαντες ἀποχρώντως τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἐκλεχθέντος, παραδέχονται τὸν βασιλέα ὡς πνευματικὸν τέκνον τῆς ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, βεβαιοῦν αὐτὸν, ὅτι θέλει ἔχει τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν χάριν αὐτῶν, καὶ κηρύσσουν, ὅτι εἶναι ἰκανὸς νὰ παραλάβῃ παρὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὴν χρίσιν, τὸν προβιβασμὸν, καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Οὕτως ἔγεινεν εἰς τὴν στέφιν Καρόλου τοῦ δ'. καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Βενσέλου, εἰς τὴν στέφιν Ἐρρίκου τοῦ ζ., Ἀλβρέχτου, καὶ Ῥουδόλφου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. (αὐτόθι, σελ. 21.)

Ὁ ὄρκος τοῦ ῥωμαϊκοῦ βασιλέως.

“ Εἰς τὸν ἀγιώτατον κύριον κύριον ἡμῶν (δεῖνα), τὸν κατὰ θεῖαν πρόνοιαν πάπαν (δεῖνα), ὑπόσχομαι ἐγὼ ὁ ῥωμαϊκὸς βασιλεὺς, καὶ ὀρκίζομαι εἰς τὸν Πατέρα, Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ εἰς τὸ ξύλον τοῦ ζωοποιοῦ σαυροῦ, καὶ εἰς τὰ λείψανα τῶν ἀγίων, ὅτι, ἂν κατ' ἄδειαν τοῦ Κυρίου (τουτέστι τοῦ πάπα) ἔλθω εἰς τὴν Ῥώμην, θέλῳ τιμήσει τὴν ἀγίαν ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, καὶ

τὴν Αὐτοῦ ἀγιότητα, τὸν ἄρχοντα αὐτῆς, καθ' ὅλας μου τὰς δυνάμεις, καὶ οὐδέποτε θέλω ἐπιτρέψει, ὥστε, ἐμοῦ θέλοντος, ἢ προαιρουμένου, ἢ συναινούντος, νὰ γείνη ἀδικία τις ἢ προσβολὴ ἢ εἰς τὴν ζωὴν, ἢ εἰς τι μέλος, ἢ εἰς τὴν τιμὴν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει εἰς τὴν Ῥώμην δὲν θέλω ἐκδώσει διάταγμα, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τὴν Αὐτοῦ ἀγιότητα, ἢ τοὺς Ῥωμαίους· καὶ, ἥτις δῆποτε κληρουχία τοῦ ἁγίου Πέτρου ἤθελε πέσει εἰς τὴν ἐξουσίαν μου, θέλω τὴν ἀποδώσει εἰς τὴν Αὐτοῦ ἀγιότητα, καὶ θέλω προτρέψει τὸν ἐν Ἰταλίᾳ ἑπαρχόν μου, καὶ ἐξορκίσει αὐτὸν νὰ συνεργῇ μετὰ τῆς Αὐτοῦ ἀγιότητος εἰς τὴν υπεράσπισιν τῆς κληρουχίας τοῦ ἁγίου Πέτρου καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις. Εἴη μοι ὁ Θεὸς βοηθὸς, καὶ τὰ ἱερά ταῦτα τοῦ Θεοῦ εὐαγγέλια.” (σελ. 22.)

Τὸν ὄρκον τοῦτον ὤμοσεν ὁ αὐτοκράτωρ Φρεδερίκος ὁ γ'. εἰς τὴν Σιένην ἐνώπιον τοῦ παπικοῦ πρέσβεως τὸ ἔτος 1451.

Περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τοῦ ποδὸς τοῦ πάπα, τὸν ὁποῖον ἀσπάζεται ὁ αὐτοκράτωρ.

Ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου ἰδρύεται θρόνος, ἐπὶ τὸν ὁποῖον ἀναβαίνει ὁ πάπας, ἐνδεδυμένος πολύτιμον μανδύαν, καὶ φορῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λιθοκύλλητον μίτραν. Περὶ τὸν θρόνον παρασκευάζονται καθέδραι διὰ τοὺς καρδινάλιους καὶ ἄλλους ἀρχιερεῖς. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἅμα προσβλέψας τὸν πάπαν, ἀσκεπῆς τὴν κεφαλὴν καταβαίνει ἀπὸ τοῦ ἵππου, καὶ κλίνει τὸ γόνυ μέχρι ἐδάφους· πλησιάσας δὲ πρὸς τὰς βαθμίδας, κλίνει καὶ τὰ δύο γόνατα, καὶ γονυκλιτῶς οὕτως ἀναβαίνει τὰς βαθμίδας μέχρι τῶν ποδῶν τῆς Αὐτοῦ παπικῆς ἀγιότητος, τοὺς ὁποῖους ἀσπάζεται εὐσεβῶς διὰ τὸ πρὸς τὸν Σωτῆρα σέβας (α). Ὁ πάπας προσμειδιᾷ τὸν

(α) Πρὸς τὸν Σωτῆρα, ὅστις ἔμπτε τῶν ἄλλων τοὺς πόδας,

αυτοκράτορα, καὶ φιλεῖται ὑπ' αὐτοῦ τὰς χεῖρας καὶ τὸ στόμα· ἔπειτα γονυκλιτεῖ πάλιν ὁ αυτοκράτωρ, καὶ ἀποθέτει παρὰ τοὺς πόδας τοῦ πάπα ποσότητά τινα χρυσῶν νομισμάτων, ἐκφράζων εὐχαριστίας διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀπονεμηθεῖσαν τιμὴν (!!). ὁ τύπος τῆς εὐχαριστίας μένει εἰς τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ ἐλεύθερος. Ὁ δὲ πάπας ἐγείρει αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ περιπτύσσεται αὐτὸν, ζητῶν λοιουτοτρόπως νὰ δείξη τὴν ὁποίαν φέρει πρὸς αὐτὸν ἐξαίρετον ἀγάπην. Ἐνῶ δὲ ὁ αυτοκράτωρ ἴσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ πάπα, ἡ αυτοκρατορία ἀσπάζεται τῆς Αὐτοῦ ἀγώγητος τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· οἱ βασιλεῖς ἀσπάζονται καὶ τὸ στόμα, ἀλλ' οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἡγεμόνες μόνον τὸν πόδα. (σελ. 22.) Εἰς τὴν αυτοκρατορίσσαν εὐχεται ὁ πάπας νὰ λάβῃ τὸ δεύτερον στέμμα μετὰ τὴν Θεοτόκον παρθένον. Ἀφοῦ δὲ ἴστεφθῆ, ἀσπάζεται τοὺς πόδας τοῦ Πάπα, φοροῦσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ στέμμα. Προσφέρει δὲ καὶ αὐτὴ εἰς τὸν πάπαν κατὰ προαίρεσιν χρυσᾶ νομίσματα, καὶ ἔπειτα, ὅταν θέλῃ νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὡς ἐξάπαντος πρέπει, γονυπετεῖ ἐπὶ τῆς βαθμίδος τοῦ θυσιαστηρίου μέχρι τοῦ καιροῦ τῆς μεταλήψεως χωρὶς τοῦ στέμματος, καὶ, ἀφοῦ πρῶτον μεταλάβῃ ἐπὶ τοῦ μεγαλοφρεποῦς αὐτοῦ θρόνου ὁ πάπας, φέρεται χωρὶς τοῦ στέμματος πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ λαμβάνει ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἠσπάζθη, τὴν ἁγίαν κοινωνίαν.

Πομπή τοῦ πάπα καὶ τοῦ αυτοκράτορος διὰ τῆς πόλεως Ῥώμης.

Ὁ αυτοκράτωρ, φορῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ στέμμα, καὶ κρατῶν εἰς μὲν τὴν μίαν χεῖρα τὸ σκήπτρον, εἰς δὲ τὴν ἄλλην, τὴν χρυσὴν σφαῖραν, παρακολουθεῖ τὸν πάπαν, καὶ, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς ἐκκλη-

ἵσθις ἦλθε νὰ διακονήσῃ, ὅχι νὰ διακονηθῆ. Ἄς μὲ συγχωρηθῆ ἡ μόνη αὕτη παρέκβασις.

σίας, δίδει τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν σφαῖραν εἰς τινα τῶν οἰκείων αὐτοῦ, καὶ κρατεῖ εἰς τιμὴν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν, τοῦ ὁποίου τὸν τόπον ἐπέχει ἐπὶ τῆς γῆς ὁ πάπας, τὸν ἀναβολέα τοῦ παπικοῦ ἵππου, μεχριστοῦ ἀναβῆ ὁ πάπας ἐπ' αὐτὸν, ὀδηγῶν ἔπειτα ἐκ τοῦ χαλινοῦ ὀλίγα τινα βήματα εἰς τὰ πρόσω τὸν παπικὸν ἵππον. Ὁ δὲ πάπας ὀφείλει νὰ προσποιηθῆ, ὅτι ἀποδοκιμάζει τὴν ταπεινωτικὴν ταύτην ἐργασίαν, ἀλλ' ὕστερον κάμνει εἰς αὐτὸν διὰ λόγου τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἀποδέχεται τὴν τιμὴν ταύτην ὄχι δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἐκείνον, τοῦ ὁποίου ἐπέχει τὸν τόπον· ἀναβαίνει δὲ τελευταῖον καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὸν ἵππον, καὶ ἐλαύνει ἔφιππος ἐξ ἀριστερῶν τοῦ πάπα ὑπὸ τὴν αὐτὴν οὐρανοσειδῆ ἀψίδα, τὴν ὁποίαν βαστάζουν οἱ ἔξοχοι τῶν ἡγεμόνων. (σελ. 27.)

Περὶ τῆς τριστεφοῦς μίτρας.

Ἡ τριστεφῆς μίτρα, τὴν ὁποίαν φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὁ πάπας, ὀνομάζεται βασίλειον, καὶ σημαίνει τὴν ὑπερτάτην ἱερατικὴν καὶ αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν καὶ δύναμιν· φορεῖ δὲ αὐτὴν κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐδέποτε δὲ, ὅταν ἱερουργῆ· (σελ. 133.)

Ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ ὄρκος νέου ἡγεμόνου.

Ὁ μέλλων νὰ ἐκλεχθῆ ἡγεμὸν, ἔρχεται εἰς τὸ οἶκμα τοῦ πάπα φέρων χρυσοῦν μανδύαν, ποδήρη, καὶ κατὰ τὸν δεξιὸν ὄμων ἀνοικτὸν, καὶ, ὅταν ὁ πάπας ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν βαστάζει τὸ ἐπίσυρμα, τοῦ μανδύου αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν κάθηται παρὶ τοὺς πόδας τοῦ πάπα, ὅστις προβιβάζει αὐτὸν ἰππότην τοῦ ἀγίου Πέτρου, καὶ ἂν ἤθελεν εἶσθαι ἤδη ἰππότης· γονυκλιτήσας δὲ ἔπειτα, ὀρκίζεται τὸν ἐξῆς ὄρκον· „Ἐγὼ [δεῖνα], κατὰ συγκατάνευσιν τοῦ Κυρίου, μέλλων ἡγεμὸν, ὑπόσχομαι, ὁμολογῶ, καὶ ὀρκίζομαι εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἅγιον Πέτρον, ὅτι θέλω

σέβεσθαι τὴν ἁγιωτάτην ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ πείθεσθαι εἰς αὐτὴν, καὶ εἰς σὲ τὸν κύριόν μου, κύριον [δεῖνα] καὶ εἰς τοὺς νομίμους σου διαδόχους, καὶ οὐδέποτε θέλω παύσει νὰ σε βοηθῶ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς ὅλας σου τὰς ὑποθέσεις, καὶ νὰ προσατεύω καὶ νὰ διατηρῶ διὰ τῆς θείας ἀντιλήψεως τὰ κτήματα, τοὺς ἀγροὺς, καὶ τὰ δίκαιά σου. Περὶ δὲ τῆς ἡγεμονικῆς τιμῆς, τὴν ὅποιαν θέλω λάβει σήμερον παρὰ σοῦ, ὑπόσχομαι, εὐγνωμονῶν διὰ τὴν μεγάλην ταύτην χάριν, νὰ πέμπω πρὸς σὲ καὶ τοὺς διαδόχους σου κατ' ἔτος, τὴν ἐορτὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, λευκὸν καὶ λαμπρῶς κεκοσμημένον ἵππον. Εἶπ' μοι ὁ Θεὸς βοηθὸς κ.τ.λ." Μετὰ τὸν ὄρκον τοῦτον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἡγεμὼν (ὡς πρότερον ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ βασιλεὺς) γίνεται ἄμεσος τιμαριώτης τοῦ πάπα, ἐπιθέτει ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὁ πάπας τὸν ἡγεμονικὸν πῖλον, καὶ ἐγχειρίζει εἰς αὐτὸν τὸ σκῆπτρον· ὁ δὲ ἡγεμὼν, φορῶν τὸν πῖλον, καὶ κρατῶν τὸ σκῆπτρον, ὁφείλει νὰ πέσῃ εἰς τὰ γόνατα, καὶ ν' ἀσπασθῇ τοὺς πόδας τοῦ πάπα· ἔπειτα ἀναστὰς, φέρεται ὑπὸ δύο νέων καρδιναλίων εἰς τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ τόπον, ὅστις εἶναι προσδιωρισμένος πλησίον τῶν δύο τελευταίων ἐκ τῆς τάξεως τῶν καρδιναλίων διακόνων. — Τὸ βιβλίον σημειοῖ πρὸς τούτοις, ὅτι δὲν ἄρμόζει ν' ἀσπάζωνται οἱ καρδιναλίοι τὸν ἡγεμόνα, διότι δὲν εἶναι ἴσος μετ' αὐτῶν.

Περὶ τοῦ ἱεροῦ ξίφους κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννήσεως.

Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐορτῆς τῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γενεθλίων τὴν νύκτα συνεθίζουσι οἱ πάπαι νὰ δίδωσιν ἢ νὰ σέλλωσι πρὸς τινα τῶν μεγάλων ἡγεμόνων ἱερὸν ξίφος καὶ ἡγεμονικὸν πῖλον· καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο εἶναι βέβαια μυσήριον· διότι ὁ υἱὸς τοῦ αἰωνίου Θεοῦ προσέλαβε τὴν ἡμετέραν φύσιν, διὰ νὰ διαλλάξῃ ταύτην πρὸς τὸν δημιουργόν

αὐτῆς, καὶ νὰ νικησῇ τὸν διάβολον, τὴν εὐρέτην τοῦ θανάτου, εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν φύσιν, τῆς ὁποίας ἔγεινε κύριος. Ἡ νίκη δὲ αὐτῆ ἐμφαίνεται πρεπόντως διὰ τοῦ ξίφους, καὶ προσέτι σημαίνει τὸ παπικὸν τοῦτο ξίφος τὴν ὑπερτάτην κοσμικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Χριστὸς εἰς τὸν πάπαν, τὸν τοποτηρητὴν αὐτοῦ ἐπὶ γῆς, ὡς δηλοῦν οἱ λόγοι ἐκεῖνοι· “ ἔδούθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ “ ἐπὶ γῆς „, καὶ πάλιν “ καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἕως περάτων τῆς οἴκου μένης „(α). Ἡ δύναμις δὲ αὐτῆ σημαίνεται διὰ τοῦ μεταξίνου τῆς κεφαλῆς καλύμματος, τὸ ὁποῖον συνεθίζουσι οἱ πάπαι νὰ φορῶσι κατὰ τὴν νύκτα τῆς εορτῆς ἐκείνης.

Περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ πάπα πρὸς τοὺς ἡγεμόνας.

Ὁ πάπας τῆς Ῥώμης δὲν προσκυνεῖ κανένα, μήτε ὑπεξαιίσταται ἐνώπιόν τινος, μήτε κλίνει τὴν κεφαλὴν, ἢ ἀφαιρεῖ ἀπ’ αὐτῆς τὸ κάλυμμα· μόνον ἐνώπιον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ αὐτοκράτορος, ἀφοῦ καθήμενος ὑποδεχθῆ αὐτὸν ἀσπάζομενον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἐγείρεται ὀλίγον τι ὁπότε τὸν περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀγκάλας, καὶ δίδει εἰς αὐτὸν τὸν ἀσπασμὸν τῆς εἰρήνης· τοῦτο δὲ κάμνει συνήθως καὶ εἰς ἄλλους μεγάλους βασιλεῖς· ὅλους ὅμως τοὺς λοιποὺς ἡγεμόνας καὶ ἀρχιερεῖς, ὁποίαν δήποτε ἀξίαν ἂν ἔχωσιν, ὅτε προσέρχονται οὗτοι, διὰ νὰ τοῦ ἀσπασθῶσι τὸ σῶμα, ὑποδέχεται πάντοτε καθήμενος. Πλὴν ἀλλὰ συνεθίζουσι οἱ πάπαι πρὸς τοὺς καρδιναλίους καὶ ἄλλους ἐπισήμους ἡγεμόνας εἰς ἰδιαιτέρας συνεντεύξεις, ὅταν οὗτοι προσ-

(α) Ἀνάγνωθι τὸν ψαλμὸν οἶ· ἐκ τοῦ ὁποίου ἐλήφθη οὗτος ὁ στίχος (8), καὶ εἰπὲ ἔπειτα εὐσυνειδότως καὶ εἰλικρινῶς, ἂν ὁ ψαλμοδὸς ὑπαίνιτται ἐνταῦθα τὸν πάπαν· μάλιστα εἰς τοὺς στίχ. 10, 11, 12, 14, 15, 17.

φέρωσι τὸ αὐτῶν σέβας, καὶ οἱ πάπαι δὲν φορῶσι τὰ ἀρχιερατικά, νὰ κλίνωσιν ὀλίγον τὴν κεφαλὴν, ὡς ἀνταποδίδοντες τρόπον τινὰ τὴν ὑπόκλισιν· τοῦτο δὲ κάμνουν ὄχι κατὰ χρέος, ἀλλὰ δι' εὐγένειαν ἡθους. (σελ. 113.)

Περὶ τῶν τιμῶν, τῶν ἀπονεμομένων εἰς
τὸν πάπαν.

Ὅλοι οἱ θνητοὶ, κατ' ἐξοχὴν οἱ χριστιανοὶ, ὁποῖαν δὴποτε ἀξίαν ἢ ὁποῖον δὴποτε βαθμὸν ἂν ἔχωσιν, ὀφείλουν, ἅμα προσιδόντες τὸν πάπαν, νὰ κλίνωσι τρις τὰ γόνατα, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ὁποίου ἐπέχει τὸν τόπον ἐπὶ τῆς γῆς, ν' ἀσπασθῶσι τὸν πόδα αὐτοῦ. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα, τοὺς βασιλεῖς, τοὺς μεγάλους ἡγεμόνας, καὶ πρέσβεις, συγχωρεῖται κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν ν' ἀσπασθῶσι τὴν χεῖρα καὶ τὸ στόμα, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους, μόνον τὸν πόδα αὐτοῦ. Οἱ καρδινάλιοι ὑποκλίνονται δις βαθεῖαν ὑπόκλισιν, καὶ εἰς τὸ τρίτον κλίνουν τὸ γόνυ, καὶ ἀσπάζονται τὸν πόδα, ὅταν ἱεροπρακτῆ. Οἱ καρδινάλιοι ἀσπάζονται τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα, τὴν ὁποῖαν προτείνει ὑπὸ τὸν μανδύαν· οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἀρχιερεῖς, μόνον τὸ δεξιὸν γόνυ· οἱ αὐτοκράτορες, βασιλεῖς, καὶ μεγάλοι ἡγεμόνες εἰς πᾶσαν δὴποτε περίστασιν, τὸν πόδα. Ὅταν δὲ ὁ πάπας διανέμη κηρία, ἢ βαιᾶ, οἱ μὲν καρδινάλιοι ἀσπάζονται τὴν χεῖρα καὶ τὸ γόνυ· οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, μόνον τὸ γόνυ· οἱ δὲ αὐτοκράτορες, βασιλεῖς, καὶ ἐπιφανεῖς ἡγεμόνες, τὴν χεῖρα καὶ τὸν πόδα. (σελ. 113.)

Ἐκ τῆς μικρᾶς ταύτης διαγραφῆς γίνεται δῆλον, ὁποῖαν ἐπισημότητα ἀπένεμεν ὁ πάπας τῆς Ῥώμης πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας καὶ ὄλους τοὺς ἡγεμόνας· ἂν δέ τις νομίξῃ, ὅτι ἢ Ῥώμη ἠλλάξε τώρα γνώμην, ἀπατάται! Roma mutat opera, nunquam consilium (ἢ Ῥώμη ἀλλάσσει τὰ ἔργα οὐδέποτε δὲ τὴν γνώμην). Τὸ μὲν πρὸς τοὺς καιροὺς πο-

λιτεύεσθαι, ἠκολούθησεν ἤδη πολλάκις καὶ πάντοτε· οὐδέποτε ὁμως ἀπέστη ἀπὸ τῶν σχεδίων αὐτῆς, οὐδ' ἀπρηγήθη τὴν φιλαρχίαν καὶ τὴν μωρὰν ταύτην ἰδέαν, γὰρ ἐξαπλώσῃ ἐφ' ὅλην τὴν κατοικουμένην γῆν τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν κοσμικὴν αὐτῆς ἐξουσίαν.

[Μετάφρασις ὑπὸ Κ. Κ.]

Ἄναγγέλλομεν εὐχαρίστως εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, ὅτι, ἀφοῦ διεκηρύχθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ καθίδρυσις τοῦ ἐν Ἀθήναις ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου, οἱ σοφοὶ αὐτῆς ἐπροθυμήθησαν πολλαχοῦ νὰ συλλέξωσι καὶ χρήματα καὶ βιβλία χρήσιμα ὑλῆς παντοδαπῆς, καὶ νὰ τὰ ἀποστείλωσιν εἰς Ἀθήνας πρὸς πλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἀρτιπαγοῦς Πανεπιστημίου μας, προθέτοντες καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἀκαδημαϊκὸν ἡμῶν σύλλογον πλήρη φιλοφρονήσεων καὶ μαρτυροῦντα τὴν ὁποίαν αἰσθάνονται εἰλικρινῆ καὶ ζωηρὰν χαρὰν, βλέποντες τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας λαμπруνομένας πάλιν μὲ ὑψηλὰ ἐπισημονικὰ καθιδρύματα. Ὁ Σεβασμιος κύριος Βράνδης συνέλεξε καὶ ἀπέστειλεν ἤδη ἱκανὰ χρήματα ἐκ Βόννης εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἤδη συλλέγει βιβλία διὰ νὰ τὰ ἀποστείλῃ ὡσαύτως. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἐν Ὀλδεμβούργῳ Γυμνασίου κύριος Γρευῆρος συνέλεξεν ὁμοίως περὶ τὰς ἑξακοσίας δραχμὰς εἰς ἀγορὰν βιβλίων διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τὸ Πρυτανεῖον. Ὁ φιλόμουσος, φιλόλαος καὶ μεγαλοφυῆς Ἀρχιδουξ τῆς Τοσκάνης καὶ οἱ ἐκεῖ σοφοὶ ἀπέστειλαν ὁμοίως ἱκανὰ βιβλία εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πανεπιστημίου μας,

Τελευταῖον δὲ ἡ Ἀκαδημία τῆς Κανταβριγίας ἐν Ἀγγλίᾳ ἔπεμψεν ἐνταῦθα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν πολλὰ ἐπισημονικὰ ἀγγλικὰ βιβλία, μὲ τὰ ὁποῖα συνήψε καὶ γράμμα πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις ἀκαδημαϊκὸν σύλλογον, πλήρες φιλοφρονητικωτάτων ἐκφράσεων. Ἡ Ἀκαδημία τῆς Κανταβριγίας, ἡ τοῦ Καμβορίτου εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτάτων Ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης, συσταθεῖσι κατὰ τὸ 630 ἔτος μ. Χ. ὑπὸ Σιγισβέρτου βασιλέως τῶν ἀνατολικῶν Ἀγγλων. Πολλὰ προνόμια ἐδόθησαν εἰς αὐτὴν παρὰ τῶν κατὰ χρόνους ἡγεμονευόντων· παρὰ δὲ Ἰακώβου τοῦ πρώτου ἔλαβε τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ στέλλῃ δύο ἀντιπροσώπους εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ βιβλιοθήκη της περιέχει ὑπὲρ τὰς 100,000 τόμων· τὸ ὄρυκτολογικὸν της ταμεῖον εἶναι πλουσιώτατον, καὶ ὁ βοτανικὸς της κήπος εὐρυχωρότατος. Τὸ βουλευτήριον αὐτῆς εἶναι κομψότατον, ὡκα-

δομημένον κατὰ τὸν κορινθιακὸν τύπον, καὶ τὰ πλεῖστα ἀκροατήριά της ἔχουσιν ἀρχιτεκτονικὴν ἑλληνικὴν. Ἐνταῦθα καταχωρίζομεν τὴν ἐκ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς ῥηθείσης ἐπιστολῆς τοῦ Προκαγκελλαρίου καὶ τῆς βουλῆς τῆς Κανταβριγιανῆς Ἀκαδημίας, καὶ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Πρυτάνεως καὶ τῆς βουλῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, πιστεύοντες, ὅτι θέλομεν εὐχαριστήσῃ διὰ τῆς κοινοποιήσεως ταύτης τοὺς φιλομούσους ἀναγνώστας μας.

Ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηναίων, τῇ πάσης τέχνης εὐδοκίμου καὶ ἐπιστήμης γεννητρίᾳ καὶ τιθηναῖ, τῶν ἐλευθέρων μαθημάτων ἐπιμελουμένῳ ἀγλαοτάτῳ καὶ περιφανεστάτῳ συλλόγῳ.

Ὁ Προκαγκελλάριος καὶ πᾶσα ἡ Κανταβριγιανῆ Ἀκαδημία χαίρειν.

Γράμμασιν ὑμῖν δηλῶσαι βουλόμενοι, ὅπως πρὸς ὑμᾶς διακειμέθα, λόγων ἰκανῶν ἀπορεῖν ἔδοκοῦμεν, οἷς ἂν τὴν ἐπιθυμίαν ἀξίως πληρώσαιμεν. Εἰ γὰρ οὕτω φύσεως ἔχομεν, ὥστε καὶ ὑπὸ τῆς χώρας αὐτῆς, ἣ τῶν φιλουμένων ἔχῃ τινὰ διαμένει, ἀκαταλήπτῳ τινὶ φορᾷ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀγεσθαι, τίνι ἂρ οἴεσθε διανοίᾳ τὴν κανταβριγιανὴν Ἀκαδημίαν τὸν ἐν Ἀττικῇ τῶν ἐλλήνων σοφῶν σύλλογον προσερεῖν; Ὡν μὲν γὰρ δὴ παιδευμάτων πηγαὶ ἀφθονοὶ ἀνέδοσαν παρ' ὑμῖν, τούτων αὐτοὶ σμικρὰ τινὰ ῥυάκια μόνον μεταδιώκομεν, ὧν δὲ λόγων ἐλευθέρων καὶ μαθημάτων εὐφορία τε καὶ ἀκμὴ ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων χώρα ὥφθη ποτέ, ταῦτα συντόνῳ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ ἡ κανταβριγιανὴ Ἀκαδημία οἷον ἐνθεματισθέντα οἱ θεραπεύει, ἀναζωοὶ δὲ μαραινόμενα. Ὅσοις οὖν παιδεύμασιν ἐκ τῆς ὑμετέρας πόλεως μετενηνεγμένοι ἐνθάδε οἱ ἡμέτεροι ἐγγυμνάζονται παῖδισ, ἡδιστον μὲν ἴσως ὑμῖν ἀκοῦσαι, ἡμᾶς δ' ἀποκρῦψασθαι οὐκ εἰκός. Τῶν δὲ ἑλληνικῶν μαθημάτων τοσαύ-

την ποιούμεθα ἐπιμέλειαν, ὅσην τῆς τε γλώσσης τὸ τέλειον, καὶ τῶν λέξεων ὁ πλοῦτος καὶ τοῦ λόγου τὸ εὐρυθμον καὶ ἐμμελὲς ἀπαιτοῦσι. Πεποιθασμεν γὰρ, πλείστον ὅσον ἡμῖν διαφέρειν τοῖς τῶν ἐλλήνων λόγοις μετὰ μεγίστης σπουδῆς ἐμπαιδεύειν τοὺς νέους, ὡς, ἐπειδὴν τοιαύτης παιδείας μετάσχωσι, πολλῶν ἂν ἄλλων καὶ καλλίστων μαθημάτων ἐπιμελησομένους, ἂ τοῖς ἐλληνικῆς παιδείας μὴ γευσαμένοις παντάπασιν ἄληπτα γίνεταί. Ἴνα μὲν οὖν ἔρωσ τῆς ἐπιστήμης, ἣ φῶς ἀληθείας καὶ χρόνου μάρτυς ἀκούει, ταῖς ψυχαῖς τῶν παρ' ἡμῖν παιδευομένων νέων ἐγκατασπαρῆ, τὴν τοῦ Θεουκιδίδου αὐτοῖς συγγραφὴν ἀναγινώσκειν προτίθεμεν, ἵνα δὲ πρὸς παράδειγμα τῶν χρηστῶν ἠθῶν ἔχωσιν ἀφορᾶν, τὰς τοῦ Ξενοφῶντος βίβλους ἀνελλίσσειν αὐτοῦς ἀξιούμεν, ἵνα δ' ὄρμῃ αὐτοῖς πρὸς φιλοσοφίαν ἐγγένηται, τὰ τοῦ Πλάτωνος ἀνὰ χεῖρας ἔχειν κελεύομεν, ἵνα δὲ τὴν τῶν δραματικῶν ποιημάτων χάριν θαυμάσωσι, τὰ τοῦ Σοφοκλέους διὰ σπουδῆς ἔχειν αὐτοὺς δοκιμάζομεν, ἵνα δὲ τὴν τοῦ λέγειν δεινότητα ζηλώσωσι, τοῖς τοῦ Δημοσθένους λόγοις ἐγκύπτειν αὐτοῖς παραγγέλλομεν. Οὐ μόνον δὲ πᾶσα ἢ παρ' ἡμῖν νῦν ἀκμάζουσα ἐπιστήμη ἐκ τῆς ὑμετέρας πόλεως εἴληφε τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ καὶ τῶν στοῶν ἡμῶν αἱ πλείζαι, ἐν αἷς διαλεγόμεθα, ἀττικῶν τινος τύπου εἰσὶν ἀπομιμήματα, καὶ ἀττικῆ ἀγλαΐα κεκόσμηται. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡμεῖς τὰς Ἀθήνας, ἅτε γενέτειραν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν λόγων διδάσκαλον γενομένην, φιλεῖν ὀφείλομεν καὶ τιμᾶν, καὶ ἔργῳ δὴ φιλοῦμέν τε καὶ τιμῶμεν. Ἄ δ' εἰς τὴν ὑμῶν εὐημερίαν καὶ τὸ ἀξίωμα φέρειν ἠγούμεθα, ταῦτα τὸν Θεὸν ὑμῖν δωρεῖσθαι εὐχόμεθα. Οἱ κοινὰ ἔχοντες τὰ σπουδάσματα, κὰν πορρώτατῳ διεστῶτες ἀλλήλων τύχωσι, δεσμῶ τινι οἰκειότητος ἀλλήλοις συνδεῖσθαι πεφύκασιν. Οἰκείοι ἄρα ὑμῖν, ἄνδρες περιφανέστατοι καὶ σοφώτατοι, τυγχάνομεν ὄντες. Ὁ ἡμέτερος Κάμος, ἕτερος οὗτος Ἀλφειός, τῷ Ἰλισσῶ συμβαλεῖν τὸ ρέθρον ἐπέιγεται. Βίβλους δὲ τῶν ἐν Κανταβριγία τετυπωμένων ἐν τῷ παρ' ὑμῖν Λυκείῳ ἀνελλισσομένας ὀρώμεν τέ-

λεις δὲ καὶ αὐτοὶ τοῦ τῆς Ἀκαδημίας ἐδάφους ἐπιβαίνειν
δοκοῦμεν.

Ἔσμεν, ἄνδρες τιμιώτατοι καὶ σοφώτατοι,
εὐνοούστατοι ὑμῖν

Ὁ Προκαγκελλάριος καὶ ἡ Βουλὴ τῆς Καντα-
βριγιανῆς Ἀκαδημίας 12 δεκεμ. 1839.

Τῷ προεξάρχοντι καὶ τοῖς βουλευταῖς τῆς
Κανταβριγιανῆς Ἀκαδημίας, ἀνδράσι περιφα-
νεστάτοις καὶ σοφωτάτοις,

Ὁ Πρύτανις καὶ ἡ βουλὴ τῆς ἐν Ἀθήναις
Ἀκαδημίας, τῆς ἐπικεκλημένης Ὀθωνείας,
χαίρειν.

Οὐκ ἂν ἐξείποιμεν, ὄσης ἡμᾶς τὰ γράμματα ἐπέπλησε
δυμηδίας, ἃ ἔναγχος ἐκομισάμεθα παρ ὑμῶν, ἄνδρες περι-
φανέστατοι καὶ σοφώτατοι. Ἦς γὰρ αὐτοὶ περὶ πολλοῦ
ἂν ἐποίησάμεθα δεηθέντες τυχεῖν παρ ὑμῶν εὐνοίας καὶ
χάριτος, ταύτην ὑμεῖς αὐτοκέλευστοι προσενεγκεῖν προῦ-
θυμήθητε, τόθ' ἡμέτερον αὐτῶν περὶ τοὺς προγόνους ἡμῶν
ἐπιδεικνύμενοι εὐσεβὲς καὶ τὸ περιὸν ὑμῖν αὐτοῖς φιλά-
γαθον καὶ φιλόφρον τεκμηριοῦντες. Καὶ πάλαι μὲν οὖν
ἤδειμεν τὴν Καταβριγιανὴν Ἀκαδημίαν, ἧς τὸ κλέος
πρεσβίστης τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην γνωριζομένης ἐκ
πολλοῦ χρόνου πανταχοῦ διεφοίτησε, τῇ τε ἄλλῃ πάσῃ
διαπρέπουσαν ἐπιστήμῃ καὶ τὰς Ἑλληνικὰς Μούσας οὐχ
ἤκιστα θεραπεύουσαν. Ταῦτά τοι καὶ τὴν ἔνδοξον Ἀλφίω-
να τῆς εὐκληρίας ἐμακαρίζομεν, οἷα φωστήρι λαμπρῷ
καὶ πυκνὰς πανταχόσε διαχέοντι τὰς ἀκτίνας τῷ ἐν τῇ
Κανταβριγιανῇ Ἀκαδημίᾳ ἐκ πολλοῦ ἀναφθέντι τῆς σο-
φίας πυρσῷ ἀμφιλαφῶς καταυγαζομένην, καπὶ τὰς μεγά-
λας ἐκείνας καὶ ἀγαθὰς ἐκθερμαινομένην πράξεις, αἷς κρά-
τος μὲν ἑαυτῇ καὶ κλέος περιεποίησατο μέγιστον, λαοῖς
δὲ πολλοῖς τῆς τοῦ Χριστοῦ παντελῶς ἀνηκούστοις φωνῆς
καὶ ἐν σκότῳ τῆς δυσσεβείας ἠλάσκουσι τὸ θεῖον καὶ σω-

τῆριον Εὐαγγέλιον διεκήρυξε, πολλοὺς δ' ἀγρίως διαιτω-
 μένους τοῦ θηριωδῶς ζῆν ἀπαλλάξασα ἐς τὸν πολιτικὸν
 καὶ ἐμμελῆ μεθωδήγησε βίον, ἔθνη δὲ πολλὰ, ἐν ἀμηχάνοις
 δεινοῖς καθεστῶτα καὶ μείζονος ἐπικουρίας δεόμενα, προθύ-
 μως φιλανθρωπευσάμενη, ταῖς εὐποιΐαις ἑαυτῆς ἀνηρτήσα-
 το· οἷς δὴ καὶ τὸ ἐλληνικὸν ἡμῖν ἐγκατεiléχθω εἰκότως,
 οὐχ ἦπτον τῇ παρὰ τῶν Βρεττανῶν εὐνοίᾳ καὶ ἀρωγῇ ἢ τῇ
 ἑαυτοῦ ἀνδρείᾳ καὶ ἀρετῇ τὴν ἐλευθερίαν ἀνακτησάμενον.
 Ἦδη δ' ἐν οἷς ἡμῖν ἐπέστείλατε, τοῦτο μὲν τὴν καλοκά-
 γαθίαν ὑμῶν καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς εὖνουν ὄρωντες εὐχαρίζω-
 λίαν πρὸς ὑμᾶς διετέθημεν, τοῦτο δὲ διὰ τιμῆς τηλικαύ-
 τῆς ἄγοντας ὑμᾶς τὴν τῶν ἡμετέρων προγόνων γλῶσσαν
 καταμαθόντες, καὶ πρὸς τὰ ἐκείνων ἀριστουργήματα, ὡς
 πρὸς παραδείγματα τέλεια καὶ ὑπερίαν ὑπερβολὴν ἀπο-
 λείποντα, τοὺς τῶν Βρεττανῶν παιῶδας ῥυθμίζειν σπου-
 δάζοντάς, ἐπιεικῶς ἤσθημεν. Τὸ γὰρ ταῦτά προαιρεῖσθαι
 οὐ μόνον ἀρχὴ οἰκειότητος δοκεῖ γίγνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις,
 ἀλλὰ καὶ βεβαίωσις, τῆς περὶ ταῦτά σπουδῆς δεσμῶ τινι
 στερρότάτῳ καὶ ἅμα θυμηρεστάτῳ συνάπτειν αἰεὶ τοὺς ἀν-
 θρώπους πρὸς ἀλλήλους φιλούσης. Τὸ δ' ὡς καὶ μέγα φρο-
 νῆσαι ἡμῖν ἐπήλθε καὶ σοβαρεύσασθαι λέγειν, οὕτως ὑπὸ
 τῶν καθ' ἡμᾶς σοφωτάτων ἀνδρῶν τὴν τῶν προγόνων σο-
 φίαν θαυμαζομένην κατανοήσασι, μὴ οὐκ ἀνεπαχθῆς ἦ.
 Πάνυ μὲν οὖν ἡμεῖς ἠδέως καὶ τὰ προσεπιπεμφθέντα ἐδεξά-
 μεθα δῶρα, ἀγλαὰ, νῆ τὰς Μούσας, καὶ οἶα τὴν τῷ πολυ-
 χεύμονι Κάμῳ ἀρδευομένην χώραν φύειν εἰκόσ, καὶ σφόδρα
 ἦν ἡμῖν βουλομένοις, ἐτέροις τισὶν ὑμᾶς τῶν παρὰ τῷ ἡμε-
 τέρῳ Ἴλισσῷ φυομένων ἀμείψασθαι. Ἀλλὰ καὶ τοι προ-
 θυμίας ἐς τοῦτο μηδὲν ἐλλείπουσι, τά γε μὴν παρὰ τῆς τύ-
 χης οὐχ ὁμοίως εὐπορα ἡμῖν ἀπαντᾶ. Ὁ γὰρ Ἴλισσὸς οὐκ
 ἔτι πολὺς ἀπὸ τοῦ ὑπερανέχοντος Ἰμμητοῦ καταρρέων,
 τὴν παρὰ ταῖς Ἀθήναις ἐπέρχεται χώραν, τὸ χλοανθῆς αὐ-
 τῇ ὡς τὸ πάλαι παρασκευάζων καὶ γόνιμον, ἀλλ' αὐχμηρὸς
 νῦν λίαν ἐστὶ τὴν ὄψιν, καὶ εἰς γῆν καταδύων τὸ ὑπόλοι-
 πον τοῦ νάματος ἀποκρύπτει, οἷον αἰδούμενος θολερὸν αὐτὸ
 προφαίνειν καὶ ἀτερπέει, καὶ τοσοῦτῳ ἦππων τῆς ἀρχαίας

ὄρασθαι δόξης. Τουγάρτοι λόγον ὑμῖν μόνον ἐν τῷ παρόντι ἀπὸ διανοίας εὐγνώμονος εὐχαριστήριον ἀντιπέμπομεν, καὶ χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἰκέτιδας αἴροντες, τοῦθ' ὃ καὶ τοῖς ἀδυνατοῖς ἐστὶν εὐπορον, πολλῶ μείζω τῶν δεδωρημένων γενέσθαι ὑμῖν εὐχόμεθα παρὰ θεοῦ τὸν ἀντίδοσιν. Ἦν δὲ θεὸς τοῦ λοιποῦ εὐμενῆς τῇ Ἑλλάδι ἐπιβλέπων διατελέση, ἴσως ἐσαῦθις οὐχ ὁμοίως κεναῖς ὀφθησόμεθα ταῖς χερσίν, ἀλλ' ἔργῳ τὸν λόγον ἐμπεδοῦντες, ἐκ τῆς παρὰ τῷ Ἰλισσῶ ταύτης χώρας, ἣν ἐκ πολλοῦ χερσωθεῖσαν νεᾶν ἀρτίως ἐπεβαλόμεθα, ἀκροθινιάσομεν ὑμῖν ὅ,τι ἄξιον.

Προσαγορεύομεν ὑμᾶς ἐν τιμῇ καὶ ἀγάπῃ διατελοῦντες

Ἐξ Ἀθηνῶν, τῇ 17 Ὀκτωβρίου

ἔτει σωτηρίῳ 1840.

Προθυμότατοι ὑμῖν καὶ εὐνοῦστατοι

ὁ Πρύτανις καὶ ἡ Βουλὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Β.

Ἀκαδημίας, τῆς ἐπικεκλημένης Ὀθωνείας.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ.

Παίγνια, ἡ συλλογὴ ποιημάτων τοῦ Κ. Ἡλίου Τανταλίδου, ἐξεδόθησαν εἰς Σμύρνην κατὰ τὸ 1839. Τὸ τωρινὸν Βυζάντιον εἶναι ἡ πατρίς τῶν ἀηδόνων καὶ ποιητῶν. Αἱ μούσαι ἀφ' ὅτου ἔφυγον τὰς Ἀθήνας, μετ' ἀδοκίμους τινὰς ἀποπέρας εἰς τὴν παλαιούσαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Κρήτην, κατέφυγον εἰς τοὺς λόφους τοῦ ὠραίου Βοσπόρου. Ἐκεῖ ὁ ἐραστὴς τῶν χαρίτων Χρισόπουλος ἔψαλλε τὰς ἐσπέρας ἀκούων τοῦ ῥόδου τὴν ἐρωμένην. Ἐκεῖ ὁ Ῥίζος ἀνεγέννησε τὴν ἑλληνικὴν τραγωδίαν. Ὁ Ἰ. Ραγκαβῆς μετέφερε τ' ἀριστουργήματα τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου εἰς μεταφράσεις ὑπερβαινούσας πολλάκις αὐτὰ τὰ πρωτότυπα. Ἐκεῖθεν ὠρμήθησαν οἱ δύο Σούτζοι, οἱ κρούοντες, καθ' ὅλην τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεως, διαφόρους χορδὰς τῆς αὐτῆς κιθάρας. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου σκιὰ θανάτου ἠπλώθη εἰς τοῦ Κωνσταντίνου τὴν πόλιν, καὶ οἱ προέχοντες κατ' ἀξίαν καὶ μάθησιν ἔπεσαν ὅλοι πρωτομάρτυρες τῆς ἐλευθερίας μας, κατεσιγάσθησαν ἕκτοτε τὰ

τερψικάρδια μέλη, καὶ χηρῶν καὶ ὀρφανῶν μόνον Ἰρῆνοι ἠκούοντο ὑπὸ τὰς πενθίμους κυπαρίσσους. Ἄλλ' ὁ χρόνος ἐπουλόνηι τὰς πληγὰς καὶ ἰᾶ τοὺς πόνοους. Ἴδου ὡς εἰς ὦραν ἕαρος ὁ ποιητὴς τῶν παιγνίων Κ. Τανταλίδης ψάλλει ἔρωτα, καὶ χαριεντίζεται, καὶ οὐδεμία Ἰρηνώδης χορδὴ τὸν ἀνακαλεῖ τὸ Βυζάντιον δούλον, καὶ οὐδὲν ποιητικὸν ὄναρ τὸν παριζᾶ τὰς σκιάς τῶν θυσιασθέντων συμπατριωτῶν του' ἢ ἄς εἰπῶμεν τὸ ἀληθὲς μᾶλλον. Ὁ ἐντὸς του ζέων ποιητικὸς χυμὸς ἀναπτύσσεται εἰς ἄνθη, διότι δρέπανον αὐστηρῶν κλαδευτῶν ἐμποδίζει τὰς ἀμυντικὰς ἀκάνθας νὰ προκύψωσιν. Εἶναι γνωστὸν, καὶ περιττὸν νὰ τὸ ἐπαναλάβωμεν. Ὑπὸ ἐλεύθερον μόνον οὐρανὸν ὑψοῦνται αἱ ψυχαὶ, καὶ ἡ ποίησις, τὸ εὐγενέστερον προϊόν των. Ὑπὸ σὺρανὸν δούλον ἄς μὴν ἀπαιτῶμεν, ὑψικαρήνους τὰς δάφνας, καὶ ἄς εὐχαριστῶμεθα μὲ ἔρποντας θάμνους ὅταν κοσμῶνται μὲ ἀληθῆ ἄνθη τοῦ Παρνασσοῦ. Ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ, τοῦ ὁποῖοῦ ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ πρῶτον δοκιμιον, εἶναι ἐν τῶν εὐγενῶν ἐκείνων φυτῶν, τὰ ὅποια πάσχουν καὶ νοσηλεύονται εἰς ἀνοίκειον ἔδαφος, μεταφυτευόμενα δ' αἴφνης ἐκπλήττουν μὲ τὴν γενναίαν ἀνάπτυξίν των. Ἡ εὐφυΐα φαίνεται δυσανασχετοῦσα πρὸς τὰ δεσμὰ τὰ ὅποια τὴν ἐμποδίζουν νὰ τανύσῃ τὰ πτερὰ καὶ ν' ἀρθῆ πρὸς τὰ ὕψη ὅθεν καταβαίνει ἡ ἔμπνευσις, καὶ πολλάκις ἀκτίνες ποῦ καὶ ποῦ διαλάμπουσαι μεταξὺ τῶν ἀνθῶν, ἀγγέλου ποιητὴν προωρισμένον ὄχι μόνον νὰ τέρψῃ, ἀλλ' ἄς ἐπιμείνῃ εἰς τὸ στάδιον εἰς τὸ ὅποιον ἐπιτυχῶς ἤδη κατήλθεν, ἂν ἔξακολουθῆ ἀρνούμενος καλλονὰς ἐκεῖ ὅπου ἀληθῶς μόνον εὐρίσκονται, εἰς τὴν φύσιν δηλαδὴ, εἰς τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ εἰς τὴν καρδίαν του, ἂν εὐλαβῶς φροντίξῃ περὶ τῆς γλώσσης καὶ τῆς φράσεως, ἂν ἀπαντήσῃ περισάσεις ἀξίας τῆς εὐφυΐας του, καὶ νὰ δοξάσῃ ποτὲ τὸ ἔθνος του. Ὁ Κ. Τανταλίδης φαίνεται εἰς τὸ πρῶτον δοκίμιόν του, ἔχων ἐν τῶν πρωτίστων ἐνδοσίμων ἐπιτυχίας, ἢ τοῦλάχιστον τὴν ιδιότητα ἐκείνην, τὴν τόσον ἀμελουμένην ἀπὸ πολλοὺς τολμητίας τῶν μουσῶν ὀπαδοὺς, χωρὶς τῆς ὁποίας εἶναι αὐθάδεια πᾶσα ἀξίωσις φιλολογικοῦ ὀνόματος, τὴν

ἀκριβῆ, λέγω, γινώσιν τῆς γλώσσης, καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς χρήσεως τοῦ εὐκάμπτου τούτου μίτου τοῦ ἐξυφαίνοντος τὰ φιλολογικὰ καλλιτεχνήματα· μ' ὅλον ὅτι εἰς τινὰ μέρη λυπούμενοι παρατηρήσαμεν ὅτι ὁ νέος ποιητῆς, τὴν ἰδέαν του ἰδίως λατρεύων, θυσιάζει εἰς αὐτὴν τὴν αὐστηρότητα τῶν γλωσσικῶν κανόνων, ὅτι διατρέχων ὅλην τῆς ἑλληνικῆς τὴν κλίμακα, ἀποτόμως μεταβαίνει ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας καὶ ἀρχαϊκωτέρας αὐτῆς βαθμίδας, εἰς τὰς χυδαιότερας πολλάκις καὶ κατωτέρας, φαίνεται μ' ὅλον τοῦτο ὑπὸ τὰ ἐξ ἀμελείας προερχόμενα ἐλαττώματα ταῦτα ὁ μαθητῆς τοῦ Λογάδου, ὁ καλὸς ἑλληνιστῆς, καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς δευτέραν ἀπόπειραν, θέλει εὐκολώτατα δυνηθῆ ν' ἀποφύγῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην τῆς ἀκριβείας, ἅμα πεισθῆ ὅτι εἰς τὴν ποίησιν μόναι ἐκεῖναι αἱ ἰδέαι πρέπει νὰ ἐκτίθενται, ὅσαι δύνανται νὰ ἐκτεθῶσι καλῶς. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐρωτικῶν του εἶναι πλήρη αἰσθήματος ἀληθοῦς, αἱ ἰδέαι του εἶναι πολλάκις νέαι, πολλάκις ὑψηλαί· αἱ σκέψεις του φιλοσοφικαί· ὁ ῥυθμὸς του ἀρμονικὸς ἢ εὐγενής, ἢ ἀσειότης του φυσικὴ καὶ πλήρης ἄλατος. Ἐκτὸς τῶν λοιπῶν πονημάτων του περίεργον εἶναι ἡ μετάφρασις τοῦ Α'. τῆς Ἰλιάδος, τὴν ὁποίαν ἐπισύναψεν εἰς αὐτά. Πρὸ δύο ἐτῶν ὁ Κ. Α. Ῥαγκαβῆς ἔγραψε περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἀρχαίας μὲ τὴν νέαν ἑλληνικὴν προσῳδίαν, καὶ ἀνέστησεν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν παλαιὸν ἐξάμετρον, δούξ καὶ δεῖγμα τοῦ ζίχου τούτου εἰς τὴν δευτέραν πρᾶξιν τῆς Φροσύνης. Ὁ Κ. Τανταλίδης μελετήσας τὴν δόξαν τοῦ Κ. Ῥαγκαβῆ, τὴν παρεδέχθη, καὶ ἡ λαμπροτέρα ἀπόδειξις ὅτι ἡ πρότασις τοῦ Κ. Ῥαγκαβῆ ἦτον ὀρθή, εἶναι ἡ μετάφρασις αὕτη μιᾶς ὁμηρικῆς ῥαψῳδίας διὰ τοῦ ἀρχαϊκοῦ τούτου μέτρου. Ἴδου ὁ Ὅμηρος ἀποδίδεται εἰς ἡμᾶς μὲ τὴν ἀρχαίαν του ἀρμονίαν· ἡ ποίησις μας ἀποδύεται τὸ ξενικὸν κόσμημα τῆς ὁμοιοκαταληξίας, καὶ οἱ σοβροὶ δάκτυλοι συναρμολογῶνται καὶ αὐθις διὰ νὰ ψάλλουν τὰ μεγάλα ἔργα. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη εὐδοκιμήσασα θέλει ἀνοίξῃ νέον στάδιον εἰς τὴν φιλολογίαν μας, καὶ θέλει ἀναδείξῃ ποιητὰς πρωτοτίπους. μὴ ὑποκειμένους εἰς τὴν δουρικὴν ἀπομίμησιν τῆς ἐσπερίου

προσφῶδίας. Ὁμολογοῦμεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα του νοστῶν ἐξάμετρος φαίνεται ξένος, καὶ ὅτι ὁ ἦχος καὶ ὁ ρυθμὸς του πλήττει ἀγνώστως τὰς ἀκῆας. Ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ ἐξοικειωθῶμεν μ' αὐτὰ διὰ τὴν ἀναγνωρίσωμεν τὸν ἄγγελον τοῦτον τῆς ὁμηρικῆς εὐφυΐας, καὶ ν' ἀσπασθῶμεν χειροκροτοῦντες τὴν παραδοχὴν του. Ὡς δὲ πρὸς τὴν μετάφρασιν αὐτῶν, ἀποδίδοντες ἐν γένει εἰς τὴν λέξιν καὶ εἰς τὴν ἀκρίβειαν τὸν ἀνήκοντα ἔπαινον, χρεωστοῦμεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι κ' ἐδῶ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ὁ ρυθμὸς παραβιάζει τὴν φράσιν, ὅτι ὅμως πολλάκις καὶ ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ὑπενδίδει εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς μεταφράσεως, καὶ ὁ τρίβραχυς ὑπὲρ τὸ μέτρον συνεχῶς ἀντικαθιστᾷ τὸν δάκτυλον, ὅχι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου, ὅπου ἡ ἄρσις δύναται νὰ ἐπέχη μακρᾶς ἢ ἐντόνου συλλαβῆς θέσειν, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον· ὅτι τέλος ἐπιθυμητὸν ἦτον ἂν τὰ ἀρχαῖα ὁμηρικὰ ἐπίθετα δὲν εἰσήγοντο εἰς τὴν μετάφρασιν ἀμετάφραστα. Τοιαῦτα μ' ὄλον τοῦτο τὰ πονήμασα τοῦ Κ. Τανταλίδου, ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ πολλῶν ὡς ποιητῶν φημιζομένων τὴν σήμερον τὰ πρῶτα δοκίμια. Δυσπληρὸν δὲ εἶναι ὅτι ἡ ἀθλιότης τῆς Σμυρναίας τυπογραφίας τὰ καθιστᾷ χωρὶς ὑπερβολῆς δυσανάγνωστα.

Sopra le aque minerali de la Grecia. memoria
di G. Bouros.

Ἐκ τῶν βιβλίων, ὅσα ἐκδίδονται καθ' ἐκάστην ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ πιεστήρια, ὀλίγα εὐρίσκομεν πραγματευόμενα ἐπιστημονικὴν ὕλην καὶ τὸ κεντρικὸν τῆς ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως κατάστημα δὲν εὐτύχησεν εἰσέτι νὰ πλουτίσῃ τὴν φιλολογίαν μὲ ἐμβριθέστερα συγγράμματα, τῶν ὁποίων ἡ ὠφέλεια διαρκεῖ κατὰ λόγον τῆς θετικότητος τῶν ἰδεῶν. Ἴσως μάλιστα οὔτε ἡ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν φιλοκαλία ἐξαπλώθη ἤδη ἱκανῶς, ὥστε ἂν δὲν ἀποφέρωσι κέρδος εἰς τὸν συγγραφέα, τοῦλάχιστον νὰ μὴ τὸν χρεώσωσιν.

Ὁ Κ. Ἰ. Βούρος καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου ὑποζαλεῖς πέρυσι μετὰ τοῦ ἀξιοτίμου Κ. Δομνάνδου εἰς τὴν ἐν

Τυρρηνία τῶν σοφῶν τῆς Ἰταλίας ὁμήγουριν διεξήλθεν ἔμπροσθεν τοῦ τμήματος τὴν Ἱατρικῆς ὑπόμνημα περὶ τῆς φύσεως τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα θερμῶν ὑδάτων, τὸ ὁποῖον λυπούμεθα ὅτι δὲν εἶδομεν μετενηνεγμένον καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν γλώσσαν τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ εἰς τοὺς Ἕλληνας μάλιστα συμφέρει νὰ τὴν γνωρίζωσιν· ἐπειδὴ αὐτοὶ καὶ ἄμεσον τούτων ἀνάγκην ἔχουσι καὶ κατ' ἔτος ἤδη βλέπομεν πολλοὺς προσφεύγοντας εἰς τὰς ἱαματικὰς αὐτῶν Νηρηίδας. Ὅθεν αἰτίαν πιθανοτέραν τῆς εἰρημένης ἐλλείψεως δὲν εὐρίσκομεν ἄλλην παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν μεταξύ ἡμῶν εἰς τὰ ὠφέλιμα ἀπειροκαλίαν καὶ τὴν περὶ τὰ ἀνωφελῆ κατάχρησιν.

Εἰς τὸ εἰρημένον ὑπόμνημα μανθάνομεν ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἱαματικῶν τούτων ὑδάτων ὑπάρχουσιν ἄλυκὰ ἢ ἄλμυρὰ καὶ θειώδη, ὥστε ἔχουσι σχέσιν μὲ τὰ ἠφαίσεια φαινόμενα τῆς χώρας ταύτης· ἐξεναντίας δὲ τὰ σιδηροῦχα ὕδατα εὐρίσκονται πολὺ σπανιώτερα· ὀξινοῦ δὲ οὔτε μία πηγὴ δὲν ἀνεκαλύφθη μέχρι τοῦδε πούποτε.

Ὁ Κ. Βούρος διαιρεῖ τὰ ὕδατα ταῦτα 1. εἰς θεϊκὰ θερμὰ, 2. εἰς ἄλυκὰ θερμὰ, 3. εἰς ἄλυκὰ ψυχρὰ 4. εἰς θερμὰ σιδηροῦχα. Ἀξιολογώτατη δὲ ὄλων τῶν πηγῶν ὄχι τῆς ἐλλάδος ἀπλῶς, ἀλλ' ἴσως ὀλοκλήρου τῆς γῆς (κατὰ τὸν συγγραφέα) ῥεεῖ εἰς τὴν Φθιώτιν μισὴν ὥραν μακρὰν τῆς Ἰπάτης κατὰ τὴν εἰς Λαμίαν ἄγουσαν ὁδόν. Ἡ θερμοκρασία τοῦ ὕδατος διαφέρει ἀπὸ 28, 75 ὡς 43, 76 κατὰ τὴν περιφέρειαν, ἐνῶ εἰς τὸ κέντρον ὑψοῦται ὡς τὸν 50. Βαθμὸν καὶ ἴσως ἐπέκεινα· ἔχει δὲ χρῶμα πρασινωπὸν καὶ θολερὰν ἐπιφάνειαν· ἀλλ' ἀφοῦ ψυχρανθῆ γίνεται διαφανές, κατακαθίζει ὑπόστημα κιτρινίζον, ἀποπνεεῖ ὀσμὴν θεϊκοῦ ὑδρογόνου καὶ ἔχει γεῦσιν ἄλμυρόξινον ὄχι δυσάρεστον. Ἡ ἀνάλυσις αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἀπέδειξεν ὅτι συνίσταται ἀπὸ ὑδροχλωρικὴν σόδα, τὸ πλεῖστον μέρος, καὶ ἄσβεσον, θεϊκὴν μαγνησίαν καὶ ἄσβεσον, ἀνθρακικὴν σόδα καὶ ἄσβεσον, χαλικίτιν, ἐκχύλισμα, ἀνθρακικὸν καὶ ὑδροθεϊκὸν ἀτμὸν. Ἡ χρῆσις τοῦ ὕδατος τούτου ὡς ὑπαίθρου καὶ μακρυσμένου καταντᾶ δύσκολος· ὅθεν τὸ ἱατροσυνέδριον πρότεινε νὰ οἰκοδομηθῆ ἐκεῖ γοσοκομεῖον ἱκανῶς χωρη-

τικόν. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπάρχει ἀξιέπαινος, ἐπειδὴ συμφέρει τῶντι τοιαῦτα καταστήματα νὰ εὐρίσκωνται διεσπαρμένα εἰς διαφόρους θέσεις πρὸς ὀλιγοδαπανωτέραν βοήθειαν τῶν ἐνδεῶν ἀρρώστων.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν πλησίον τῆς Αἰδηψοῦ ἀναβλύζουσιν ἰαματικά ὕδατα τόσο πολλὰ καὶ μὲ ὄρμην τοιαύτην, ὥστε δύνανται νὰ κινήσωσι μύλον· ἔχουσι δὲ θερμοκρασίαν εἰς ἄκρον ὑψηλὴν 91. δηλ. βαθμῶν ὅθεν θερμαίνουσι καὶ τῆς παρακειμένης θαλάσσης τὰ ὕδατα ἐν καιρῷ νηνεμίας εἰς ἰκανὸν τοῦ αἰγιαλοῦ ἀπόστημα· ἡ φήμη δὲ αὐτῶν ἦτο, ὡς φαίνεται, μεγάλη· ἐπειδὴ καὶ ὁ Σύλλυξ, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὑπῆγεν ἐκεῖ νὰ ἰατρευθῆ ἀπὸ ποδαλγίαν, τὴν ὁποίαν ἔπαθε πολιορκῶν τὰς Ἀθήνας· ὀξυδωτὸς σίδηρος, ὑπάρχει πιθανῶς περισσότερος εἰς αὐτὰ παρ' ὅσον ἔδειξεν ἡ χημικὴ ἀνάλυσις· εὐρήκε δὲ ὁ Κ. Λάνδερερ ὑδροχλωρικὴν σόδα, μαγνησίαν καὶ ἄσβεστον, ἀνθρακικὴν ἄσβεστον καὶ σόδα, θεικὴν μαγνησίαν καὶ ἄσβεστον, χαλικίτιν, ἴχνη τινὰ, μόνον σιδήρου, ἀνθρακικὸν καὶ ὑδροθεικὸν ἀτμὸν καὶ ἐκχύλισμα.

Μεταξὺ Ἑπάτης καὶ Αἰδηψοῦ πηγάζουσιν ἔτι μᾶλλον περήφημα ὕδατα, καθότι ἐξ αὐτῶν, ὠνομάσθη τὸ μεταξὺ Μαλιακοῦ κόλπου καὶ τοῦ ὄρους Οἴτης στενὸν τῶν Θερμοφυλῶν ὅπου ἔπεσον οἱ τριακόσιοι Σπαρτιάται ἀπὸ τὸν ἀθάνατον Λεωνίδα στρατηγούμενοι· ὡς κείμενα δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς παράλληλα μὲ τὰ τῆς Ἑπάτης καὶ Αἰδηψοῦ ὁμοιάζουσι καὶ κατὰ τὴν χημικὴν σύνθεσιν.

Κατὰ τὸ πρὸς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἀκατολικὸν δὲ τὸ τῆς χερσονήσου Μεθάνων ἀναβρύουσιν ἕτερα ὕδατα ἔχοντα 31, 25 βαθμῶν θερμότητα. Ἡ πηγὴ δὲ αὕτη ἀνερράγη ἴσως ἐπὶ Ἀντιγόνου βασιλέως τῶν Μακεδόνων, κατὰ τὸν Πausανίαν· πρὸς τὸ βόρειον δὲ μέρος τῆς αὐτῆς χερσονήσου ἔμπροσθεν τοῦ Ἀγκίστρου ῥεεῖ ἄλλη θειώδης πηγὴ· ἀλλὰ τὰ ὕδατα αὐτῆς συγχέονται μὲ τὴν θάλασσαν.

Πρὸς δυσμὰς τῆς Ναυπάκτου κατὰ τὸν κόλπον τῶν παλαιῶν Πατρῶν ἀναβρῦει ἄλλη πηγὴ δριμυτάτην ἀποπνεύου-

σα ὁσμὴν θείου, καὶ ἔχουσα 40 βαθμῶν θερμότητα· αὐτοῦ μυθολογεῖται ὅτι ἦσαν τῶν Κενταύρων οἱ τάφοι.

Τοιαύτης δὲ φύσεως ὑπάρχει καὶ ἡ πηγὴ τῆς Μήλου ἀναβρύουσα ἀπὸ σπήλιον λεγόμενον Δειαφεῖον, ἐπειδὴ οἱ τοῖχοι αὐτοῦ σκεπάζονται τῶντι ἀπὸ κρυσταλλωτῶν θείων.

Εἰς δὲ τὴν Κύθιον 200 μέτρα μακρὰν τῆς θαλάσσης εὐρίσκονται ὕδατα ἐκρέοντα ἀπὸ τρεῖς πηγὰς· ἐκ τούτων δὲ ἡ λεγομένη τοῦ Κακκάβου περιέχει σίδηρον. Ἐπειδὴ δὲν γίνεται μνεῖα αὐτῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους, συμπεραίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον τότε· ἀλλ' ἦσαν ἐν χρήσει ἤδη κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸν Βοσιχίνην [1658]. Placenta [1678] καὶ Τουρνεφόρτον [1701]. Τὸ ὕδωρ μιᾶς τῶν πηγῶν τούτων καλουμένης λουτροῦ ἔχει 40 βαθμῶν θερμότητα, γεῦσιν ἀλυκὴν καὶ πικρὰν, δὲν ἀφίνει ὑποστάθμην, καὶ σύγκειται ἀπὸ ὑδροχλωρικὴν σόδα, ἄσβεστον καὶ μαγνησίαν, ἀνθρακικὴν ἄσβεστον καὶ σόδα, θεικὴν μαγνησίαν καὶ ἄσβεστον. Ἡ δὲ τοῦ Κακκάβου ἔχει 55 βαθμῶν θερμότητα, χρῶμα κιτριζόν, ἀναδίδει θεικὸν ἀτμὸν καὶ κατακαθίζει ἰκανὸν σίδηρον. Συντίθεται δὲ ἀπὸ ἀνθρακικὸν σίδηρον, ἀνθρακικὴν ἄσβεστον καὶ σόδα, ὑδροχλωρικὴν σόδα, ἀνθρακικὴν μαγνησίαν καὶ ἄσβεστον, θεικὴν σόδα, ἄσβεστον καὶ μαγνησίαν καὶ ἵχνη χαλικίτιδος. Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς αὐτῆς νήσου εὐρέθη καὶ ἄλλη πηγὴ Ἀποκρύωσις λεγομένη· ἔχει δὲ ἴσως τὴν αὐτὴν φύσιν τοῦ Κακκάβου.

Εἰς τὴν Θήραν εὐρίσκονται θερμὰ ὕδατα 35 βαθμῶν περιέχοντα θεικὴν μαγνησίαν, ἀνθρακικὴν σόδα, ὀλίγον ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ ἐκχύλισμα· ἄλλαι δὲ πηγαὶ ἔχουσι 47 βαθμοὺς θερμότητος καὶ ἀναδίδουσιν ὁσμὴν θείου.

Εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου κατὰ τὸ παλαιὸν Λέχαιον, σήμερον δὲ Λουτράκι, εὐρίσκονται ὕδατα ὀλίγον θειώδη 32 βαθμῶν θερμότητος, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀντίπεραν παραλίαν ἄλλα· οὔτε τὰ πρῶτα ὅμως οὔτε τὰ δεύτερα συχνάζονται ἀπὸ ἀρρώστους.

Τὰ δὲ κυρίως λεγόμενα ἀλμυρὰ ὕδατα δὲν ἐξετάσθησαν μετὰ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν· ὅθεν γνωρίζομεν ὀλιγώτερα ἐξ αὐτῶν· ἀλλ' εἰς τὴν Μουνηχίαν ῥεεῖ παρὰ τὴν θάλασσαν τοιοῦ-

το ὕδωρ καὶ οἱ ἰατροὶ τῶν Ἀθηνῶν τὸ μεταχειρίζονται ἤδη πρὸ ἱκανοῦ καιροῦ ὡς διαλυτικὸν τῶν ἐμφράξεων καὶ ἐλαφρὸν καθάρσιον.

Οἱ κάτοικοι τῆς Πάρου συνειθίζουσι κατὰ τὸ ἔαρ νὰ πίωσιν ἀπὸ πηγῆν τινα ἄλμυροῦ ὕδατος τῆς νήσου ταύτης.

Τέλος πάντων ἐκτὸς τοῦ Κακκάβου, σιδηρούχου ὕδατος πηγῆν δὲν γνωρίζομεν ἄλλοῦ παρὸ εἰς τὴν Μῆλον· ἀλλ' αὕτη ὑπάρχει τῶντι πολύτιμος· καθότι περιέχει πλειότερον σίδηρον [16 τοῖς $\frac{0}{10}$] ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν πέριξ κατακαθιζομένην κιτρίνην σκωρίαν, ἔχει θερμότητα 56 βαθμῶν, γεῦσιν δὲ ἄλμυρὰν καὶ στυφὴν ἐνταυτῷ· Εἰς τὴν εἰρημένην νήσον, ὅπου ὑποκαίει αενάως ἄσβεστον πῦρ, ὥστε φαίνονται σπήλαια καὶ σχίσματα γῆς ἀναθυμιῶντα, κατὰ τινὰς δὲ τύπους, ὅσον ὀλίγον ἂν σκάψῃ τις, ἀπαντᾷ θερμοκρασίαν ἀνυπόφορον, εὐρίσκονται καὶ ἄλλα ὕδατα, καθὼς τὰ λουτρά τῆς ἄλυκῆς λεγόμενα χρήσιμα εἰς παραλυσίαν, ῥευματισμοὺς καὶ ἐξανθήματα τοῦ δέρματος.

Διὰ τῶν εἰρημένων ἀνεκεφαλαιώσαμεν τὰ οὐσιωδέστατα τοῦ ὑπομνήματος, τὸ ὁποῖον ὁ Κ. Βούρος συνέταξε κατὰ διαφόρους συγγραφεῖς ἀντόπτας, καὶ μάλιστα τὴν περιγραφὴν τῆς κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τῶν Γάλλων, προσθεῖς καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ παρατηρήσεις· νομίζομεν δὲ ὅτι χρεωστεῖται ἔπαινος εἰς τὸν ἄνδρα διὰ τοὺς ὠφελίμους κόπους, τοὺς ὁποίους κατέβαλε.

Διατριβὴ περὶ τριῶν ἰχθύων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναγνωσθεῖσα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐταιρίαν τῆς φυσικῆς ἱστορίας παρὰ τοῦ Δ. Ι. Βούρου.

Ἴδου καὶ νέον δεῦγμα ἄλλο τῆς περὶ τὰς φυσικὰς ἐπισήμας ἐρεύνης τοῦ Κ. Ι. Βούρου, σύνταγμα καὶ τοῦτο προωρισμένον νὰ ἀναγνωσθῇ εἰς τὸ Ζωολογικὸν τμήμα τῆς εἰρημένης τῶν Ἰταλῶν σοφῶν ὁμηγύρεως, ἔχον δὲ σκοπὸν νὰ παραστήσῃ ὅτι ἀπὸ τρεῖς ἰχθεῖς τὴν Lucerna τοῦ Πλινίου, τὸν χάρακα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ὕαιναν τοῦ Νουμηνίου, ὁ μὲν πρῶτος προσδιωρίσθη κακῶς ὑπὸ τῶν νεωτέρων, οἱ δὲ δύο δεύτεροι ἔμενον εἰσέτι ἄγνωστοι.

Τὸ ὄνομα Lucerna ἐδόθη εἰς διαφόρους ἰχθεῖς παραδιαφόρων· ἀλλ' ὁ Κ. Β. νομίζει ὅτι οἱ παλαιοὶ ἔλεγον οὐρανοσκόπον ἐνταυτῷ καὶ λύχνον τὸν ἐννοούμενον παρὰ τοῦ Ῥωμαίου φυσιολόγου ἰχθύν· ἀποδεικνύει δὲ τὸν λόγον διὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ζώου, καθότι ὡς μεγάλη, εὐρεία καὶ τεθλιμμένη, ἔχουσα δὲ τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς κατὰ τὸ ἄνω μέρος, τὸ δὲ στόμα ἐσχισμένον πλαγίως ἀπὸ τὰ ἄνω εἰς τὰ κάτω παριστάνει τῶντι σχῆμα ἀρχαίου λύχνου, τὸν ὁποῖον συμπληροῖ ἀπόφυσις τις σαρκώδης ἐκτεινομένη ἔξω τοῦ στόματος κατὰ προαίρεσιν καὶ ἀναλογούσα μὲ θρυαλλίδα· Ἄν δὲ δοθῇ ὅτι τὸ ζῶον καὶ φωσφορίζει τὴν νύκτα, τοῦτο ἤρκει βέβαια εἰς τὴν ζωηρὰν τῶν Ἑλλήνων φαντασίαν νὰ πλάσῃ ὅτι ὁ ἰχθύς αὐτὸς φέγγει τὴν νύκτα· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς ὀνομάζοντας τὸν προκειμένον ἰχθύν Lucerna di petra, καὶ ἀπὸ διαφόρους τῆς Ἑλλάδος τόπους ὅπου καλεῖται λύχνος.

Γράφων δὲ περὶ τοῦ χάρακος ὁ Κ. Β. ἔτι μᾶλλον φαίνεται ὅτι ἐμελέτησεν ἐσκεμμένως ἀρχαίους καὶ νεωτέρους ζωολόγους· ἐπειδὴ ἀντιπαραβάλλων διαφόρους ῥήσεις ἀναίρει μὲν εὐφρέστατα ἐνταυτῷ καὶ λογικώτατα, καθ' ἡμᾶς, ὀνομαστῶν συγγραφέων σφαλერὰς τινὰς γνώμας, ἀποδεικνύει δὲ ὅτι ὁ χάραξ διαφόρως ἐκληφθεὶς ὑπάρχει ὁ χαρακὶς μὲν εἰς τὴν Σίφνον, Κραχαζῆ δὲ εἰς τὴν Ἰδραν λεγόμενος σὴ ερον ἰχθύς.

Τέλος ἡ οὐαῖνα ἔμενον ἀπροσδιόριστος· ἀλλὰ κατὰ τὸν Κ. Β. δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος λεγόμενον Οὐαῖνα καὶ μὲ τὸ δίγαμμα Οὐγαῖνα καὶ χυαῖνασυχνάκις δὲ ἀλιευόμενον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Κ. Β. ἐνησχολήθη εὐδοκίμως εἰς τὴν ἰχθυολογίαν· γνωρίζομεν δὲ ὅτι καὶ συνέγραψε περὶ τοῦ μεγάλου τούτου τῆς ζωολογίας κλάδου· ὅθεν εὐχόμεθα νὰ ἐκδοθῶσιν ὅσον τάχιον οἱ ἐμβριθεῖς καρποὶ τῶν κόπων του, καὶ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ὠφέλειαν καὶ διὰ τὴν μετάφρασιν πλήθους ξένων νεωτέρων λέξεων, ἣ ὁποία θέλει εἶναι βεβαίως εὐτυχῆς καὶ ἀπηλλαγμένη σχολαστικῆς σκωρίας. Διότι μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου, ὅσοι ἀνέλαβον ἐπισημονικὴν παράδοσιν, ὀλίγοι, πάντῃ ὀλίγοι, εὐμοίρησαννὰ ἐπιμεληθῶσιν ὡς αὐτὸς, τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ὥστε ἡ γλῶσσα κατανατᾶ εἰσαυτοὺς ὡς στιβαρὸν καὶ δυσκίνητον ὄπλον εἰς ἀσθενεῖς χεῖρας. Διὰ τοῦτο ἐπικρατεῖ τοσαύτη ἀκυρολογία καὶ τοιαύτη ὀρθῶν καὶ ἀντιστοίχων εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς ὄρους ἔλλειψις.

Ἐδουάρδου Γίββωνος ἱστορίας τῆς παρακμῆς καὶ
πτώσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους Κεφάλαιον

ΜΔ'. περιέχον τὴν ἱστορίαν τοῦ
ῥωμαϊκοῦ δικαίου.

Τῆς συγγραφῆς ταύτης τὴν μετάφρασιν προσέθηκεν ἀρτίως ἢ φιλοπονία τῶν Κ. Κ. Α. Ἐρτζογ καὶ Π. Παπαρ-
ρηγοπούλου εἰς τὸν σύντομον κατάλογον τῆς νεωτέρας
ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας, τῆς ὁποίας τὸ σπουδαῖον καὶ
χρήσιμον μέρος κοσμοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸ νομικὰ δοκι-
μια. Τοῦ Γίββωνος τὸ ὄνομα, δοκίμου καὶ περιφανοῦς ἱσο-
ρικοῦ, ἀλλὰ μὴ ἔχοντος καὶ ἐμβριθοῦς νομοδιδασκάλου δό-
ξαν, προτιθέμενον εἰς πραγματείαν δυσχερῆ, καὶ εἰς αὐ-
τοὺς τοὺς ἰδίως εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ νόμου ἐγκαταγηρά-
σαντας πολλὰ παρασχοῦσαν πράγματα, ἐμπνέει κατ' ἀρ-
χὰς δυσπιστίαν τινα ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἔργου,
καὶ καταγγέλλει ἴσως ἄστοχον ἐκ μέρους τῶν μεταφρα-
στῶν τὴν ἐκλογὴν· ἀλλὰ τὸ σφαλερὸν τῆς ἐκ πρώτης
ὄψεως γεννωμένης ἐν ἡμῖν ταύτης ἰδέας ἀρκεῖ νὰ ἀποδείξη
μόνη ἢ παρατήρησις ὅτι πρὸ τῶν Ἑλλήνων μεταφρα-
στῶν δοκιμώτερος καὶ αὐστηρότερος κριτῆς ὁ περίφημος
νομικὸς ἐνταυτῷ καὶ ἱστορικὸς Οὕγων ἀνεξιλάστως βα-
σανίστας ἐπεδοκίμασε τὴν βίβλον καὶ μεταφράσεως ἰδίας
καὶ σχολιάσεως ἤξιώσεν. Ὁ ἐν πᾶσι μεγαλοφυῆς Γίβ-
βων εἶχε καὶ τοῦτο τῆς μεγαλοφυΐας τὸ προσὸν τὴν περὶ
τῆς ἰδίας αὐτοῦ δόξης ὑπερβάλλουσαν κηδεμονίαν. Ἐμπνευ-
σθεῖς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων τοῦ Καπιτωλίου τὴν με-
γάλην ἰδέαν νὰ ἐξιστορήσῃ τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς καὶ
πτώσεως τῆς Ῥώμης κατέτριψεν ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ εἴκο-
σιν ἔτη μελετῶν τὰ ἀναρίθμητα πεντεκαίδεκα ἑκατονταετηρί-
δων μνημεῖα· ἢ ἀκάματος αὐτοῦ φιλοπονία προσῆγε καὶ ὑπέ-
βαλλε καρτερικῶς τὰ πάντα εἰς τὸν εὐρύχωρον καὶ ἰσχυ-
ρὸν νοῦν του, ὅπου ὡς ἐν χωνευτηρίῳ διακρίνετο ὁ γνήσιος
τῆς ἀληθείας χρυσὸς, καὶ λαμπρὸς καὶ ἀμιγῆς ἐλάμβανε
τὸν κομψὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ τύπον τῆς εὐφυΐας του.
Τὸ ἔργον λοιπὸν τῆς ἱστορήσεως τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων δὲν

ἦτον ἀνώτερον τῶν δυνάμεων τοιοῦτον ἀνδρὸς· ἂν ἀρχόμενος τοῦ ἔργου ἐξομολογῆται τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται συστολὴν καὶ δυσπιστίαν πρὸς ἑαυτὸν, ἢ ἐξομολόγησις αὕτη τὴν ὁποίαν ἠδύναντο ἀνεπαισχύντως νὰ κάμουν καὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος νομικῶν οἱ δοκιμώτεροι, εἶναι μᾶλλον ἔνδειξις τῆς ἐνυπαρχούσης εἰς τὸ ἔργον ἑμφύτου δυσκολίας ἢ τῆς μετριότητος τοῦ συγγραφέως. Δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ προκειμένη συγγραφὴ ἔχει τι πλεονέκτημα σπανίως εὐρισκόμενον εἰς τῶν κυρίως νομικῶν τὰ συγγράμματα, τὸ ἐπαγωγὸν τοῦ ὕφους, τὸ ὁποῖον καθίστησι καὶ εἰς τοὺς μὴ νομομαθεῖς ἀρεστήν καὶ προσφιλῆ τὴν ἀνάγνωσιν. Τὸ ἀνθηρὸν καὶ ἡμεγαλοπρεπὲς τοῦ Γίββωνος ὕφος ἐπικοσμεῖ καὶ ταύτην τὴν ἄλλως ξηρὰν περὶ νόμων πραγματείαν· τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἐμπνεύσεως, ἣτις ὠδήγει πάντοτε τὸν κάλαμόν του ἀναφαίνεται καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν ταύτην οὐδὲν ἦτον ἀκμαῖον, καὶ φαίνεται ὅτις τὸ αὐχμηρὸν τῆς ὕλης ἐνότιζεν ἢ ἔνδροσος καὶ ζωογόνος τῆς δημοκρατίας αὔρα, τὴν ὁποίαν ἄσμενος ἐπανέρχεται νὰ ἀναναμνεύσῃ ὁ συγγραφεὺς. Τοιοῦτον ὄν τὸ βιβλίον κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι χρήσιμον ὄχι μόνον εἰς τοὺς τὸν δικαστικὸν ἀσπαζομένους βίον ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα φιλομαθῆ λόγιον· εἰς τὴν μετάφρασιν δὲν πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τις τὸ κομψὸν ἅμα καὶ ἀξιοματικὸν τοῦ πρωτοτύπου· τοιαύτη ἀπαιτήσις ἤθελεν εἶσθαι ἄδικος πρὸς πάντα μεταφραστὴν, πολλῶ μᾶλλον εἰς τοὺς σπουδάζοντας νὰ μεταφέρωσι τῶν εὐρωπαϊῶν τὰ ἀριστουργήματα εἰς τὴν ἄμορφον καὶ ἀκανόνιστον, τὴν νηπιάζουσαν ἔτι νεωτέραν ἑλληνικὴν. "Ὅτι δύναται μὲν εὐλόγως ὁ ἀναγνώστης νὰ ἀπαιτήσῃ, εἰς ἐπιστημονικὰ μάλιστα συγγράμματα, χρεωσθεῖ δὲ ὁ μεταφραστὴς νὰ μὴ παραβλέψῃ εἶναι ἢ ἀκρίβεια, καὶ τὸν κανόνα τοῦτον ἐπέβαλον εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἐφύλαξαν αὐσηρῶς οἱ μεταφρασταί. δύναται τις μάλιστα νὰ μεμφθῇ αὐτοὺς δι' ὑπερβολὴν ἀκρίβειας, ἣτις ἐίλοτε μεταπίπτει εἰς ἀσάφειαν· μ' ὅλα ταῦτα εἰς πολλὰ τῆς μεταφράσεως μέρη ἀπεικονίσθησαν εὐφυῶς τὰ κάλλη τοῦ πρωτοτύπου, μὲ λέξιν καθαρὰν κομψῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς συνηρμοσμένην.